

Lingua Franca Novan Kielioppi

2020-03-08

<http://www.elefen.org/vici/gramatica/fi/xef>

Sisällysluettelo

Kirjoittaminen ja ääntäminen.....	3
Virkkeet.....	11
Substantiivit.....	13
Määreet.....	18
Pronominit.....	26
Adjektiivit.....	33
Adverbit.....	35
Verbit.....	40
Prepositiot.....	48
Konjunktiot.....	64
Kysymyslauseet.....	68
Lauseet.....	71
Luvut.....	76
Sananmuodostus.....	83
Lyhenteet.....	95
Välimerkit.....	97

Kirjoittaminen ja ääntäminen

Kirjaimisto

Lingua Franca Nova käyttää kahta maailman yleisimmin tunnettua kirjaimistoa: latinalaista ja kyrillistä.

- Latinalainen
  - ▶ **a b c d e f g h i j l m n o p r s t u v x z**
- ja sen isot kirjaimet
  - ▶ **A B C D E F G H I J L M N O P R S T U V X Z**
- Kyrillinen
  - ▶ **а б к д е ф г х и ж л м н о п р с т у в ш з**
- ja sen isot kirjaimet
  - ▶ **А Б К Д Е Ф Г Х И Ж Л М Н О П Р С Т У В Ш З**

K, Q, W ja Y eivät esiinny tavallisissa sanoissa. Niitä käytetään vain säilyttämään alkuperäinen muoto erisnimissä ja sanoissa, jotka eivät kuulu LFN:ään. Sama pätee tietyille kyrillisen aakkoston lisämerkeille.

H on harvinainen. Sitä käytetään lähinnä joissakin tekniikan ja kulttuurin termeissä.

Isot ja pienet alkukirjaimet

Virkkeen ensimmäinen sana aloitetaan isolla kirjaimella.

Isoja kirjaimia käytetään myös erisnimien alussa. Jos erisnimi muodostuu useasta sanasta, jokainen sana aloitetaan isoin kirjaimin – ei kuitenkaan pikkusanoja kuten **la** tai **de**:

- Ihmiset, niin todelliset kuin kuvitellut, myös personifoidut eläimet ja asiat
  - ▶ **Maria, San Paulo, Barack Obama, Jan de Hartog, Seniora Braun, Oscar de la Renta, Mickey Mouse**
- Järjestöt, esim. yhtiöt, yhdistykset
  - ▶ **Ikea, Naciones Unida, Organiza Mundal de Sania**
- Poliittiset yksiköt, esim. kansat, valtiot, kaupungit
  - ▶ **Frans, Atina, Site de New York, Statos Unida de America**
- Maantieteelliset paikat, esim. joet, valtameret, järvet, vuoristot
  - ▶ **la Alpes, Rio Amazon, Mar Atlantica**

- Aakkosten kirjaimet
  - ▶ E, N

Kuitenkin taiteen ja kirjallisuuden teosnimissä vain nimen ensimmäinen sana aloitetaan isolla kirjaimella (ja tietysti siinä esiintyvät mahdolliset erisnimet):

- **Un sonia de un note de mediaestate** – *Kesäyön unelma*
- **La frates Karamazov** – *Veljekset Karamazov*
- **Tocata e fuga en D minor** – *Tocatta ja fuuga d-mollissa*

Joskus, kuten varoituksissa, isoja kirjaimia käytetään TÄHDENTÄMÄÄN kokonaista sanaa tai ilmaisua.

LFN käyttää pientä alkukirjainta monessa sellaisessa kohdassa, jossa useat muut kielet vaativat ison alkukirjaimen:

- Viikonpäivät
  - ▶ **lundi, jovedi** – maanantai, torstai
- Kuukaudet
  - ▶ **marto, novembre** – maaliskuu, marraskuu
- Pyhät ja vastaavat tilaisuudet
  - ▶ **natal, ramadan, pascua** – joulukuu, ramadan, pääsiäinen
- Vuosisadat
  - ▶ **la sentenio dudes-un** – kaksikymmentäyhdes vuosisata
- Kielet ja kansallisuudet
  - ▶ **catalan, xines** – katalaani, kiinalainen
- Lyhenteet
  - ▶ **lfn, pf**

Kirjainten nimet

Seuraavia tavuja käytetään luetellessa kirjaimia nimeltä puheessa, esim. sanan kirjoitusasua selvennettäessä:

- **a be ce de e ef ge hax i je ka el em en o pe qua er es te u ve wa ex ya ze**

Näitä voidaan pitää substantiiveina, ja niillä on monikkomuodot: **as, bes, efes**.

Kun kirjain esitellään tekstissä, se merkitään isolla ja siihen liitetään tarvittaessa monikon päätte **-s** tai **-es**:

- **La parola “matematica” ave tre As, du Ms** (äännetään **emes**), **e un E**. – Sanassa “matematica” on kolme a:ta, kaksi m:ää ja yksi e.

Vokaalit

Kirjaimet a, e, i, o ja u ääntyvät hyvin paljon suomen tapaan:

A	[a]	kuten sanassa “haapa”	avoin, etinen, pyöristämätön	ambasada
E	[e]	vähän suomalaista e:tä kapeampi, kuten ruotsin “veta” tai ranskan “été”	puoliavoin, etinen, pyöristämätön	estende
I	[i]	ihan kuin suomen sanassa “sima”	suljettu, etinen, pyöristämätön	ibridi
O	[o]	kuin suomen sanassa “roso”	puoliavoin, takinen, pyöristetty	odorosa
U	[u]	kuten sanassa “kuu”	suljettu, takinen, pyöristetty	cultur

Vokaaliväreissä sallitaan pientä vaihtelua, koska kaikkien kansallisuuksien on vaikea ääntää ihan samalla tavoin. Esimerkkinä amerikkalaisilla takinen a [ɑ] (sanassa “car”) ja hyvin erilaiset o:t sanoissa “hot” ja “coat”.

Diftongit

Kun toinen vokaali seuraa toista, nämä lausutaan yleensä erillisinä.

Jos jälkimmäinen vokaali on i tai u, vokaalit muodostavat diftongin:

AI	[aj]	äänne sanassa “kaivo”	pais
AU	[aw]	äänne sanassa “sauna”	auto
EU	[ew]	äänne sanassa “eukko”	euro
OI	[oj]	äänne sanassa “soitto”	seluloide

Etuliitteen lisäys ei aiheuta diftongia: **reuni** [re-uni], **supraindise** [supra-indise]. Samatapaisesta syystä muodostuu kaksi erillistä tavua myös eräissä muissa sanoissa: **egoiste** [ego-iste], **proibi** [pro-ibi]. Tällaiset sanat on merkitty sanastoissa seuraavaan tapaan “proibi (o-i)”.

Yhdistelmä EI on harvinainen. Se lausutaan yleensä kahtena eri tavuna: **ateiste** [ate-iste], **feida** [fe-ida], **reinventa** [re-inventa]. Ne, joilla on vaikeuksia tässä, voivat lausua [ej] tai jopa [e].

Kun i tai u edeltää toista vokaalia, se muuttuu puolivokaaliksi – ihan kuin englannin Y or W – seuraavissa tapauksissa:

- Sanan alussa
  - ▶ **ioga** [joga], **ueste** [weste]
- Kahden muun vokaalin välissä
  - ▶ **joia** [ʒoja], **ciui** [kiwi], **veia** [veja]

- LI, NI kahden muun vokaalin välissä
  - ▶ **folia** [folja], **anio** [anjo] – ei kuitenkaan sanan ensimmäisessä tavussa.
- CU, GU ennen vokaalia
  - ▶ **acua** [akwa], **cual** [kwal], **sangue** [sangwe]

Muissa tapauksissa – esim. **emosia**, **abitual**, **plia** – äänteet i ja u pysyvät selvinä vokaaleina.

Tärkeä huomautus: Ensi lukemalta nämä säännöt vaikuttavat sekavilta. Onneksi ne voi jättää käytännössä huomiotta! Kun kieleen tottuu, ääntämys hioutuu luonnostaan pikku hiljaa kohti sääntöjen tarkoittamaa.

Konsonantit

Seuraavat kirjaimet ääntyvät konsonanteina:

B	[b]	kuin “bistro”	soinnillinen bilabiaarinen klusiivi	bebe
C	[k]	kuin “katto”	soinniton velaarinen klusiivi	clica
D	[d]	kuin “daami”	soinnillinen dentaali-alveolaarinen klusiivi	donada
F	[f]	kuin “fiksu”	soinniton labiodentaalinen frikatiivi	fotografi
G	[g]	kuin “goljat”	soinnillinen velaarinen klusiivi	garga
H	[h]	kuin “hattu” tai kuulumaton	soinniton glottaali frikatiivi	haicu
J	[ʒ]	kuin ranskan “journal”	soinnillinen postalveolaarinen frikatiivi	jeoljia
L	[l]	kuin “lippu”	soinnillinen dentaali-alveolaarinen lateraali	lingual
M	[m]	kuin “muisto”	soinnillinen bilabiaali nasaali	mesma
N	[n]	kuin “nuori”	soinnillinen dentaali-alveolaarinen nasaali	negante
P	[p]	kuin “paksu”	soinniton bilabiaalinen klusiivi	paper
R	[r]	kuin “raikas”	soinnillinen dentaali-alveolaarinen trilli	rubarbo
S	[s]	kuin “syksy”	soinniton dentaali-alveolaarinen frikatiivi	sistemes
T	[t]	kuin “tarmo”	soinniton dentaali-alveolaarinen klusiili	tota
V	[v]	kuin “veturi”	soinnillinen labiodentaalinen frikatiivi	vivosa
X	[ʃ]	kuin š sanassa “šakki”	soinniton postalveolaarinen frikatiivi	xuxa
Z	[z]	kuin englannin sanassa “zoo”	soinnillinen dentaali-alveolaarinen frikatiivi	zezea

Huomaa seuraavat asiat:

- **C** ääntyy aina k:na niinkuin sanassa “kello”, ei koskaan soittimen “cello” tavoin.
- **F** on aina selvä f; se ei saa “maistua” v:ltä.
- **G** on aina puhdas g; se ei saa siirtyä suhuäänteeseen päin.

- **J** taas ei ole suomalainen j; se on paksu soinnillinen suhuääne, usein kirjaimella ž merkitty.
- **N** ääntyy juuri ennen konsonanttia g tai c velaarisenä nasaalina [ŋ]: **longa** [loŋga], **ance** [aŋke]. Sanan lopussa g jää ääntymättä n:n jälkeen: **bumerang** [bumeraŋ].
- **R** pärisee aika lailla suomen r:n tavalla.
- **S** ei ole koskaan soinnillinen, ei edes kahden vokaalin välissä.
- **V** erottuu selvästi äänneestä b, toisin kuin espanjassa.
- **X** on siis “suhuässä”. Hienoa, että tällä on ikioma kirjainmerkki!
- **Z** on soinnillinen s, ei mielellään “ts” saksan tai italian tapaan.

Koska joillekin puhujille nämä ääntämistavat voivat olla hankalia, LFN sallii myös seuraavien muunnelmien käytön:

- **J**
  - ▶ J voidaan lausua myös [dʒ] kuten j englannin sanassa “judge”.
- **R**
  - ▶ Äänneessä r sallitaan erilaisia vivahteita (kuten ranskan, saksan tai englannin), jos vain äänne erottuu selvästi muista äänneistä.
- **X**
  - ▶ X voidaan myös lausua [tʃ] kuten ch englannin sanassa “church”.
- **Z**
  - ▶ Z voidaan tarvittaessa lausua myös [ts] kuten zz sanassa “pizza”.
- **haicu, bahamas**
  - ▶ H voidaan jättää lausumatta, jos puhuja sanoo mieluummin: [aiku], [ba-amas].
- **blog, club**
  - ▶ Jotkin kansainväliset sanat päättyvät LFN:n kannalta epätavalliseen konsonanttiin. Tarvittaessa puhuja saa liittää perään ääntämistä helpottavan e:n: [bløge], [klube].
- **spada, strada**
  - ▶ Sanat, joiden alussa on s, jota seuraa konsonantti, voivat olla joillekin vaikeita lausua. Silloin voi aloittaa sanan ylimääräisellä e:llä: [espada], [estrada].
- **gnostica, psicologija**
  - ▶ Jotkin tieteelliset sanat alkavat epätavallisilla konsonanttiyhdistelmillä kuten FT, GN, MN, PS, or PT. Silloin ensimmäisen konsonantin voi jättää lausumatta: [nostika], [sikologija].

LFN:lle vieraat kirjaimet

Seuraava taulukko suosittelee lausumistavan niille kirjaimille, jotka eivät varsinaisesti kuulu LFN:ään:

K	[k]	kuten C
Q	[k]	kuten C
W	[u] tai [w]	kuten U
Y	[i] tai [j]	kuten I
Ë	[jo]	kuten IO
Ï	[i] tai [j]	kuten I
Ц	[ts]	kuten TS
Ч	[tʃ]	kuten TX
Щ	[ʃtʃ]	kuten XTX
Ы	[i]	kuten I
Э	[e]	kuten E
Ю	[ju]	kuten IU
Я	[ja]	kuten IA

Painotus

Jos sanassa on enemmän kuin yksi vokaali, jollakin niistä on paino eli jokin vokaali lausutaan muita painokkaammin.

Pääsääntö: painon saa se vokaali, joka edeltää sanan viimeistä konsonanttia:

- **fâlda**
- **intêgra**
- **matemática**
- **albatrôs**
- **ranûr**

Täten jälkiliite voi siirtää sanan painoa, mutta näin ei silti aina tapahdu:

- **matemática** → **matematicâl**
- **radiogrâf** → **radiogrâfia** (ei muutosta)
- **radiogrâf** → **radiografiste**

Monikon päätte **-s** ei kuitenkaan siirrä painoa:

- **un fâlda** → **du fâldas**
- **un jovên** → **tre jovênes**

- **âmbos** – tämä erityinen sana äännetään monikon tapaan.

Diftongissa esiintyvä puolivokaali I tai U toimii tässä suhteessa kuin konsonantti:

- **abâia**
- **cîui**
- **bonsâi**
- **cacâu**

Jos sanassa ei ole konsonantteja tai jos sanan kaikki vokaalit tulevat vasta konsonanttien jälkeen, niin ensimmäinen vokaali on painollinen:

- **trâe**
- **fêa**
- **tîo**
- **prôa**
- **jûa**

Joskus viimeisen konsonantin jälkeen tulee vokaaliyhdistelmä. Vokaaliyhdistelmät IA, IE, IO, UA, UE ja UO pitävät pääsäännön voimassa; paino on viimeistä konsonanttia edeltävällä vokaalilla:

- **asêntua**
- **jelôsia**
- **rîtuo**
- **âlio**

Sitävastoin viimeistä konsonanttia seuraavissa vokaaliyhdistelmissä AE, AO, EA, EO, OA, OE ja UI paino tulee vokaaliparin ensimmäiselle vokaalille:

- **conêo**
- **idêa**
- **sutrêe**
- **prodûi**

(Kuitenkin **estîngui**, sillä U on tässä puolivokaali diftongisäännön mukaan.)

Sanat **ala**, **asi**, **agu**, **ami**, **enemi**, **perce**, **alo**, and **ura** lausutaan usein paino viimeisellä tavulla. Myös pääsäännön mukainen painotus on hyväksyttävää.

Yhdysanoissa kuten **parario** ja **mediadia** säilyy jälkiosan alkuperäinen painotus.

LFN ei ole tonaalinen kieli: sanat eivät erotu toisistaan äänenkorkeuden vaihteluin. Voidaan kuitenkin käyttää nousevaa intonaatiota ilmaisemaan, että kyse on kysymyslauseesta.:

- **Tu parla portuges?** – äänenkorkeus nousee viimeisessä sanassa.

- **Tu no parla portuges.** – tasainen tai laskeva ääni

Fonotaktiikkaa

Tavallisia sanoja muodostettaessa LFN noudattaa tiettyjä rajoittavia sääntöjä.

Kahta samanlaista vokaalia ei yleensä panna peräkkäin. Se kuitenkin sallitaan, jos tilanne syntyy etuliitteen liittämistä: “reenvia”, “coopera”. Tällöin molemmat vokaalit lausutaan erikseen.

Yhdistelmiä **ei** ja **ou** ei yleensä sallita. Silti **ei** hyväksytään sanoissa, joihin se syntyy etu- tai jälkiliitteen takia, esimerkiksi **reincarne**. Molemmat vokaalit lausutaan erikseen.

Yhdistelmä **ei** voi syntyä **e**:hen päättyvästä etuliitteestä (kuten sanoissa **preistoria** ja **reincarne**) tai **i**:llä alkavasta jälkiliitteestä (kuten sanoissa **fein** ja **veida**). Tavallisesti **ei** lausutaan kahtena eri vokaalina, mutta ääntäminen [ej] on tarvittaessa sallittu.

Yhdistelmää **ou** ei yleensä suvaita.

Jos jälkiliitteen liittäminen aiheuttaisi kielletyn kaksoisvokaalin, niin toinen vokaali jätetään pois:

- **comedia** + **-iste** → (comediiste) → **comediste** – koomikko

Vain seuraavat konsonanttiryhmät ovat sallittuja tavun alussa:

- **bl-, cl-, fl-, gl-, pl-**
- **br-, cr-, dr-, fr-, gr-, pr-, tr-**
- **sc-, sf-, sl-, sp-, st-**
- **scl-, scr-, spl-, spr-, str-**

Vain seuraavat konsonantit ovat sallittuja tavun lopussa, ja niitä pitää silloin edeltää vokaali:

- **-f, -s, -x**
- **-m, -n, -l, -r**

Konsonanttiryhmä sanan keskellä on mahdollinen, jos se voidaan jakaa kahdeksi sallituksi tavuksi:

- **encontrante** = **en-con-tran-te**
- **mostrabilia** = **mo-stra-bli-a**
- **instinto** = **in-stin-to**

Erisnimet samoin kuin vakiintuneet tekniikan ja kulttuurin kansainväliset sanat voivat rikkoa näitä sääntöjä.

Virkkeet

Useimmat LFN:n lauseet ja siten myös lauseista muodostuvat **virkkeet** sisältävät verbilausekkeen, joka kuvailee tyypillisesti toimintaa. Verbilausekkeessa voi verbin lisäksi olla sellaisia parametrejä kuin adverbejä ja prepositionaaleja.

Useimmissa virkkeissä on myös ainakin yksi substantiivilauseke, joka viittaa tyypillisesti henkilöön tai asiaan. Substantiivilausekkeessa voi olla substantiivin lisäksi määreitä, adjektiiveja ja prepositionaaleja.

Subjekti ja objekti

Kaksi tärkeintä substantiivilauseketta ovat **subjekti** ja **objekti**. Niiden tarkka merkitys riippuu verbistä, mutta karkeasti sanottuna subjekti kertoo sen, joka suorittaa teon ja objekti sen, johon teko kohdistuu.

LFN:ssä subjekti on aina verbin edellä ja objekti useimmiten verbin jälkeen:

- **La gato xasa la scural.** – Kissa (*subjekti*) ... jahtaa (*verbi*) ... oravaa (*objekti*).
- **La xica gusta la musica.** – Tyttö (*subjekti*) ... pitää (*verbi*) ... musiikista (*objekti*).
- **La can dormi.** – Koira (*subjekti*) ... nukkuu (*verbi*).

Useimmat verbit vaativat subjektin, mutta monet eivät tarvitse objektia.

Predikatiivi

Eräs yleinen lauseenjäsen on **predikatiivi**. Se antaa lisätiedon subjektista ja sijoittuu verbin jälkeen. Tällaisia predikatiiviin liittyviä verbejä voivat olla esim. **es** (olla), **deveni** (tulla jkskn), **pare** (näyttää jltkn) ja **resta** (jäädä jkskn):

- **Computadores es macinas.** – Tietokoneet (*subjekti*) ... ovat (*verbi*) ... koneita (*predikatiivi*).
- **La aira pare umida.** – Ilma (*subjekti*) ... tuntuu (*verbi*) ... kostealta (*predikatiivi*).
- **La comeda deveni fria.** – Ruoka (*subjekti*) ... muuttuu (*verbi*) ... kylmäksi (*predikatiivi*).
- **La patatas ia resta calda.** – Perunat (*subjekti*) ... pysyvät (*verbi*) ... kuumina (*predikatiivi*).
- **Nosa taxe es reconstrui la mur.** – Tehtävämme (*subjekti*) ... on (*verbi*) ... rakentaa seinä uudelleen (*predikatiivi*).
- **La idea es ce tu canta.** – Ajatus (*subjekti*) ... on (*verbi*) ... että sinä laulat (*predikatiivi*).

Joissakin kielissä sallitaan predikatiivin määrittävän objektia, kuten englannissa: “I find this cheese *disgusting*” tai “They elected him *president*”. Tällaista predikatiivia ei esiinny LFN:ssä.

Prepositiot

Tärkeä lauseenjäsen on myös prepositionaali, joka liittää lisätietoa edeltävään substantiiviin tai verbiin, mahdollisesti jopa koko lauseeseen:

- La om ia cade **tra sua seja**. – Mies (*subjekti*) ... putosi (*verbi*) ... tuolinsa läpi (*prepositionaali*).
- **En la note**, la stelas apare. – Yöllä (*prepositionaali*) ... tähdet (*subjekti*) ... näyttäytyvät (*verbi*).
- Me dona esta poma **a tu**. – Minä (*subjekti*) ... annan (*verbi*) ... tämän omenan (*objekti*) ... sinulle (*prepositionaali*).
- Tu no aspeta **como tua foto**. – Sinä (*subjekti*) ... et näytä (*verbi*) ... valokuvaltasi (*prepositionaali*).

Lauseet

Lausekkeiden lisäksi virkkeessä on usein vähän suurempia kokonaisuuksia, lauseita. Nämä voivat määrittää virkkeen substantiivilausekkeita, verbilausekkeita tai peräti koko virkettä:

- La om **ci ia abita asi** ia vade a New York. – Mies, joka asui täällä, meni New Yorkiin.
- El va visita en julio, **cuando la clima es bon**. – Hän tulee käymään heinäkuussa, kun ilma on hyvä.
- On no ia permete me fa la cosas **como me ia desira**. – Minun ei sallittu toimia niin kuin halusin.
- Me pensa **ce el es bela**. – Minusta hän on kaunis.

Substantiivit

Substantiivi esitellään tyypillisesti määreillä. Substantiivi ja sitä mahdollisesti seuraavat adjektiivit ja prepositionaalit muodostavat substantiivilausekkeen. Yleensä substantiivit viittaavat fyysisiin olioihin kuten ihmisiin, paikkoihin ja esineisiin, mutta viitauksen kohde voi olla myös hyvinkin käsitteellinen.

Monikko

Päätteen **-s** lisäys tekee substantiivista monikkollisen. Jos yksikkömuoto päättyy konsonanttiin, niin monikon päätte on **-es**. Monikon päätte ei vaikuta äännettäessä sanan painoon:

- **gâto, gâtos** – kissa, kissat
- **ôm, ômes** – mies, miehet

Substantiivia määrittävä adjektiivi ei muutu, vaan säilyttää saman muodon yksikössä ja monikossa. Kuitenkin: jos adjektiivia käytetään substantiivina, siihen voidaan liittää monikon päätte.

- **la bones, la males, e la feas** – hyvät, pahat ja rumat
- **multe belas** – monta kaunokaista

Jotkin suomen kielen monikkomuotoiset sanat ovat LFN:ssa yksiköllisiä:

- El regarda un **sisor** con un **binoculo**. – Hän katsoo saksia silmälasit päässään.
- On usa un **bretela** per suporta sua **pantalon**. – Henkseleitä käytetään kannattelemaan housuja.
- Me ia compra esta **oculo** de sol en **Nederland**. – Ostin nämä aurinkolasit Alankomaista.

Lukumääräiset sanat ja ainesanat

Monien kielten tavoin LFN erottaa kaksi tyyppiä substantiiveja: **lukumääräiset sanat** ja **ainesanat**. Edelliset viittaavat sellaisiin olioihin, joiden lukumäärästä voidaan ainakin periaatteessa puhua. Tällaista substantiivia voidaan määrittää luvulla ja siis käyttää myös monikkomuotoa. Esimerkiksi:

- **un** auto; la autos; **cuatro** autos – auto; autot; neljä autoa
- **un** gato; multe gatos; **un milion** gatos – kissa; monta kissaa; miljoona kissaa

Sitävastoin ainesanalle ei yleensä käytetä monikkomuotoa. Tällainen sana viittaa “massaan”, jossa ei erotu yksittäisiä yksilöitä, esimerkiksi nesteeseen, jauheeseen, metalliin, puuhun tai

sitten johonkin abstraktiin asiaan. Jos tällaista substantiivivia määritetään luvulla tai määrällä, on yleensä mainittava käytetty yksikkö. Esimerkiksi:

- la acua; alga acua; **tre tases de** acua – vesi; jonkin verran vettä; kolme kupillista vettä
- lenio; multe lenio; **du pesos de** lenio – puuta; paljon puuta; kaksi puun kappaletta

Erytistilanteissa ainesanaakin voi käyttää lukumääräisen sanan tapaan:

- Du **cafes**, per favore. – Kaksi kahvia, olkaa hyvä!
- Me ia proba multe **cesos**. – Olen maistanut monia juustoja.
- On no pote compara la **belias** de Paris e Venezia. – Ei voi verrata toisiinsa Pariisin ja Venetsian kauneusarvoja.

Suku

LFN:n sanoilla ei ole kieliopillista sukua. On silti tapoja, joilla voidaan tarvittaessa viitata sukupuoleen. Voidaan käyttää esimerkiksi adjektiiveja **mas** ja **fema**:

- **un cavalo mas** – uroshevonen, ori
- **un cavalo fema** – naarashevonen, tamma

Sukulaissuhteisiin liittyvissä sanoissa käytetään yleensä liitteitä **-a** (naispuolinen) ja **-o** (miespuolinen):

- **ava, avo** – isoäiti, isoisä
- **fia, fio** – tytär, poika
- **neta, neto** – tyttären-/pojantytär, tyttären-/pojanpoika
- **sobrina, sobrino** – sisaren-/veljentytär, sisaren-/veljenpoika
- **sposa, sposo** – vaimo, aviomies
- **tia, tio** – täti, setä/eno
- **xica, xico** – tyttö, poika

Joissakin tapauksissa käytetään eri sukupuolista erilaisia sanoja:

- **dama, cavalor** – daami, ritari
- **diva, dio** – jumalatar, jumala
- **fem, om** – nainen, mies
- **madre, padre** – äiti, isä
- **rea, re** – kuningatar, kuningas
- **seniora, senior** – rouva, herra
- **sore, frate** – sisar, veli

Aika harvoin käytettävä liite **-esa** muodostaa naispuolisen variantin eräistä historiallisista sosiaalisista rooleista:

- **abade, abadesa** – apotti, abbedissa
- **baron, baronesa** – parooni, paroonitar
- **conte, contesa** – kreivi, kreivitär
- **duxe, duxesa** – herttua, herttuatar
- **imperator, imperoressa** – keisari, keisarinna
- **marci, marcesa** – markiisi, markiisitar
- **prinse, prinsesa** – prinssi, prinsessa
- **tsar, tsaresa** – tsaari, tsaaritar

Substantiivilausekkeet

Substantiivilauseke muodostuu substantiivista ja sen parametreista: määreistä, jotka edeltävät substantiivia sekä adjektiiveista ja prepositionaaleista, jotka seuraavat sitä.

Lauseen tärkeimmät substantiivilausekkeet ovat **subjekti** ja **objekti**. Subjekti edeltää verbiä, ja objekti tulee verbin jälkeen. Muut substantiivilausekkeet esittelee yleensä prepositio, joka selventää niiden käyttöä.

Substantiivilauseke sisältää yleensä määreen – ehkä vain monikon merkin **-s**. Tämä ei kuitenkaan koske erisnimiä, viikonpäivien, kuukausien ja kielten nimiä, eikä ainesanoja:

- **Desembre** es calda en **Australia**. – Joulukuu on lämmin Australiassa.
- **Nederlandes** es me lingua orijinal. – Hollanti on alkuperäinen kieleni.
- Me gusta **pan**. – Pidän leivästä.

Säännöstä joustetaan silloinkin, kun substantiivilauseke seuraa prepositiota, erityisesti vakiintuneissa sanonnoissa:

- El es la comandor **de polisia**. – Hän on poliisipäällikkö.
- Me no gusta come **bur de aracide**. – En pidä maapähkinävoista.
- Nos vade **a scola**. – Me käymme koulua.
- Acel es un problem **sin solve** en matematica. – Tämä on matematiikan ratkaisematon ongelma.
- Un virgula pare nesesada **per claria**. – Pilkku näyttää välttämättömältä selvyysden vuoksi.

Adjektiivia voi määrittää sitä edeltävä adverbi. Koska adverbit ja adjektiivit ovat samannäköisiä, yhtä useammat adjektiivit erotetaan yleensä pilkulla tai sanalla **e**. Puheessa intonaatio selventää eroa:

- **Sola un** poma **multe putrida** ia resta. – Vain hyvin mätä omena jäi jäljelle.
- Me ia encontra un fem **bela intelijente**. – Tapasin kauniisti älykkään naisen.
- Me ia encontra un fem **bela, joven, e intelijente**. – Tapasin naisen, joka oli kaunis, nuori ja älykäs.

Joskus substantiivi merkitsee vain jonkin lajin edustajaa. Silloin on vain vähän merkitystä sillä, käytetäänkö **la** vai **un**; luvullakaan ei ole suurta väliä:

- **La arpa** es un strumento musical. – Harppu on soitin.
- **Un arpa** es un strumento musical. – Harppu on soitin.
- **Arpas** es instrumentos musical. – Harput ovat soittimia.

Pronomini on substantiivilausekkeen erikoistapaus. Pronomineja ei yleensä voi määrittää muilla sanoilla.

Appositiot

Kahden substantiivilausekkeen sanotaan olevan **appositiossa**, kun toinen seuraa välittömästi toista ja molemmat viittaavat samaan olioon. Useimmissa tapauksissa jälkimmäinen lauseke *identifioi* olion:

- la rio **Amazon** – Amazon-joki
- la mar **Pasifica** – Tyyni valtameri
- la isola **Skye** – saari nimeltä Skye
- la Universia **Harvard** – Harvardin yliopisto
- la Funda **Ford** – Fordin säätiö
- Re **George 5** – Kuningas Yrjö V
- San **Jacobo major** – Pyhä Jaakko vanhempi
- Piotr **la grande** – Pietari suuri
- mea ami **Simon** – ystäväni Simon
- la parola “**inverno**” – sana “inverno”
- la libro **La prinse peti** – kirja *Pikku prinssi*
- un arbor **eucalipto** – eukalyptuspuu

Lyhenteet ja yksittäiset kirjaimet voivat seurata substantiivia tätä määrittäen:

- La disionario es ance disponible como un fix **PDF**. – Sanakirja on saatavissa myös PDF-tiedostona.
- El ia porta un camisa **T** blu de escota **V**. – Hän oli pukeutunut siniseen V-kaula-aukolliseen T-paitaan.

Joskus kaksi substantiivia voivat kohdistua samanarvoisesti johonkin olioon . Silloin käytetään yhdysviivaa näiden substantiivien välissä:

- un produor-dirijor – tuottaja-ohjaaja
- un primador-scanador – tulostin-skanneri

Monikon tunnus **-s** tai **-es** merkitään molempiin substantiiveihin:

- la statos membros – jäsenvaltiot
- produores-dirijores – tuottaja-ohjaajat

Eräs erikoistapaus liittyy verbiin **nomi** (nimetä):

- Nos ia nomi el **Orion**. – Annoimme hänelle nimen “Orion”.
- Me nomi esta forma **un obelisce**. — Minä kutsun tätä muotoa obeliskiksi.

Määreet

Määre on sellainen sana, joka määrittää substantiivia esittäen tämän ominaisuuksia, mm. viittausaluetta ja määrää. Lukuunottamatta monikon tunnusta **-s** (jota sitäkin pidetään määreenä LFN:ssa). Määreet seuraavat aina pääsanaansa.

Määreitä on monta eri luokkaa. Tyypillisiä esimerkkejä eri luokista ovat: **tota, la, esta, cual, cada, mea, multe, otra**.

Etumääreet

Tota tarkoittaa “kaikki”. Se viittaa substantiivin koko viittausalueeseen. Substantiivin pitää tällöin olla monikossa, jollei se ole ainesana. Erotukseksi sanasta **cada, tota** viittaa kokonaisuuteen eikä niinkään sen yksittäisiin edustajiin.:

- **Tota linguas** es absurda. – Kaikki kielet ovat absurdeja.
- Me va ama tu per **tota tempo**. – Rakastan sinua kaiken aikaa.
- La lete ia vade a **tota locas**. – Maito meni kaikkialle.

Ambos tarkoittaa “molemmat”. Sitä voi käyttää sanan **tota** asemesta silloin, kun on kyse vain kahdesta. Substantiivin pitää olla monikossa:

- **Ambos gamas** es debil. – Molemmat sääret ovat heikot.

Merkitykseltään **tota** ja **ambos** eivät ole erilaisia kuin kvanttorit, mutta ne lasketaan eri luokkaan syntaksinsa vuoksi: ne edeltävät kaikkia muita substantiivilausekkeen määreitä, mukaan lukien **la**.

Niitä voidaan käyttää myös pronomineina.

Artikkelit

Tässä kielessä on kaksi **artikkelia** – määräinen artikkeli **la** ja epämääräinen artikkeli **un**. Tässä sana “määräinen” tarkoittaa, että substantiivin viittausalue on ennalta tunnettu.

La esittelee substantiivin, joka merkitsee jotain, jonka kuulija (tai lukija) tuntee ennestään. Sitä käytetään seuraavantyyppisissä tilanteissa:

Asia on jo mainittu:

- Me ia compra un casa. **La casa** es peti. – Ostin talon. Talo on pieni. Kuulija arvaa helposti, mistä asiasta on kyse:
- Me ia compra un casa. **La cosina** es grande. – Ostin talon. Keittiö on suuri. Virkkeen muu osa määrittelee asian riittävän selvästi:
- El ia perde **la numeros** de telefon de sua amis. – Hän on hukannut ystäviensä puhelinnumerot. Kuulija pystyy ymmärtämään asian välittömästi:
- **La musica** es bela, no? – Eikö musiikki olekin kaunista? Asia on yleisesti tunnettu. Tämä sisältää opiskelualat ja abstraktit sanat:
- **La luna** es multe distante de la tera. – Kuu on hyvin kaukana maasta.
- Me no comprende **la matematica**. – En ymmärrä matematiikkaa.
- El ama **la cafe**. – Hän pitää paljon kahvista.
- La felisia es plu importante ca **la ricia**. – Onnellisuus on paljon tärkeämpää kuin rikkaus.

Un esittelee yksiköllisen substantiivin, jonka tarkoittamaa asiaa kuulija *ei* ennestään tunne. Sitä ei käytetä monikollisen sanan eikä ainesanan yhteydessä. (Se toimii myös kvanttorina tarkoittaen “yksi”.)

- Me vole leje **un libro**. – Haluan lukea kirjan.
- **Un gato** ia veni en la sala. – Kissa tuli huoneeseen.

Joissain kielissä on partitiivinen artikkeli merkitsemässä epämääräistä lukumäärää tai ainesanaa. LFN käyttää tähän artikkelia **la** tai sitten ei mitään artikkelia:

- Me gusta **la cafe**. – Pidän kahvista.
- Me gusta **cafe**. – Pidän kahvista.
- Me bevi **cafe**. – Juon kahvia.

Demonstratiivit

Demonstratiivit määrittävät substantiivin viittausalan edustajan (tai edustajien) paikkaa tai aikaa, tai itse puhuttua asiaa.

Esta tarkoittaa “tämä” (tai “näinä”). Se on varsin samanlainen kuin **la**, mutta viittaa olioon, joka on lähellä puhujaa, fyysisesti tai vertauskuvallisesti:

- Me posese **esta casa**. – Omistan tämän talon.
- **Esta libros** es maravillosa. – Nämä kirjat ovat suurenmoisia.
- Me gusta **esta cafe**. – Tästä kahvista minä pidän.

- **Esta mense** ia es difisil. – Tämä kuukausi oli vaikea.
- **Esta frase** conteni cinco parolas. – Tämä virke sisältää viisi sanaa.

Acel tarkoittaa “tuo” tai “se”. Sekin on samantapainen kuin **la**, mutta viittaa olioon, joka on kaukana puhujasta, tai ainakin kauempana kuin sanan **esta** yhteydessä:

- **Acel xico** riguarda **acel xicas**. – Tuo poika katselee noita tyttöjä.
- **Atenta** denova en **acel modo**. – Koeta sillä tavalla uudestaan.
- **Acel torta** es noncomable. – Tuo kakku on syötäväksi kelpaamaton.

Esta ja **acel** kelpaavat myös pronomineiksi.

Interrogativit

Interrogatiiviset määreet ovat eräs keino muodostaa kysymyksiä.

Cual kysyy “mikä”, “mitkä” tai “mitä”:

- **Cual animal** es acel? – Mikä eläin tuo on?
- **Cual vejetales** es la plu bon? – Mitkä kasvikset ovat parhaita?
- Tu veni de **cual pais**? – Mistä maasta olet kotoisin?
- **Cual fenestras** es rompeda? – Mitkä ikkunat ovat rikki?
- **Cual pinta** tu prefere? – Mitä maalia pidät parhaana?

Cuanto kysyy “kuinka monta” monikollisen sanan ja “kuinka paljon” ainesanan yhteydessä:

- **Cuanto casas** es en tua strada? – Kuinka monta taloa on kadullasi?
- **Cuanto pan** tu pote come? – Kuinka paljon leipää pystyt syömään?

Sanoja **cual** ja **cuanto** käytetään myös pronomineina.

Valintamääreet

Valintamääreillä poimitaan tiettyjä yksilöitä substantiivin viittausalueesta:

- **cada** – kukin, jokainen
- **cualce** – mikä/kuka hyvänsä
- **alga** – joku, muutama, vähän
- **no** – ei mikään/kukaan
- **sola** – ainoa

Cada merkitsee “kukin” tai “jokainen” ajatellen näitä eri yksilöinä. Substantiivi ei voi olla ainesana, ja sen pitää olla yksikössä:

- **Cada can** ave un nom. – Kullakin koiralla on nimi.

- Me no ia leje **cada parola**. – En lukenut jokaista sanaa.
- Tu fa la mesma era a **cada ves**. – Teet saman virheen joka kerta.

Cualce tarkoittaa “mikä hyvänsä”, ei siis ole väliä, mikä. Substantiivina on yleensä lukumääräinen sana. Ainesanan yhteydessä tähän käytetään normaalisti määrettä “alga” (“jokin määrä / mikä hyvänsä määrä”):

- Prende **cualce carta**. – Ota mikä kortti hyvänsä.
- **Cualce contenadores** va sufisi. – Mitkä hyvänsä laatikot käyvät.

Alga tarkoittaa, että substantiivin viittaus on määrittelemätön:

- Me ia leje acel en **alga libro**. – Luin tuon jostain kirjasta.
- Cisa me va reveni a **alga dia**. – Tulen ehkä takaisin jonakin päivänä.
- **Alga cosa** es rompeda. – Jokin on rikki.

Käytettynä ainesanan tai monikossa olevan sanan kanssa **alga** ei merkitse ainoastaan, että viittaukse identiteetti on epämääräinen vaan että määräkään ei ole selvillä. Silloin ymmärretään yleensä, että kyseinen määrä on aika pieni – muuten sanottaisiin **multe** – ei kuitenkaan oleellisesti pieni kuten sanan **poca** yhteydessä:

- Me va leje **alga libros**. – Aion lukea joitakin kirjoja / muutamia kirjoja.
- **Alga polvo** ia cade de la sofito. – Jonkin verran pölyä putosi laipiosta.
- El ave **alga pan** en sua sesto. – Hänellä on vähän leipää laukussaan.

No tarkoittaa “ei mitään” / “ei yhtään”. Silloin substantiivin viittaama asia on poissa tai sitä ei ole olemassa:

- Me ave **no arbores** en me jardin. – Minun puutarhassani ei ole ollenkaan puita.
- Tu va senti **no dole**. – Et tunne ollenkaan kipua.
- **No arbor** es plu alta ce la tore Eiffel. – Mikään puu ei ole Eiffelin tornia korkeampi.
- Me ia encontra **no person** en la parce. – En tavannut ketään puistossa.

Sola means “ainoa(t)”, siis vain tämä/nämä, ei mitkään muut:

- El es **la sola doctor** en la vila. – Hän on kaupungin ainoa lääkäri.
- Estas es **la sola du parolas** cual nos no comprende. – Nämä ovat ainoat kaksi sanaa, joita en ymmärrä.
- Me va destrui la mur con **un sola colpa**. – Tuhoan muurin yhdellä ainoalla iskulla.

Näitä määreitä (paitsi **no** ja **sola**) voi myös käyttää pronomineina. Niistä myös muodostuvat erityiset pronominit **cadun**, **cualcun**, **algun** ja **nun**, jotka viittaavat *ihmisiin*. Muihin olioihin viittaavat vastaavat pronominit saadaan yksinkertaisesti panemalla määreen perään sanan **cosa**.

Possessiivit

Possessiivimääreitä ovat **mea, tua, nosa** ja **vosa** sekä **sua**:

- **Mea gato** ia come un mus. – Kissani söi hiiren.
- Me gusta multe **tua dansa**. – Pidän paljon tanssistasi.
- **Nosa ecipo** va gania la premio. – Meidän joukkue voittaa palkinnon.

Omistuksen voi myös merkitä prepositioliousekkeella, esim. **de me**:

- Acel es **la casa de tu**. – Tuo on sinun talosi.

Kolmannen persoonan possessiivi on **sua** riippumatta siitä, onko vastaava pronomini **el, lo, los, on** vai **se**:

- La ipopotamo abri **sua boca**. – Virtahepo avaa kitansa. (*refleksiivinen*)
- Nos riguarda **sua dentes**. – Me katsomme sen hampaita. (*ei-refleksiivinen*)

Kvanttorit

Kvanttorit ovat määreitä, jotka auttavat ilmaisemaan (luku)määriä substantiivin viittausalueelta:

- **-s** – (*monikon tunnus*)
- **un** – yksi
- **du, tre, cuatro...** – kaksi, kolme, neljä...
- **multe** – monta, paljon
- **poca** – vähän
- **plu** – enemmän
- **la plu** – enimmäin, eniten
- **min** – vähemmän
- **la min** – vähimmin, vähiten

Monikon tunnus **-s** on alkeellisin kvanttori. Substantiivilauseke, joka sisältää monikollisen substantiivin ei vaadi muita määreitä:

- Me va leje **libros**. – Aion lukea kirjoja.
- Me va leje **la libros**. – Aion lukea kirjat.

Yhtä hyvin kuin epämääräinen artikkeli, **un** voi olla luku “yksi”. Se tarkoittaa lukumääräisesti yhtä oliota substantiivin viittausalueelta. Siksi substantiivi ei saa olla ainesana, ja sen on oltava yksikössä:

- Me ave **un frate** e **du sores**. – Minulla on yksi veli ja kaksi sisarta.

Muut lukusanat – **du, tre, cuatro**, jne – ovat samoin kvanttoreita.

- Me ave **tre gatos** obesa. – Minulla on kolme lihavaa kissaa.
- Me ave **cuatro plu anios** ca mea frate. – Olen neljä vuotta vanhempi kuin veljeni.

Multe viittaa suureen määrään substantiivin viittausalueesta. Se tarkoittaa “monta” monikollisen sanan yhteydessä ja “paljon” ainesanan yhteydessä:

- Esta casa ia sta asi per **multe anios**. – Tämä talo on seissyt tässä monta vuotta.
- La pijones come **multe pan**. – Kyyhkyt syövät paljon leipää.

Poca vastakohta sanalle **multe**, ja se merkitsee pientä määrää. Se tarkoittaa “vähän” ja sopii käytettäväksi niin monikollisen sanan kuin ainesanan kanssa. Ensimmäisessä tapauksessa se voidaan joskus kääntää “harvoja”:

- Me reconose **poca personas**. – Tunnistin vain pienen määrän ihmisiä. (*todella pienen*)
- El pote dona **poca aida**. – Hän voi antaa vain vähän apua. (*todella vähän*)
- *Vertaa:* Me pote leje **alga parolas**. — Voin lukea vähän sanoja. (*jonkin verran*)

Plu tarkoittaa “enemmän”. Se viittaa jotakin muuta määrää suurempaan määrään substantiivin viittausalueesta, ja sitä voi käyttää niin monikollisten sanojen kuin ainesanojen yhteydessä. **La plu** tarkoittaa “eniten” tai “enin” – siis suurinta määrää:

- Tu ave **plu libros** ca me. – Sinulla on enemmän kirjoja kuin minulla.
- **La plu linguas** es bela. – Useimmat kielet ovat kauniita.
- **Plu pan** es en la cosina. – Lisää leipää on keittiössä.
- **La plu fango** es repulsante. – Enin muta on inhottavaa.

Min on sanan **plu** vastakohta, ja se tarkoittaa “vähemmän”. Se viittaa jotakin määrää pienempään määrään, ja sitä voi käyttää sekä monikollisen sanan että ainesanan yhteydessä. **La min** tarkoittaa “vähiten”:

- Me desira **min vejetales** ca el. – Minä haluan vähemmän kasviksia kuin hän.
- Tu ia leje **la min libros** de cualcun ci me conose. – Tuntemistani ihmisistä sinä olet lukenut vähiten kirjoja.
- El ave **min interesa** a cada dia. – Hänellä on päivä päivältä vähemmän mielenkiintoa.

Kvanttoria **no** lukuunottamatta kvanttoreita voidaan käyttää myös pronomineina.

Samankaltaisuusmääreet

Neljä nyt käsiteltävää määrettä liittyvät samankaltaisuuden ja erilaisuuden ilmaisemiseen:

La mesma tarkoittaa “sama”. Sanaa **la** ei normaalisti voi jättää pois, mutta sen tilalla voi olla **esta** tai **acel**:

- Tu porta **la mesma calsetas** como me. – Sinulla on samat (oikeastaan samanlaiset) sukat kuin minulla.
- La gera ia comensa en **la mesma anio**. – Sota alkoi samana vuonna.
- Nos va reveni a **esta mesma tema** pos un semana. – Me palaamme tähän samaan aiheeseen viikon päästä.

Otra tarkoittaa “muu” tai “toinen”:

- Nos ave aora esta **tre otra problemas**. – Nyt meillä on nämä kolme muuta ongelmaa.
- **La otra solve** ia es plu bon. – Toinen ratkaisu oli parempi.
- Tu ave **otra pan?** – Onko sinulla (jotain) muuta leipää?

Tal tarkoittaa “sellainen” tai “tuollainen”:

- Me construi un macina de tempo. – Rakennan aikakoneen.
  - ▶ **Tal cosas** es nonposible. – Sellaiset ovat mahdottomia.
- Me xerca un abeor. – Etsin mehiläishoitajaa.
  - ▶ Me no conose **un tal person**. – En tunne ketään sellaista.
- Tu vole jua futbol con nos? – Haluatko pelata jalkapalloa kanssamme?
  - ▶ Me prefere evita **tal eserse**. – Pidän parempana välttää sellaista toimintaa.
- Tu ave plu libros como estas? – Onko sinulla lisää tämän kaltaisia kirjoja?
  - ▶ Si, me ave du otra **tal libros**. – On. Minulla on kaksi muuta tuollaista kirjaa.

Propre tarkoittaa “oma”, kuten “minun omani”, tähdentäen substantiivin omistajaa. Se on erityisen hyödyllinen määritteen **sua** jälkeen selventämässä merkityksen refleksiivisyyttä, so. että substantiivi kuuluu lauseen subjektille:

- **Mea propre idea** es an plu strana. – Oma ajatukseni on jopa kummallisempi.
- El ia trova la xarpe de sua sposo e ia pone lo sirca **sua propre colo**. – Hän löysi miehensä huivin ja kietoi sen omaan kaulaansa.

Määreiden järjestys

Määreet noudattavat tiettyä keskinäistä järjestystä:

- Etumääreet **tota** ja **ambos** edeltävät kaikkia muita.
- Seuraavaksi tulee artikkeli, demonstratiivi, interrogatiivi, valintamääre tai possessiivi. Yleensä vain yksi tästä joukosta esiintyy kerrallaan substantiivilausekkeessa.
- Sen jälkeen siellä voi olla yksi tai useampia kvanttoireita tai samankaltaisuusmääreitä.
- Adjektiivit **bon** ja **mal** silloin, kun ne itse eivät ole määreitä, edeltävät tavallisesti substantiivia, mutta vasta muiden määreiden jälkeen.

Esimerkiksi:

- El ia colie **sua poca posesedas** e parti. – Hän keräsi vähät omaisuutensa ja lähti.
- Nos no ia tradui ancora **acel otra cuatro frases**. – Emme ole vielä kääntäneet noita neljää muuta virkettä.
- **Tota la omes** ia vade a la costa. – Kaikki miehet menivät rannikolle.

Pronominit

Pronomini on sana, joka voi toimia itsenäisesti (ilman substantiivia) substantiivilausekkeena.

Persoonapronominit

- **me** – minä, minua
- **tu** – sinä, sinua
- **el** – hän, häntä (myös mm. tietyistä eläimistä)
- **lo** – se, sitä
- **nos** – me, meitä
- **vos** – te, teitä
- **los** – he, ne, heitä, niitä
- **on** - muodollinen subjekti
- **se** - refleksiivinen objekti

Tu on yksiköllinen ja **vos** monikollinen kaikissa yhteyksissä, sekä muodollisissa että tuttavallisissa.

Sanaa **el** käytetään ihmisistä sekä sen tapaisista eläimistä kuin nisäkkäät ja linnut. Sitä voi myös käyttää vertauskuvallisista “henkilöistä”, esim. satuhahmoista, roboteista jne., jopa auringosta, kuusta ja myrskyistä.

Lo viittaa esineisiin, alkeellisiin eläimiin, asioihin, ajatuksiin jne. **Los** on sanojen **el** ja **lo** yhteinen monikkomuoto.

El ei yleensä erottele sukupuolia. Lomakkeet **elo** (koiras) ja **ela** (nainen) ovat harvinaisia, mutta niitä voidaan käyttää välttämään ihmisten nimien liiallista toistoa, kun puhutaan miehestä ja naisesta samassa yhteydessä.

Persoonapronominia voi seurata relatiivilause. Jos tarkoitus käy ilmankin selväksi, niin pronominin voi jättää pois ja antaa näin relatiivipronominille kaksoistehtävän:

- El recorda sempre la nomes de **los ci** el ia encontra. – Hän muistaa aina niiden nimet, jotka hän on tavannut.
- Me respeta **tu, ci** es tan saja. – Kunnioitan sinua, joka olet niin viisas.
- **El ci** osa, gania. – Se, joka uskaltaa, voittaa.
- **Ci** osa, gania. – Joka uskaltaa, voittaa.

On on yleinen määrittelemätön pronomini kuten “man” ruotsissa ja “on” ranskassa. Se on kuin “ihmiset yleensä” tai “kuka hyvänsä” – kuten englannin idiomaattinen “you”. Sillä välttää usein passiivisen verbimuodon käytön:

- **On** dise ce tu va parti. – Sanotaan, että aiot lähteä.
- **On** debe repete la verbo. – Verbi pitäisi toistaa.

Se on kolmannen persoonan refleksiivipronomini, sekä yksikössä että monikossa. Se viittaa kyseisen lauseen subjektiin. Toisaalta sanaa “se” ei voi käyttää subjektin paikalla:

- El limpi **se**. – Se puhdistuu (itsestään). Ts. Se puhdistaa itsensä.
- Los lava **se**. – He peseytyvät.

Possessiivipronominit (itsenäiset “minun”, “sinun”, jne) saadaan possessiivisista määreistä panemalla eteen artikkeli **la**:

- Me ia trova me libros, ma tu no ia trova **la tuas**. – Minä löysin kirjani, mutta sinä et löytänyt omiasi.
- Lo es ance plu grande ca **la mea**. – Se on myös suurempi kuin minun.
- No toca acel jueta! Lo no es **la tua**. – Älä koske tuohon leluun! Se ei ole sinun.

Determinatiivipronominit

Aivan samalla tavoin kuin adjektiivi voidaan tulkita substantiiviksi, Määreet määreet voidaan “konvertoida” pronomineiksi. Pronominit **esta**, **acel** ja **otra** saavat monikossa aina päätteen **-s** tai **-es**. Muutamiin muihinkin pronomineihin voidaan soveltaa monikon päätettä, mikäli tämä selventää asiaa.

- **tota, totas** – kaikki
- **ambos** – molemmat
- **esta, estas** – tämä, nämä
- **acel, aceles** – tuo, nuo
- **cualce, cualces** – mikä hyvänsä, mitkä hyvänsä
- **cada** – kukin
- **alga, algas** – jokin, jotkin
- **cual** – (se) joka
- **multe, multes** – paljon, suuri määrä, monet
- **poca, pocas** – vähä, vähäinen määrä, harvat

- **plu** – enempi
- **la plu** – enin
- **min** – vähempi
- **la min** – vähin

Esimerkkejä:

- **Estas** aspeta bela! – Nämä näyttävät kauniilta!
- Prende **cualse**. – Ota mikä (/mitkä) hyvänsä (niistä).
- Me no vole judi, car me gusta egal **cada**. – En osaa päättää, sillä pidän yhtä lailla jokaisesta.
- Me vole gracia **cada de esta personas**. – Haluan kiittää jokaista näistä henkilöistä.
- **Alga(s)** pensa ancora ce la mundo es plata. – Joku (/jotkut) vielä ajattelee (/ajattelevat), että maa on litteä.
- Tu ia versa mal la vino. **Alga** es sur la table. – Kaadoit viiniä huonosti. Pöydällä on jonkin verran.
- **Multe(s)** de nos es programores. – Monet meistä ovat ohjelmoijia.
- Me no ia regarda **multe(s) de acel filmas**. – En ole katsonut montakaan noista elokuvista.
- Me reconose **poca(s)** de la personas en la fola. – Tunnen vain harvan (/harvat) tämän tungoksen ihmisistä.
- **Plu** va ariva pronto. – Lisää saapuu pian.
- Alga parolas es clar, ma on no pote leje facil **la plu**. – Jotkin sanat ovat selviä, mutta useimpia ei pysty lukemaan helposti.
- Tu ave **min** ca me. – Sinulla on vähemmän kuin minulla.
- Me vole bonveni **tota(s) de vos**. – Haluan toivottaa tervetulleiksi teidät kaikki.
- Me ia compra sinco libros nova, ma me ia lasa **tota(s)** en la bus. – Ostin viisi uutta kirjaa, mutta jätin (ne) kaikki bussiin.
- **Ambos** de la enfantes jua felis. – Lapsista molemmat leikkivät onnellisina

Lukusanoja voidaan käyttää pronomineina viittaamaan tietynkokoisiin ryhmiin. Näitä pronomineja ei yleensä käytetä monikkomuodossa eivätkä ne vaadi määreitä:

- **Tre** de mea amis va ariva a esta sera. – Ystäväistäni kolme saapuu tänä iltana.
- Cuanto pizas tu ia come? – Kuinka monta pitsaa olet syönyt?
- **Cuatro!** – Neljä!
- La **cuatro** de nos va come en junta. – Nuo neljä meistä syövät yhdessä.
- **Un** de mea gatos manca. – Yksi kissoistamme puuttuu.
- La **tre** ia abita en la mesma aparte. – Nämä kolme asuivat samassa huoneistossa.

Monikon päätettä käytetään puhuttaessa lukujen **sentos**, **mil** tai **milion** epämääräisistä monikerroista:

- On ia vide **miles** de personas a la conserta. – Konsertissa nähtiin tuhansia ihmisiä.
- A cada anio, **miliones** migra a otra paises. – Joka vuosi tuhannet muuttavat toisiin maihin.
- On ia vacui **miles de plu** personas de locas inondada par la deluvias. – Tuhansittain lisää ihmisiä evakuoitiin alueilta, joille tulva hyökyi.
- On pote fatura **plu sentos** per servi. – Sinulta voidaan laskuttaa lisäsatasia palvelusta.

Artikkeli **la** ei voi esiintyä pronomininä. Sen sijaan voidaan käyttää sanoja **el**, **lo** ja **los**:

- La casa de mea padre es plu grande ca **lo** de mea frate. – Isäni talo on suurempi kuin veljeni.
- Lo es ance plu grande ca **lo** cual me intende compra. – Se on myös suurempi kuin se, jonka aion ostaa.

Myöskään **no** ei käy pronominiksi, sitä varten ovat muodot **nun** ja **no cosa**. Lukua **zero** voi käyttää myös pronomininä.

Idiomaattinen ilmaus **la un la otra** tarkoittaa “toinen toistaan”. Sillä on erilaisia muunnelmia kuten **la un o la otra** (jompikumpi), **la un pos la otra** (yksi toisensa jälkeen) ja **la un sur la otra** (toinen toisensa päällä):

- La xicos colpa **la un la otra**. – Pojat lyövät toisiaan.
- Me pila me crepes **la un sur la otra**. – Pinosin räiskäleet päällekkäin.

Joissakin lauseissa pronominia seuraa välittömästi verbi. Silloin on vaara ymmärtää yhdistelmä niin, että olisikin määre, jota seuraisi verbin näköinen substantiivi. Esimerkiksi, ilman kontekstin apua on vaikea tietää, tarkoittaako **acel veni de Italia** substantiivilauseketta “tuo tulo Italiasta” vai sitä että “tuo tulee Italiasta”. Useimmissa tapauksissa asiayhteys selvittää helposti, mistä on kyse. Jos kuitenkin haluaa olla varmoilla vesillä, niin kannattaa mieluummin kirjoittaa määreen perään sana **person** tai **cosa** sen sijaan että käyttäisi määrettä pronomininä:

- **Acel cosa** veni de Italia. – Tuo (asia) tulee Italiasta.
- Recorda ce **alga personas** (o **algas**) abita en sua auto! – Muistapa, että jotkut asuvat autossaan!

Joskus halutaan tehdä selväksi, että verbiltä näyttävä substantiivi **ei** ole verbi. Määritteiden kuten **alga**, **multe** ja **poca** yhteyteen voidaan lisätä sana **de**, määreen ja substantiivin väliin. Silloin määre muuntuu pronominiksi, mutta substantiivi ei muunnu verbiksi. Muiden määreiden, kuten **esta** ja **acel**, yhteyteen voidaan lisätä **la** ennen määrettä:

- La profesor ia demanda **alga de atende**. – Professori pyysi vähän huomiota.
- **Multe de labora** pote es evitada. – Paljon työtä voidaan välttää.
- **La esta deside** no es un bon resulta. – Tämä päätös ei ole hyvä tulos.

Kysymyspronominit

LFN käyttää kahta pronominia suoran kysymyksen muodostamiseen.:

- **cual?** – mikä? (= **cual cosa?**)
- **ci?** – kuka? (= **cual person?**)

Sanaa **ci** käytetään vain pronomininä; sitä ei pidä käyttää määreenä.

Cual on alunperin määre, mutta sitä käytetään usein pronomininä, vaikka silloin on pieni vaara ymmärtää väärin sellaiset ilmaukset kuin **cual veni de Italia**.

Esimerkkejä:

- **Cual** tu gusta? – Mistä sinä pidät?
- **Cual** tu prefere, la rojas o la verdes? – Kummista pidät enemmän, punaisista vai vihreistä?
- **Ci** vole es un milionor? – Kuka haluaa olla miljonääri?
- Tu vade a la sinema con **ci**? – Kenen kanssa menet elokuvaan?
- **Cual** es en la caja? – Mitä laatikossa on?
- Vos prefere **cual**? – Mitä pidät parhaana?

Sanoja **ci** ja **cual** käytetään myös epäsuorissa kysymyksissä.

Relatiivipronominit

Sanat **cual** ja **ci** palvelevat myös relatiivipronomineina esitellen relatiivilauseita:

- **cual** – joka, mikä
- **ci** – joka (= **la person cual...**)

Henkilön tai (kehittyneen) eläimen relatiivipronomini on **ci**. Muiden asioiden relatiivipronomini on **cual**:

- Esta es la fem de **ci** me ia compra mea auto. – Tämä on se nainen, jolta ostin auton.
- La fem de **ci** me ia oblida sua nom es denova a la porte. – Nainen, jonka nimen olen unohtanut, on taas ovella.
- A, vide la patetas **ci** segue sua madre! – Oi, katso noita ankanpoikia, jotka seuraavat emoaan!

- La libro **cual** me leje es tro longa. – Kirja, jota luen, on liian pitkä.
- La casa en **cual** nos abita es tro peti. – Talo, jossa asumme, on liian pieni.
- La superstisios – me gusta esta parola! – **cual** me ia investiga es riabile. – Taikauskomukset – pidän tästä sanasta! – joita olen tutkinut, ovat naurettavia.
- El esperia un sonia **cual** el teme. – Hän näkee unta, jota hän pelkää. (Hän näkee pelottavaa unta).
- *Vertaa:* El esperia un sonia ce el teme. – Hän näkee unta siitä, että hän pelkää.

Joidenkin relatiivilauseiden yhteydessä päälauseesta jää pois se substantiivi, johon relatiivilause viittaa. Itse relatiivipronomini esiintyy substantiivin paikalla. Näissä tapauksissa, sekaannuksen välttämiseksi, **cual** voidaan laajentaa muotoon **lo cual** ja **ci** muotoon **el ci**:

- Acel es **lo cual** me ia comprende. – Tuo on se, minkä minä ymmärsin.
- Me comprende **lo sur cual** on ia instrui me. – Ymmärrän sen, mikä on minulle opetettu.
- Me no recorda (**el**) **ci** me ia vide. – En muista, kenet näin.
- Me no recorda (**el**) **a ci** me ia parla. – En muista, kenelle puhuin.

Muita pronomineja

Seuraavat viisi pronominia viittaavat nimenomaan ihmisiin. Niitä käytetään vain yksikkömuodossa:

- **algun** – joku (= **alga un, alga person**)
- **cualcun** – kuka hyvänsä (= **cualce un, cualce person**)
- **cadun** – jokainen, kukin henkilö (= **cada un, cada person**)
- **nun** – ei kukaan (= **no un, no person**)
- **lunlotra** – toinen toistaan (= **la un la otra**)

Examples:

- **Algun** entre nos es la asasinor. – Joku joukostamme on murhaaja.
- Dise acel broma a **cualcun**, e el va rie. – Kerro tämä vitsi kenelle hyvänsä, niin tämä nauraa.
- **Cadun** debe reseta un premio. – Jokaisen pitää saada palkinto.
- Me senta en la atrio per un ora, e **nun** ia parla a me. – Olen istunut aulassa tunnin ajan, eikä kukaan ole puhunut minulle.
- Los sposi **lunlotra**. – He menivät naimisiin keskenään.

Sanojen **algun, cualcun, cadun** ja **nun** vastineet asioiden yhteydessä ovat **alga cosa** (jokin), **cualce cosa** (mikä hyvänsä), **cada cosa** (jokainen (asia)), and **no cosa** (ei mikään).

Pronominilausekkeet

Pronomineja ei yleensä modifioida tavallisilla määreillä eikä adjektiiveilla, mutta tarvittaessa prepositiolausekkeilla:

- **Nos en la sindicato** esije plu diretos. – Me ammattiliittolaiset vaadimme enemmän oikeuksia.
- **Tota de la lenio** es danada. – Kaikki puu on vahingoittunut.
- **La plu de esta linguas** es difisil. – Useimmat näistä kielistä ovat vaikeita.

Adjektiivit

Adjektiivi on sana, joka luonnehtii substantiivia. Tyypillisesti adjektiivi kertoo jotain substantiivin viittaamasta oliosta, sen laadusta tai muusta ominaisuudesta.

LFN:ssä adjektiivit eivät taivu luvun eivätkä suvun mukaan.

Adjektiivin paikka

Useimmat adjektiivit seuraavat luonnehtimaansa substantiivia. Kuitenkin **bon** (“hyvä”) ja **mal** (“huono”) tavallisesti edeltävät substantiivia, jollei sitten niillä itselläänkin ole määrittävä sana (esim. adverbi):

- un **bon** can – hyvä koira
- un can plu **bon** – parempi koira (*sanaa “bon” määrittää plu*)
- la **mal** enfante – tuhma lapsi
- un **mal** can bon instruida – hyvin valmennettu huono koira
- **bon** enfantes mal comprendeda – huonosti ymmärretyt hyvät lapset

Useimmiten on mahdollista liittää substantiivin perään monta adjektiivia ilman väärin ymmärtämisen vaaraa. Varminta on kuitenkin käyttää adjektiivien välissä pilkkua tai sanaa **e**, jottei adjektiivia erehdytä pitämään adverbina:

- la nara **vera longa** – todella pitkä tarina (*vera = adverbi*)
- la nara **vera e longa** – tosi ja pitkä tarina (*vera = adjektiivi*)
- la om **grande, forte, e stupida** – iso, vahva ja typerä mies (*kolme adjektiivia*)

Joissain tapauksissa adjektiivi sijoitetaan substantiivin eteen tyyliseikkojen takia runoissa tai kertomuksissa, tai silloin kun kahdella adjektiivilla on yhtäläinen paino:

- la **peti** casa bela – kaunis pikku talo
- un **fea** arbor vea – ruma vanha puu

Sopivimpia eteen sijoitettavia adjektiiveja ovat yksinkertaiset ja lyhyet sanat kuten **bela, fea, nova, vea, grande** ja **peti**.

Vertailu

Adjektiivin komparatiivimuoto saadaan eteen liitettävällä adverbilla **plu** (“enemmän”) tai **min** (“vähemmän”). Suomen sanaa “kuin” vastaa **ca**:

- La cosina es **plu calda ca** la jardin. – Keittiö on kuumempi kuin puutarha.
- Esta leto es **min confortosa ca** me ia previde. – Tämä vuode on vähemmän mukava, kuin odotin..

Superlatiinen adjektiivi saadaan lisäämällä **la plu** (“eniten”) tai **la min** (“vähiten”):

- La sol es la ojeto **la plu calda** en la sistem solal. – Aurinko on aurinkokunnan kuumin kappale.
- El ia ave un fia **la plu bela** en la mundo. – Hänellä oli tytär, kaunein maailmassa.

Järjestyslukuja voi yhdistää superlatiivirakenteeseen:

- Vega es la stela **sinco la plu brillante** en la sielo de note. – Vega on yötaivaan viidenneksi kirkkain tähti.
- El ia deveni la om **tre de la plu ricas** en la mundo. – Hänestä tuli maailman kolmanneksi rikkain mies.

Samanarvoisuutta vertaamaan käytetään **tan... como...** (“yhtä... kuin...”):

- La arbor ia es **tan** alta **como** un casa. – Puu oli yhtä korkea kuin talo.
- On es **tan** joven **como** on senti. – Ihminen on niin nuori kuin tuntee olevansa.

Adjektiivit substantiiveina

Mikä hyvänsä adjektiivi voidaan tarvittaessa tulkita substantiivina, joka merkitsee henkilöä tai asiaa, jolla on adjektiivin kertoma ominaisuus. Tuloksena saatu substantiivi noudattaa normaaleja, substantiiveja koskevia sääntöjä - se vaatii monikossa tunnuksen **-s** tai **-es**, tarvitsee substantiivien tavoin määrään, ja sitäkin voi adjektiivi luonnehtia:

- Esta anelo es perfeta sirculo. Lo es **un sirculo perfeta**. – Tämä sormus on täysin ympyränmuotoinen, se on täydellinen ympyrä.
- Marilyn es un blonde, e seniores prefere **blondes**. – Marilyn on blondi, and herrasmiehet suosivat blondeja.

Adverbit

Juuri niinkuin adjektiivit luonnehtivat substantiiveja, adverbit luonnehtivat muita sanoja. Ne voivat luonnehtia melkein mitä tahansa sanoja: verbejä, adjektiivieja, toisia adverbejä, määreitä, prepositioita, substantiivilausekkeita, jopa kokonaisia lauseita. Adverbit antavat informaatiota tyypillisesti paikasta, ajasta, olosuhteista, syystä, tavasta tai asteesta.

Adverbin paikka

Tässä kielessä adverbit ja adjektiivit ovat samannäköisiä. Eron tietää sanan paikasta: adjektiivit seuraavat substantiiveja, adverbit seuraavat verbejä ja edeltävät muita sanoja:

- La om **ia studia atendosa** la testo. – Mies tutki tarkasti tekstiä. (*luonnehtii verbiä*)
- Me ia veni asi en un tren **riable** lenta. – Tulin tänne naurettavan hitaalla junalla. (*luonnehtii adjektiivia*)
- La tren ia move **asurda** lenta. – Juna kulki käsittämättömän hitaasti. (*luonnehtii toista adverbiä*)
- Me no **oia multe bon** tu. – En kuule sinua kovin hyvin. (“*multe*” luonnehtii sanaa “*bon*”, ja “*multe bon*” luonnehtii sanaa “*oia*”)
- **Cuasi** sento persones ia espeta sur la plataforma. – Melkein sata henkilöä odotteli laiturilla. (*luonnehtii kvanttoria*)
- On ia escava un buco **direta** ante me porte. – Suoraan oveni eteen on kaivettu kuoppa. (*luonnehtii prepositiota*)
- **Sola** la manico es rompeda. – Vain ripa on rikki. (*luonnehtii substantiivilauseketta*)
- **Strana**, el ia porta un balde de pexes. – Outoa kyllä, hän kantoi kalasankoa. (*luonnehtii lausetta*)

Adverbi (tai adverbilauseke), joka luonnehtii verbiä tai koko lausetta, voidaan sijoittaa myös virkkeen alkuun. Jos ei aiheudu sekaannusta, adverbi voidaan sijoittaa jopa virkkeen loppuun:

- El dansa **bon**. – Hän tanssii hyvin.
- **Pronto** el va cade. – Pian hän kaatuu.
- **Surprendente**, el es un xico **multe bon**. – Yllättäen hän onkin hyvin hyvä poika.
- Me leje **felis** la libro. – Luin kirjan onnellisena. (kirjaimellisesti “*onnellisesti*”)

Joskus adjektiivia edeltävä adverbi voidaan selvyiden vuoksi yhdistää siihen yhdysviivalla:

- la parolas **nova-creada** – vastamuodostetut sanat

Adverbiaalisen merkityksen voi tehdä selväksi myös käyttämällä **en modo** tai **a grado**:

- La melodia es bela **en modo** sorprendente. – Sävelmä on yllättävän kaunis.

Vertailu

Adverbien vertailu toimii täsmälleen samoin kuin adjektiivien.

Puhtaat adverbis

Niiden adverbien lisäksi, jotka on johdettu adjektiiveista, kielessä on muutamia sanoja, jotka ovat pelkästään adverbejä:

- **cisa** – ehkä
- **cuasi** – melkein
- **tan** – niin (*siinä määrin*)
- **tro** – liian
- **asi** – täällä
- **ala** – tuolla, siellä
- **an** – jopa (*vastoin odotuksia*)
- **ance** – myös
- **ancora** – uudestaan, vielä
- **aora** – nyt
- **alora** – silloin (*tuohon aikaan*)
- **ja** – jo
- **nunca** – ei koskaan
- **sempre** – aina
- **pronto** – pian
- **ier** – eilen
- **oji** – tänään
- **doman** – huomenna

Sanaa **tan** käytetään myös huudahduksissa:

- Un vista **tan** bela! – Miten kaunis näkymä!
- **Tan** stonante! – (Kuinka) hämmästyttävää!

Kvanttoreita adverbienä

Jotkin kvanttorit voidaan tulkita myös adverbienä, jotka ilmaisevat määrän astetta.

- **no** – ei (yhtään)
- **alga** – jonkin verran
- **multe** – paljon
- **poca** – (vaib) vähän
- **plu** – enemmän
- **min** – vähemmän
- **la plu** – enimmin
- **la min** – vähimmin

No adverbienä tarkoittaa “ei ollenkaan”. Se voi myös muuttaa vastakohtaksi sen, johon se kohdirtuu. Jos se kohdistuu verbiin, se edeltää tätä:

- Los **no** va comprende. – He eivät tule ymmärtämään.
- Nos ave **no** sola un orania, ma ance du bananas. – Meillä ei ole pelkästään yksi appelsiini vaan myös kaksi banaania.
- O, **no** esta problem denova! – Oijoi! Ei taas tätä ongelmaa!

Alga adverbienä merkitsee “jonkin verran”, “vähän”, “aika”, “sangen”:

- Acel es un caso **alga** spesial. – Tuo on aika erikoinen tapaus.
- **Alga** confusada, el ia cade en la lago. – Vähän hämmentyneenä hän putosi järveen.

Multe merkitsee adverbienä “hyvin”, “kovin”, “paljon”, “suuressa määrin”:

- Me es **multe** coler. – Olen hyvin vihainen.
- El ama **multe** la femes. – Hän rakastaa suuresti naisia.

Poca tarkoittaa adverbienä “ei kovin paljon”, “vain vähän”:

- Me es **poca** interesada. – En ole juurikaan kiinnostunut.
- El core **poca**. – Hän juoksee vain vähän.

Plu ja **min** tarkoittavat adverbienä “enemmän” ja “vähemmän”:

- Tu aspeta **plu** joven ca me. – Näytät nuoremmalta kuin minä.
- No parla **plu**. – Älä puhu enempää.
- Me es **min** contente con la resulta ca me ta prefere. – Olen vähemmän tyytyväinen tulokseen, kuin haluaisin olla.

La plu ja **la min** adverbeinä tarkoittavat “eniten” ja “vähiten”:

- “Pardona” es la parola **la plu** difisil. – “Anteeksi” on vaikein sana.
- El es la om **la min** interesante en la mundo. – Hän on maailman vähiten kiinnostava mies.
- A **la min**, nos ave ancora la un la otra. – Ainakin meillä on vielä toisemme.

Interrogatiiviset ja relatiiviset adverbit

Seuraavia adverbejä voi käyttää usealla tavalla:

- **cuando** – milloin, jolloin
- **do** – missä, jossa
- **como** – kuinka, niinkuin
- **cuanto** – kuinka monta, kuinka paljon
- **perce** – miksi

Ne voivat muodostaa suoria ja epäsuoria kysymyksiä, ja niillä voi esitellä relatiivilauseita. Ne voivat käyttäytyä myös kuin konjunktiot muodostettaessa adverbiaalilauseita – **cuando**, esimerkiksi, on silloin lyhenne lausekkeelle **a la tempo cuando**. Ne voivat myös esiintyä prepositioiden yhteydessä.

Cuando tarkoittaa “milloin”, “jolloin” (**a cual tempo, en cual tempo**):

- **Cuando** nos va come? – Milloin me syömme?
- La enfante demanda **cuando** nos va come. – Lapset kysyvät, milloin me syömme.
- En la anio **cuando** me ia nase, la clima ia es multe calda. – Sinä vuonna, jolloin synnyin, sää oli erittäin kuuma.
- **Cuando** nos ariva, me va dormi. – Sitten, kun saavumme perille, aion nukkua.
- Nos va canta **ante cuando** nos dansa. – Me laulamme ennen tanssimistamme.
- Nos va dansa **pos cuando** nos canta. – Me tanssimme laulettuamme.
- Nos va dansa **asta cuando** nos adormi. – Me tanssimme kunnes nukahdamme.

Do tarkoittaa “missä”, “jossa” (**a cual loca, en cual loca**). Käytettynä liikeverbin kanssa **do** tarkoittaa joskus “minne” tai “jonne”:

- **Do** es la can? – Missä koira on?
- Me no sabe **do** nos vade. – En tiedä, minne menemme.
- En la pais **do** me ia nase, la clima es multe calda. – Siinä maassa, jossa olen syntynyt, ilmasto on hyvin kuuma.

- El ia dormi **do** el sta. – Hän nukahti seisoviltaan.
- Me veni **de do** tu ia visita me. – Tulen sieltä, missä tapasit minut.
- La polisor ia desinia un sirculo **sirca do** el ia trova la clave. – Poliisi piirsi ympyrän suunnilleen siihen, mistä hän löysi avainen.

Como means “kuinka” (**millä tavalla**). Se toimii myös prepositiona tarkoittaen “kaltainen” tai “jonakin”:

- **Como** tu conose mea nom? – Miten tiedät nimeni?
- Me no comprende **como** tu conose mea nom. – En ymmärrä, miten tiedät nimeni.
- La manera **como** tu pasea es riable. – Tapa, jolla kävelet, on naurettava.
- Me parla **como** me pensa. – Puhun niin kuin ajattelen.
- La describe ia difere multe **de como** la loca aspeta vera. – Kuvaus erosi paljon siitä, miltä paikka todella näyttää.
- Tua oios es **como** los de un falcon. – Silmäsi ovat kuin haukan.

Cuanto tarkoittaa “kuinka paljon” tai “kuinka monta” (**en cual cuantia**). Se toimii myös kvanttorina, jolla on sama merkitys:

- **Cuanto** la orolojo custa? – Kuinka paljon tuo kello maksaa?
- **Cuanto** tu ia compra? – Kuinka paljon/monta ostat?
- **Cuanto** tu desira esta torta? – Kuinka paljon haluat tätä kakkua?
- Me va demanda **cuanto** ia ariva. – Minä kysyn, kuinka moni on saapunut.
- Nos va aida **cuanto** nos pote. – Me autamme niin paljon, kuin voimme.
- Tu sabe **cuanto** me ama tu? – Tiedätkö, kuinka paljon sinua rakastan?

Perce tarkoittaa “miksi” (monessa mielessä: **minkä syyn vuoksi, millä perusteella, missä tarkoituksessa**). Vastaavat konjunktiot ovat **car** (“koska”, “siitä syystä että”) ja **afin** (“jotta”, “sillä tarkoituksella että”). Tähän käytetään aina erityistä sanaa **perce**, ei koskaan esimerkiksi **per cual**:

- **Perce** tu core? – Miksi juokset?
- La fem ia demanda **perce** la fenetra es rompeda. – Nainen kysyi, miksi ikkuna oli rikki. (Huomaa aikamuodot! Epäsuorassa kysymyksessä on sama aikamuoto kuin suorassa.)

Verbit

Tyypillinen verbi ilmaisee toiminnan esiintymistä tai sen loppumista (juosta, pysähtyä), suhdetta (omistaa, menettää) tai tilaa (seistä, sulaa). LFN:ssä verbit eivät muuta muotoaan ilmentäessään sellaisia asioita kuin aikamuodot tai tapaluokat. Sen sijaan käytetään adverbijä – erityisesti kolmea ns. etuverbiä **ia**, **va** ja **ta**. Mikä hyvänsä verbi voidaan tulkita ilman muutosta substantiiviksi.

Aikamuodot

Tuleva aika merkitään etuverbillä **va** (jonka alkuperä on ranskan kielessä). Mennyt aika - sisältäen myös perfektin ja pluskvamperfektin - ilmaistaan etuverbillä **ia**. Se on adoptoitu kieleemme kreolikielestä nimeltä chavacano. Nämä etuverbit ovat siitä erikoisia adverbijä, että ne **edeltävät** verbiä. Tavallisinta aikamuotoa, preesensia, ei merkitä millään erityisellä tavalla:

- Me **canta**. – Laulan (nyt / yleensä).
- Me **va canta**. – Laulan (myöhemmin / Aion laulaa).
- Me **ia canta**. – Lauloin / Olen laulanut / Olin laulanut.

Tarinat kertovat usein tapahtumista, jotka ovat tapahtuneet menneisyydessä (tai kuvitellussa menneisyydessä); usein tapahtuma-ajalla ei ole merkitystä. Tällaisissa tapauksissa etuverbi “ia” voidaan usein jättää pois.

LFN:n verbimuodot eivät erottele toisistaan perfektistä ja imperfektistä aspektia. Aikajärjestyksestä voidaan helposti selventää merkitsemällä aikaisemmin tapahtuneen yhteyteen **ja** (“jo”):

- Cuando tu ia encontra nos, nos **ia come ja**. – Kun kohtasit meidät, olimme jo syöneet.
- Si tu reveni doman, me **va fini ja** la labora. – Jos tulet takaisin huomenna, olen silloin tehnyt työn loppuun.
- Sempre cuando me ateni la fini de un capitol, me **oblida ja** la titulo. – Aina, kun olen päässyt kappaleen loppuun, olen jo unohtanut otsikon.

Aikajärjestyksen selventämiseksi on muitakin keinoja:

- Me ia come **ante aora**. – Olen juuri syönyt.
- Me ia come **plu temprana**. – Söin (jo) aikaisemmin.
- Me ia **fini** come. – Söin valmiiksi.
- Me va come **pronto**. – Syön pian.
- Me **comensa** come. – Alan syömään (/alan syödä).
- Me va come **pos acel**. – Syön sitten.

- Me va come **plu tarda**. – Syön myöhemmin.
- Me ia **abitua** come en la note. – Minulle tuli tavaksi syödä yöllä.
- Me ia come **abitual** en la note. – Minulla oli tapana syödä yöllä.

LFN:ssä on valinnainen “epäreaalisuutta” osoittava partikkeli **ta** (haitilaista alkuperää) , jota voi käyttää ilmaisemaan jotakin, joka ei ole reaalista tai joka on epäiltävää tai jotakin, joka voisi olla totta tai on toivottavaa. Lause, jossa esiintyy **ta**, viittaa “vaihtoehtoiseen todellisuuteen”. Virkkeissä, joissa esiintyy **si** (“jos”), **ta** voidaan lisätä päälauseeseen, mutta saatetaan jättää joskus pois siitä lauseesta, jossa “si” on. Se voi viitata tulevaisuuteen, joka on vähemmän varmaa kuin se, joka liittyy sanaan **va**. **Ta** voi myös ilmaista kohteliasta pyyntöä. Sitä voidaan käyttää monissa tilanteissa, joissa monet kielet käyttäisivät subjunktia tai konditionaalia:

- Si me **ta rena** la mundo, cada dia ta es la dia prima de primavera. – Jos minä hallitsisin maailmaa, jokainen päivä olisi kevään ensimmäinen.
- Si lo no existe, on **ta debe** inventa lo. – Jos sitä ei olisi, se pitäisi keksiä.
- Si tu canta, me va escuta. – Jos laulat, minä kuuntelen.
- Si tu va canta, me va escuta. – Jos laulat, minä kuuntelen.
- Si tu canta, me **ta escuta**. – Jospa sinä laulat, niin minä kuuntelisin.
- Si tu **ta canta**, me **ta escuta**. – Jos laulaisit, niin kuuntelisin.
- Me duta ce tu **ta dise** acel. – Epäilen, sanoisitko sen.
- Tu **ta dona** la sal, per favore? – Antaisitko suolan, ole hyvä?

Yleensä vain yhtä sanoista **va**, **ia** ja **ta** on syytä käyttää saman verbin edessä. Eräs poikkeus on **ia ta**, jolla on sama merkitys kuin menneen ajan konditionaalilla romaanisissa kielissä ja ilmaisulla “would have” englannissa. Esimerkkinä on Richard Nixonin hauska kommentti:

- Me **ia ta** es un bon pape. – Minusta olisi tullut hyvä paavi.

Toisin kuin esimerkiksi suomen kielessä, LFN säilyttää epäsuorassa kysymyksessä sen aikamuodon, joka oli varsinaisessa kysymyksessä:

- El ia dise ce la sala **es** fria. = El ia dise: “Oji, la sala **es** fria.” – Hän sanoi, että huone oli kylmä. = Hän sanoi: “Huone on kylmä tänään”.
- El ia demanda esce la sala **es** fria. = El ia demanda: “Esce la sala **es** fria?” – Hän kysyi, oliko huone kylmä. = Hän kysyi: “Onko huone kylmä?”
- El ia pensa ce la sala **ia** **es** fria. = El ia pensa: “Ier, la sala **ia** **es** fria.” – Hän ajatteli, että huone oli ollut kylmä. = Hän ajatteli: “Huone oli kylmä eilen”.

Imperativi

Verbin imperatiivia eli käskymuotoa ei merkitä millään tunnuksella. Se eroaa preesensistä sillä, että subjekti jää pois. Subjekti olisi yleensä **tu** tai **vos**, s.o. henkilö, jota puhutellaan. Jos subjekti mainitaan, niin käytetään usein **ta** tai **ta ce**:

- **Para!** – Seis!
- **Pardona** me. – Anteeksi.
- **Toca** la tecla de spasio per continua. – Paina välilyöntinäppäintä jatkaaksesi.
- **Vade** a via, per favore! – Mene pois, ole hyvä!
- Ta ce tua rena **veni!** – Tulkoon valtakuntasi!
- Ta ce nos **dansa!** – Tanssitaan!

Negaatio

Verbin merkitys kielletään käyttämällä adverbiä **no**. Tämä *edeltää* sekä itse verbiä että etuverbejä **va**, **ia** ja **ta**:

- Me **no labora** oji, e me **no va labora** doman. – En tee tänään työtä enkä työskentele huomennakaan.
- El **no ia pensa** ce algun es asi. – Hän ei ajatellut, että täällä olisi ketään.
- **No traversa** la strada sin regarda. – Älä ylitä katuja katsomatta.

Partisiipit

Partisiippi on verbin sellainen muoto, jota käytetään adjektiivina tai adverbina. Verbistä tulee aktiivin partisiippi liitteellä **-nte** ja passiivin partisiippi liitteellä **-da**. Nämä vastaavat adjektiiveja kuten suomessa esim. “anova” ja “anottu”, ja niitä voidaan käyttää adverbeinä kuten “anovasti” ja “anotusti”. Kuten muitakin adjektiiveja, niitä voidaan käyttää myös substantiivien tapaan. LFN:ssä aktiivin partisiippi viittaa yleensä menossa olevaan aikaan ja passiivin partisiippi menneeseen aikaan.:

- Un ruido **asustante** ia veni de la armario. – Pelottava melu tuli astiakaapista. (*adjektiivi*)
- La om **creante** scultas es amirable. – Veistoksia luova mies on ihailtava. (*adjektiivi; = mies, joka luo veistoksia*)
- El ia sta **tremante** en la porta. – Nainen seisoi vapisten ovella. (*adverbi*)
- Nos ia colie tota de la **composantes**. – Olemme keränneet kaikki komponentit. (*substantiivi*)

- Per favore, no senta sur la seja **rompeda**. – Ole hyvä, älä istu särkyneeseen tuoliin. (*adjektiivi, kirjaimellisesti: särjettyyn*)
- El ia cade **embarasada** tra la seja. – Hän putosi hämmentyneenä tuolin läpi. (*adverbi, kirjaimellisesti: hämmentyneesti*)
- Sua novela va es un **bonvendeda**. – Hänen romaanistaan tulee bestseller. (*substantiivi*)

Aktiivin partisiipilla voi olla objekti, ja sitä voi käyttää verbin **es** komplementtina:

- Me **es** lenta **asorbente** la informa. – Omaksun juuri hitaasti tuota tietoa.
- Me no ia disturba tu, car tu **ia es laborante**. – En häirinnyt sinua, koska olit työskentelemässä.

Partisiippirakenne on usein turha, jos on muita tapoja ilmaista sama asia:

- Me **asorbe** lenta la informa. – Omaksun hitaasti tuota tietoa.
- Vade a via, me **labora**. – Mene pois, minä teen työtä.
- Me **continua** come. – Jatkan syömistä.
- Me come **continual**. – Syön jatkuvasti.
- Me come **tra la dia intera**. – Syön läpi koko päivän.

Passiivin partisiippia voi käyttää verbien **es** ja **deveni** komplementtina muodostaen näin verbin passiivimuodon. Agentti ilmaistaan tällöin preposition **par** avulla:

- Esta sala **ia es pintida** par un bufon. – Tämän huoneen on klovni maalannut.
- La sala **deveni pintida**. – Huonetta maalataan.
- Acel ponte **ia es desiniada par** un injenior famosa. – Tuon sillan on suunnitellut kuuluisa insinööri.
- Lo **ia deveni conoseda** ce el ia es un om perilosa. – Tuli tunnetuksi, että hän on vaarallinen mies.

Aktiivilause, jossa käytetään subjektina sanaa **on** tai **algun** voi olla tyylikäs vaihtoehto passiivilauseelle:

- **On** pinti la sala. – Huonetta maalataan.
- **On** no conose cuanto personas teme arañas. – Ei tunneta, kuinka moni ihminen pelkää hämähäkkejä.
- **Algun** ia come lo. – Joku söi sen.

Verbin **es** aktiivin partisiippi on **esente**:

- **Esente** un bufon, el ia senta sur la seja rompeda. – Koska hän oli klovni, hän istui rikkinäiseen tuoliin.

Transitiiviset verbit

Verbi on **transitiivinen**, jos sitä voi seurata välittömästi substantiivilauseke (**objektina**) ilman mitään väliin tulevaa prepositiota. Sitävastoin **intransitiivisella verbillä** ei ole objektia. Esimerkiksi:

- Me **sent**a. – Istun. (*intransitiivinen*)
- La patatas **coce**. – Perunat kiehuvat. (*intransitiivinen*)
- El **usa** un computador. – Hän käyttää tietokonetta. (*transitiivinen*)
- Los **come** bananas. – He syövät banaaneja. (*transitiivinen*)

Transitiivisuus on LFN:ssä joustavaa. Samaa verbiä voi usein käyttää sekä transitiivisena että intransitiivisenä. Silloin transitiivisesti käytetyn verbin objekti vastaa intransitiivisen verbin subjektia:

- Me **sent**a la enfantes. – Panen lapset istumaan. (= *Aiheutan, että lapset istuvat*)
- Me **coce** la patatas. – Keitän perunat. (= *Aiheutan että perunat kiehuvat*)

Transitiiviverbin objektin voi jättää pois, jos se on ilmeinen:

- El **canta** un melodia. – Hän laulaa sävelmää. > El **canta**. – Hän laulaa. (= *El canta alga cosa*)

Jos lauseen objekti on sama kuin sen subjekti, niin objektina käytetään tarvittaessa refleksiivistä pronominia:

- Me **sent**a **me**. – Istuudun. (kirj.: "Panen itseni istumaan") (= *Me deveni sentante*)
- La porte **abri se**. – Ovi avautuu (itsestään). (= *La porte abri – mutta siten, ettei nähdä kenenkään avaavan sitä*)

Jos halutaan korostaa verbiä käytetyn transitiivisesti, voi käyttää sanaa **fa** tai **causa**:

- Me **fa** ce la enfantes **sent**a. – Panin lapset istumaan. (= *Me senta la enfantes*)
- Me **causa** ce la fango adere a mea botas. – Annoin mudan tarttua saappaisiini. (= *Me adere la fango a me botas*)

Joissakin kielissä transitiiviverbin objekti voi saada komplementin ("välillisen objektin"). Esimerkiksi (engl.) "He painted the house **white**" ja (ruots.) "Jag gav **dig** ett brev". LFN käyttää sen sijaan muita rakenteita:

- Los ia eleje el **a** presidente. – Hänet valittiin presidentiksi. (*tulevan tilan prepositio*)
- Me ia pinti la casa **a** blanca. – Maalasin talon valkoiseksi. (*tulevan tilan prepositio*)
- Me ia fa ce el **es** felis. – Tein hänet onnelliseksi. (*substantiivilauseke*)
- El ia dise **ce** me es stupida. – Hän sanoi minua tyhmäksi. (*substantiivilauseke*)

Tästä on yksi poikkeus, nimittäin verbi **nomi** Sen käyttöä voidaan verrata appositioon:

- La explorores ia nomi la rio **la Amazon**. – Tutkimusmatkailijat antoivat joelle nimen Amazon. (= **los ia dona la nom “la Amazon” a la rio**)

Verbin muodollinen subjekti

Elefenissä jokaisella verbillä pitää olla subjekti, vaikka se olisi pelkkä muodollinen "paikanpitäjä. Monissa muissa kielissä on mahdollista jättää tällainen muodollinen subjekti pois. Esimerkiksi suomessa voidaan sanoa: "Sataa ja tuulee". LFN käyttää muodollisena subjektina sanaa **lo** ("se"):

- **Lo neva**. – Sataa lunta.
- **Lo va pluve**. – Alkaa sataa.
- **Lo es tro calda en esta sala**. – Tässä huoneessa on liian kuuma.
- **Lo es bon** – Onpa hyvää.

Toinen tilanne on se, kun semanttisena subjektina on perässä seuraava substantiivilause. Koska tällainen tulee vasta verbin jälkeen, tarvitaan eteen muodollinen subjekti **lo**:

- **Lo pare ce tu es coreta**. – Näyttää siltä, että olet oikeassa.
- **Lo es importante ce me no oblida esta**. – On tärkeätä, että en unohda tätä.

Samoin, verbin **es** kyseessä ollen, jos semanttinen subjekti on pronomini (tyypillisesti **el**, **lo** tai **los**), perässään relatiivilause, niin tämä subjekti voidaan siirtää lauseen loppuun ja käyttää sanaa **lo** muodollisena subjektina:

- **Lo es me ci ama Maria**. = **El ci ama Maria es me**. – Se olen minä, joka rakastan Mariaa. = Se, joka rakastaa Mariaa, olen minä.
- **Lo es Maria ci me ama**. = **El ci me ama es Maria**. – Mariaa minä rakastan. = Se, jota rakastan, on Maria.
- **Lo es la bal blu cual me ia perde**. = **Lo cual me ia perde es la bal blu**. = La bal blu **es lo cual me ia perde**. – Se, minkä menetin, on sininen pallo. = Sinisen pallon minä menetin.

On ave tarkoittaa, että jokin on olemassa tai läsnä:

- **On ave un serpente en la rua**. – Tiellä on käärme.
- **On no ave pexes en esta lago**. – Tässä järvässä ei ole kaloja.
- **On ave multe persones asi oji**. – Täällä on tänään paljon ihmisiä.

Verbit substantiiveina

Elefenissä on kaksi tapaa käyttää verbiä substantiivina: **infinitiivi** ja **verbaalinen substantiivi**. Molemmista tavoista verbi säilyy muuttumattomassa muodossa. Infinitiivi ei hyväksy subjektia eikä aikamuotoa tai moodia ilmaisevia apusanoja. Se voi kuitenkin saada määreeksen adverbien tai objektien. Infinitiivi seuraa tavallisesti toista verbiä tai prepositiota. Verbaalinen substantiivi on sitävastoin todellinen substantiivi; sitä edeltää artikkeli tai muu määre. Se hyväksyy adjektiivit, mutta mahdollinen objekti vaatii preposition (useimmiten **de**).

Eräs käyttö infinitiiville on toisen verbin objekti. Elefenissä puhutaan **verbiketjusta**. Ensimmäisen verbin subjektin pitää olla subjekti myös toiselle, ja objekti sijoitetaan vasta toisen verbin jälkeen. Ensimmäistä verbiä voi seurata sitä modifioiva adverbi tai sana **no**, joka kieltää seuraavan verbin merkityksen:

- Me **espera ariva** ante tua parti. – Toivon saapuvani ennen lähtöäsi.
- Me **ia gusta** multe **escuta** oji mea musica. – Nautin suuresti musiikkini kuuntelemisesta tänään.
- On **pote** nunca **spele** coreta mea nom. – Nimeäni ei osata koskaan kirjoittaa oikein.
- El **teme no velia** en la matina. – Hän pelkää, ettei herää aamulla.

Sen lisäksi, että verbi voi toimia toisen objektina, se voi myös esiintyä preposition perässä. Silloinkin sen edessä voi olla **no** ja perässä adverbi:

- Me viaja **per vide** la mundo. – Matkustan katsomaan maailmaa.
- El ia mori **pos nomi** sua susedor. – Hän kuoli nimitettyään seuraajansa.
- El ia abri la noza **par colpa** lo forte con un martel. – Hän avasi pätkinän lyömällä sitä voimakkaasti vasaralla.
- On no pote pasea tra la mundo **sin lasa** impresas de pede. – Ei voi kulkea läpi maailman jättämättä jalanjälkiä.

Myös verbaalisella substantiivilla on sama muoto kuin verbillä, mutta se esitellään artikkelilla **la** tai muulla määreellä, joka voi olla myös monikon tunnus. Substantiivi tarkoittaa joko verbiin liittyvän toiminnan tapahtumista tai sen välitöntä tulosta:

- **Sua condui** ia es vera xocante. – Hänen käyttäytymisensä oli todella järkyttävää.
- La valsa e la samba es **dansas**. – Valssi ja samba ovat tansseja.
- Esta va es **un ajunta** bela a la ragu. – Tästä tulee kaunis lisä muhennokseen.
- Me ia prepara **du traduis** de la testo. – Olen valmistellut tekstiin kahta käännöstä.
- “LFN” es **un corti** de “Lingua Franca Nova”. – “LFN” on lyhenne nimelle “Lingua Franca Nova”.

- **La universo ia es estrema peti a la momento de sua crea.** – Maailmankaikkeus oli äärimmäisen pieni luomishetkellään.

Sellaisella verbillä kuin **ajunta** (lisätä), ei synny selvää eroa sanoihin **un ajunta** ja **un ajuntada**. Selvä ero on sitävastoin sanoilla **la traduida** (alkuperäinen, käännettävä teksti) ja **la tradui** (käännös), vastaavasti **un crea** (luominen) ja **un creada** (luomus). Tämä johtuu alkuperäisten verbien merkityksestä: päätte **-da** viittaa aina objektiin. Verbin **crea** yhteydessä objekti on myös toiminnan tulos, mutta verbillä **tradui**, objekti ja toiminnan tulos ovat kaksi eri asiaa. Sellaisilla muutamilla verbeillä kuin **dansa**, joilla objekti ja toiminta ovat sama asia, me sanomme **un dansa**, emmekä **un dansada**.

Jos verbiä käytetään virkkeen subjektina, merkitys voi sotkeentua käskylauseeseen. Tämä voidaan välttää muuntamalla verbi verbaaliseksi substantiiviksi artikkelin **la** tai muun määreen avulla - tai käyttämällä monikollista muotoa:

- **La nada** es un bon eserse. – Uiminen on hyvää harjoitusta.
- **La scrive de un bon libro** es multe difisil. – Hyvän kirjan kirjoittaminen on hyvin vaikeaa.
- **La era es umana, la pardona es divin.** – Erehtyminen on inhimillistä, anteeksi antaminen jumalallista.

Prepositiot

Prepositio on erikoissana, jota voidaan käyttää **prepositiolausekkeena** esittelemään substantiivilausekkeen. Tyypillisesti prepositiolauseke modifioi sitä seuraavaa substantiivia, pronominia, adjektiivia tai adverbia – joskus jopa kokonaista lausetta. Prepositio ilmoittaa, mikä on substantiivilausekkeen rooli virkkeessä.

LFN käyttää 22 prepositiota.

a

A on hyvin monipuolisesti käytettävä prepositio. Se ilmaisee paikkaa tai aikaa yksittäisenä pisteenä, myös yleisenä tilana tai jaksoneuvon välittämättä tämän sisäisestä rakenteesta:

- Nos senta **a** la table. – Me istumme pöydässä (/pöydän äärellä).
- Me va encontra tu **a** la crus de vias. – Tapaan sinut tienristeyksessä.
- La scala apoia **a** la mur. – Tikapuut nojaavat seinään.
- Tua casa es **a** lado de mea casa. – Sinun talosi on minun taloni vieressä. (“lado” = sivu, kylki)
- El reposa **a** casa. – Hän lepää kotona.
- Sudan es **a** sude de Misre. – Sudan on etelään Egyptistä.
- La barco es **a** mar. – Vene on vesillä.
- El ia fini la labora **a** la comensa de la anio. – Hän lopetti työnsä vuoden alussa.
- A medianote, on va vide focos de arte. – Keskiyöllä nähdään ilotulituksia.
- Me debe parti **a** la ora des-ses. – Minun täytyy lähteä kello kuusitoista.

Vertauskuvallisessa mielessä **a** kertoo viittaussuhteen paikan:

- Tu sta tro prosima **a** la borda. – Sinä seisot liian lähellä reunaa.
- La forma de Italia es simil **a** un gama. – Italian muoto muistuttaa jalkaa.
- Esta pen parteni **a** me. – Tämä kynä kuuluu minulle.
- Cual aveni si on no conforma **a** la regulas? – Mitä siitä tulee, jos ei sääntöihin sopeuduta?
- A la min trede personas espeta. – Vähintään kolmekymmentä ihmistä odottelee.

Lisäksi **a** voi ilmaista liikkumista johonkin tai jotakin kohti. Tämä sisältää vertauskuvallisen liikkumisen kuten siirtymiset vastaanottajalle tai muutokset uuteen tilaan:

- Me viaja **a** New York. – Matkustan New Yorkiin.
- Pone tua libros **a** via. – Pane kirjasi pois.

- El leva sua oios **a** la sielo. – Hän nostaa silmänsä taivasta kohti.
- El ia dona un oso **a** la can. – Hän antoi koiralle luun.
- La sorsor ia cambia se **a** un capra. – Velho muutti itsensä vuoheksi.
- La seja ia cade **a** pesos. – Tuoli särkyi palasiksi.
- La xico ia ajunta sua nom **a** la lista. – Poika lisäsi nimensä listaan.
- Dise **a** me tua nom. – Kerro minulle nimesi.
- Me no va responde **a** acel demanda. – En vastaa tuohon kysymykseen.
- Nos desira **a** tu un bon aniversario. – Toivotamme sinulle hyvää syntymäpäivää.
- Tua idea pare asurda **a** me. – Sinun ajatuksesi tuntuu minusta absurdilta.
- Me pasea longo la strada, de un fini **a** la otra. – Kävelin katua pitkin, sen toisesta päästä toiseen.
- Tu irita me de tempo **a** tempo. – Sinä ärsytät minua aika ajoin.
- La note progresá **a** la lus prima. – Yö muuttuu aamun kajoksi.
- De lundí **a** jovedí es cuatro días. – Maanantaista torstaihin on neljä päivää..

Todellakin, mikä hyvänsä paikkaa ilmaiseva prepositio voi tarkoittaa myös liikkumista paikkaa kohden. Esimerkiksi lauseessa **me pone mea libros en mea saco** (“Panen kirjani laukkuuni”) sana **en** tarkoittaa ilmeisesti liikettä “sisään”. Silloin, kun eroa pitää korostaa, voidaan lisätä **a** toisen preposition eteen tarkoittamaan liikettä **kohti** jotakin paikkaa:

- Core **a** la casa. – Juokse kotiin (tai talon luokse).
- Core **en** la casa. – Juokse talossa.
- Core **a en** la casa. – Juokse taloon (sisään).
- La gato salta **sur** la table. – Kissa hyppää pöydällä.
- La gato salta **a sur** la table. – Kissa hyppää pöydälle.

Eräs erityiskäyttö prepositiolle **a** ennen toista prepositiota on adverbien muodostaminen. Jos toinen prepositio tarkoittaa paikkaa, niin yhdistelmä viittaa liikkeeseen tarkoitettuun suuntaan.

A ante ja **a pos** tarkoittavat myös **aikaa**, siis “aikaisemmin” ja “myöhemmin”:

- La can core **a ante**. – Koiraa juoksee eteenpäin.
- Tu pote pone tua saco **a supra**. – Voit panna laukkusi ylös.
- La sumerjor ia vade **a su**. – Sukeltaja meni alas.
- Vide **a su**. – Katso alas.
- Me ia visita esta vila **a ante**. – Olen käynyt tässä kaupungissa aikaisemmin.
- Nos pote reveni **a pos**. – Voimme palata myöhemmin.

Toinen erityiskäyttö prepositiolle **a** on komplementin lisääminen lauseen objektille. (Muitakin prepositioita voidaan käyttää tähän.)

- El ia pinti sua casa **a** blanca. – Hän maalasi talonsa valkoiseksi.
- Me va servi la gambas **a/en** fria. – Haluan tarjota katkaravut kylminä. (en fria = “kylmässä”)
- Los ia eleje Maria **a/per** presidente. – Maria valittiin presidentiksi.

Komplementtina voi olla verbin infinitiivi. “Per” on mahdollinen sanan “a” sijasta, mutta silloin merkitys on se, että pääverbin *subjekti* aikoo suorittaa verbin ilmaisevan toiminnan. **A** taas ilmaisee, että *objektin* on tarkoitus suorittaa se:

- El comanda la soldados **a** ataca la fortres. – Hän käskee sotilaiden hyökätä linnakkeeseen.
- Me va instrui vos **a** parla la lingua. – Minä opetan teitä puhumaan tätä kieltä.

ante

Ante tarkoittaa “ennen” tai “edessä”. Sen vastakohta on **pos**.

Tilassa **ante** tarkoittaa sijaintia mainitun olion tärkeämmällä puolella. Se, kumpi puoli on tärkeämpi, riippuu tietysti oliosta ja asiayhteydestä. Monilla olioilla on kuitenkin ilmeisenä etupuolena se puoli, jolla ne kohtaavat maailman; muussa tapauksessa **ante** merkitsee vain “lähempänä olevalla puolella”:

- Mea peto es **ante** mea dorso. – Rintani on selkäni etupuolella.
- La jornales es **ante** la libros. – Sanomalehdet ovat kirjojen edessä.
- Lo es tan oscur ce me no pote vide mea mano **ante** mea oios. – On niin pimeää, etten voi nähdä silmiäni edessä olevaa kättäni.
- Un can reposa **ante** la boteca. – Koira makaa kaupan edessä.
- Nos ave multe labora **ante** nos. – Meillä on paljon työtä edessämme.

Ajassa **ante** tarkoittaa ajankohtaa ennen kyseistä hetkeä:

- Janero veni **ante** febrero. – Tammikuu tulee ennen helmikuuta.
- Los intende fini la labora **ante** la reposa de sol. – He aikovat saada työn valmiiksi ennen auringonlaskua.
- Verje a sinistra **ante** la fini de la strada. – Kääntykää vasemmalle ennen kadun päätä.
- Nos esperia la lampo **ante** la tona. – Havaitsemme salaman ennen jyryä.

Ante voi tarkoittaa myös liikettä jonkin edessä olevaan paikkaan (= **a ante**):

- On ia pone un monton de libros **ante** me. – Eteeni oli pantu rökkiö kirjoja.
- Me veni **ante** tu per demanda per tua pardona. – Tulen eteesi pyytämään anteeksi.

Ante cuando tarkoittaa konjunktiona “ennen kuin”:

- Nos vide la lampo **ante cuando** nos oia la tona. – Näen salaman ennen kuin kuulen jyrinän.

asta

Asta tarkoittaa “johonkin asti” niin ajasta kuin paikastakin:

- El ia acompania me **asta** mea auto. – Hän seurasi minua autolle asti.
- La tera es covreda con (/par) neva **asta** la montania. – Lumi peittää maan vuorille asti.
- Me es empapada **asta** mea pel. – Kastuin ihoani myöten.
- La preso ia cade **asta** sola un euro. – Hinta laski vain euron.
- El ia visita cada pais de Andora **asta** Zambia. – Hän on käynyt jokaisessa maassa Andorrasta Zambiaan asti.
- Studia pajes dudes-sinco **asta** cuatrades-du. – Opiskelkaa sivut 25:stä 42:een (tämäkin mukaan lukien).

Sillä on ajalliset merkitykset “asti” ja “kunnes”:

- El labora **asta** medianote. – Hän työskentelee keskiyöhön asti.
- Espeta **asta** tua madre veni. – Odota, kunnes äitisi tulee.
- **Asta** doman! – Huomiseen!

ca

Ca tarkoittaa “kuin”. Se viittaa verrattavaan silloin, kun verrataan erisuuria asioita:

- Mea can es plu intelijente **ca** me. – Minun koirani on älykkäämpi kuin minä.
- Acel es multe min interesante **ca** esta. – Tuo on paljon vähemmän kiinnostavaa kuin tämä.
- La sielo e tera ave cosas plu **ca** tu imajina en tua filosofia. – Taivas ja maa sisältää paljon enemmän, kuin kuvittelet filosofiasi puitteissa.

como

Como tarkoittaa “kuin” tai “sellainen kuin”. Se viittaa verrattavaan, samanarvoiseen tai samanlaiseen asiaan:

- El rie **como** un iena. — Hän nauraa kuin hyeena.
- Tua cor es dur **como** petra. – Sydämesi on kova kuin kivi.
- Iogurte es **como** crema. – Jugurtti on kerman tapaista.
- Tu ia veni a la mesma conclui **como** me. – Tulit samaan johtopäätökseen kuin minä.
- Me pote salta tan alta **como** tu. – Pystyn hyppäämään niin korkealle kuin sinäkin.
- Condui **como** un adulte. – Käyttyädy kuin aikuinen.

con

Con tarkoittaa “kanssa”. Sen vastakohta on **sin** (“ilman”).

Se esittelee mukana (/seurana) olevan ihmisen, olion tai tilan:

- Me vide la xica **con** sua padre. – Näen tytön, joka on isänsä kanssa.
- Los vole come **con** nos. – He haluavat syödä kanssamme.
- Nos bevi cafe **con** lete. – Me juomme kahvia maidon kanssa.
- On ia misca la zucar **con** sal. – Sokeriin on sekoitettu suolaa.
- Los batalia **con** la elementos. – He taistelevat luonnonvoimia vastaan.
- No multe parolas comensa **con** X. – Kovinkaan monet sanat eivät ala kirjaimella X.
- El ia dona a me un libro **con** multe fotos. – Hän antoi minulle kirjan, jossa on paljon valokuvia.
- Elena es un xica **con** capeles roja. – Elena on punatukkainen tyttö.
- La om vea senta **con** un pipa en sua boca. – Vanha mies istuu piippu suussaan.
- Sua sposa regarda el **con** stona. – Hänen vaimonsa katsoo häntä hämmästyneenä.
- Compara esta **con** la clima de ier. – Verratkaa tätä eilisen säähän.
- Tota cambia **con** la pasa de tempo. – Kaikki muuttuu ajan kuluessa.
- A cada dia, me leva **con** la sol. – Nousen joka päivä ylös yhdessä auringon kanssa.
- E **con** acel parolas, el ia desapare. – Noine sanoineen hän hävisi.

Sanaa **con** voidaan myös käyttää merkityksessä “jonkin avulla”, esimerkiksi työkalun:

- Me scrive **con** un pen. – Kirjoitan kynällä.
- Nos oia **con** nosa oreas. – Kuulemme korvillamme.
- La cavalo colpa **con** sua pede. – Hevonen potkaisee.
- El ia compra un casa **con** la mone cual el ia erita. – Hän osti talon perintörahoillaan.

Jos toiminta tapahtuu jonkin vähemmän konkreettisen “välineen” avulla, niin käytetään mieluummin sanaa **par**.

An con tarkoittaa “huolimatta”:

- Nos va fali **an con** tu aida. – Me kaadumme sinun avustasi huolimatta.

contra

Contra tarkoittaa “vastaan” tai “vasten”. Se esittelee jotakin, joka on vastassa tai joka liikkuu vastakkaiseen suuntaan - joko konkreettisesti tai vertauskuvallisesti:

- Clui tua oios **contra** la lus. – Sulje silmäsi, kun ne ovat valoa vasten.
- Esta camera es secur **contra** acua. – Tämä kamera on vedenkestävä.
- La elinicas antica ia batalia **contra** Parsa. – Antiikin kreikkalaiset taistelivat Persiaa vastaan..
- La scala es **contra** la sepe. – Tikapuut ovat aitaan vasten.
- El lisca e cade **contra** la mur. – Hän liukastuu ja kaatuu seinää vasten.
- Nada **contra** la flue es difisil. – Virtaa vastaan uiminen on vaikeaa.
- Me es **contra** la gera. – Olen sotaa vastaan.
- Tu ia ata **contra** mea desiras. – Olet toiminut vastoin toiveitani.

de

De tarkoittaa “jostakin”. Se ilmoittaa alkuperää:

- Me es **de** New York. – Olen (kotoisin) New Yorkista.
- Me viaja **de** Paris a London. – Matkustan Pariisista Lontooseen.
- La paperes ia cade **de** la fenetra. – Paperit putosivat ikkunasta.
- Me ia reseta un letera **de** la re. – Sain kirjeen kuninkaalta.
- La furor asconde sua fas **de** la cameras. – Varas peittää kasvonsa kameroilta.
- La acua difere **de** la asida par sua cimica. – Vesi eroaa haposta kemiallisten ominaisuuksiensa puolesta.
- La resulta depende **de** la metodo usada. – Tulos riippuu käytetystä menetelmästä.
- Nos labora ja **de** la lus prima. – Teemme työtä jo päivän koitosta (alkaen).
- Multe anios ia pasa **de** la gera. – Monta vuotta on kulunut sodasta.
- La table es fada **de** lenio. – Taulu on tehdy puusta.
- Tu gusta carne **de** oveta? – Pidätkö karitsanlihasta?

Edelleen: **de** esittelee henkilön tai asian, jolle jokin kuuluu, vastaten siten genetiiviä:

- Acel es la auto **de** mea frate. – Se on veljeni auto.
- Me gusta escuta la canta **de** la avias. – Minusta on miellyttävää kuunnella lintujen laulua.
- El ia es impresada par la cуетia **de** la foresta. – Metsän hiljaisuus teki häneen vaikutuksen.
- Dona un peso **de** torta a me, per favore. – Annatko minulle palan kakkua, ole hyvä.

Käsitteellisemmin **de** viittaa yleiseen suhteeseen kahden asian välillä, joista toinen voi olla myös laatu tai toiminta:

- Me ave tre caxas **de** libros per vende. – Minulla on kolme laatikkoa kirjoja myytäväksi.
- El ia presta a me un tela **de** un color fea. – Hän lainasi minulle ruman värisen pyyhkeen.
- La tore ave cuatro metres **de** altia. – Torni on neljä metriä korkea.
- Esta balde es plen **de** pexes. – Tämä saavi on täynnä kaloja.
- Nos vole es libre **de** vos. – Haluamme olla vapaita teistä.
- La ora ia veni per parla **de** (/sur) multe cosas. – On tullut aika puhua monista asioista.

Minkä moni kieli esittää yhdyssanalla, sen elefen ilmaisee yleensä kahdella substantiivilla, joiden välissä on **de**:

- Mea oculo **de** sol es rompeda. – Aurinkolasini ovat särkyneet.
- La gavota es un avia **de** mar. – Merilokki on merilintu.
- Esta va es tua sala **de** dormi. – Tästä tulee sinun makuuhuoneesi.
- Tu ia oblida aplica la freno **de** mano. – Unohdit käyttää käsijarrua.
- Per sua come **de** matina, el bevi sola cafe. – Aamiaisiksi hän juo pelkkää kahvia.
- El es la campion **de** mundo **de** tenis **de** table – Hän on pöytätenniksen maailmanmestari.

De esiintyy lukuisissa vakiintuneissa ilmauksissa, jotka korvaavat mutkikkaan lauselman:

- Los ia ajunta tota ingredientes **con eseta de** la sal. – He lisäsivät kaikkia mausteita paitsi suolaa.
- Los ia usa zucar **en loca de** sal. – He käyttivät sokeria suolan asemesta.
- Me es tarda **par causa de** un conjesta de trafica. – Olen myöhässä liikennetukoksen takia.
- La campaneria es **a destra de** la catedral. – Kellotorni on tuomiokirkon oikealla puolella.

De voidaan sijoittaa muun preposition eteen osoittamaan liikettä pois päin:

- La gato salta **de sur** la seja. – Kissa hyppää tuolin päältä.
- Un arania rampe **de pos** la orolojo. – Hämähäkki ryömii kellon takaa.
- La pasaros asende **de entre** la arbores. – Varpuset nousevat ylös puiden välistä.

Samoin kuin **a**, **de** voi mukauttaa preposition adverbiksi. Tällainen adverbi tarkoittaa “asiayhteydestä pääteltävissä olevasta paikasta”:

- La monstro ia veni **de su**. – Hirviö tuli alhaalta.
- La gidor ia cria **de ante**, ma me no ia pote oia. – Johtaja huusi edestä, mutta en pystynyt kuulemaan.

De cuando tarkoittaa “alkaen”, “siitä asti kun”:

- **De cuando** me ia es un infante, me desira sta sur la luna. – Lapsesta asti olen toivonut seisovani kuun pinnalla.

en

En tarkoittaa “sisällä”. Sen vastakohta on **estra**.

Se tarkoittaa sellaista paikkaa avaruudessa tai ajassa, joka sisältyy kokonaan tai osittain johonkin muuhun:

- Mea cor es **en** mea peto. – Sydämeni on rinnassani.
- La sol es **en** la sielo. – Aurinko on taivaalla.
- Nos espeta **en** la auto. – Odotamme autossa.
- La plantas es **en** vasos. – Taimet ovat ruukuissa.
- Sua ditos es fisada **en** la manico de un tas. – Hänen sormensa ovat tarttuneet kupin korvaan.
- Me ave alga pensas **en** mea mente. – Mielessäni on joitakin ajatuksia.
- Gatos no gusta es **en** acua. – Kissat eivät pidä vedessä olemisesta.
- Nos no vide la stelas **en** la dia. – Päiväsaikaan emme näe tähtiä.
- Beethoven ia nase **en** 1770. – Beethoven syntyi vuonna 1770.
- Nos ia visita la museo **en** febrero. – Kävimme (tuossa) museossa helmikuussa.
- El ia scrive la libro **en** tre semanas. – Hän kirjoitti kirjan kolmessa viikossa.

Vertauskuvallisesti “paikka” voi olla myös tila, toiminta tai tapa:

- Me no vole viaja **en** esta clima. – En halua matkustaa tässä säässä.
- La construida es **en** foco. – Rakennus on tullessa.
- Nos es **en** peril. – Olemme vaarassa.

- Esce nos es **en** acorda? – Olemmeko samaa mieltä?
- **En** ajunta, me vide un problem nova. – Lisäksi: näen uuden ongelman.
- **En** fato, me vide du problemas. – Itse asiassa näen kaksi ongelmaa.
- Nos ia pasa un ora **en** conversa. – Vietimme tunnin keskustellen.
- La enfantes senta **en** un sirculo. – Lapset istuvat piirissä.
- Me va repete esta **en** elinica. – Toistan tämän kreikaksi.
- La presos es **en** euros. – Hinnat ovat euroina.

En voi myös merkitä “sisään” (= **a en**):

- El ia cade **en** la rio. – Hän putosi jokeen.
- Pone la dejeto **en** la baldon. – Pane roskat jätetyynyriin.
- Un bon idea ia veni **en** sua testa. – Hyvä ajatus tuli hänen päähänsä.
- Me ia tradui la article **en** franses. – Käänsin artikkelin ranskaksi.
- Nos pasa **en** un eda nova. – Kuljemme uuteen aikakauteen.

En cuando tarkoittaa “sillä aikaa kun”:

- Lo ia comensa pluve forte **en cuando** la reportor ia parla. – Alkoi sataa voimakkaasti sillä aikaa kun reportteri puhui.

entre

Entre tarkoittaa “välissä”. Se merkitsee, että jonkin paikka tai aika on toisten “piirittämänä”:

- Mea testa es **entre** mea oreas. – Pääni on korvieni välissä.
- La table es **entre** la seja e la mur. – Pöytä on tuolin ja seinän välissä.
- Txesco es **entre** Deutxland, Osteraic, Slovenia, e Polzca. – Tšekin tasavalta on Saksan, Itävallan, Slovenian ja Puolan välissä.
- El viaja **entre** Paris e Madrid a cada semana. – Hän matkustaa Pariisin ja Madridin väliä joka viikko.
- Tu es **entre** amis asi. – Olet täällä ystäväiesi joukossa.
- La bal ia cade **entre** la flores. – Pallo putosi kukkien keskelle.
- Cual es la difere **entre** un mur e un sepe? – Mikä on seinän ja aidan välinen ero?
- Elefen promove comunica **entre** poplas. – LFN edistää kansojen välistä yhteydenpitoa.
- On va ave un interval de des minutos **entre** la du atas. – Näiden kahden näytöksen välissä on 10 minuutin tauko.

- El ia nase **entre** la geras. – Hän syntyi sotien välissä.
- Me velia usual **entre** sete e oto. – Nousen yleensä seitsemän ja kahdeksan välillä.
- On debe paia **entre** des e dudes euros. – Se maksaa kymmenen ja kahdenkymmenen euron väliltä..

estra

Estra merkitsee “ulkopuolella”. Sen vastakohta on **en**.

Se ilmaisee sijaintia, joka *ei* ole jonkin muun sisällä:

- Mea sapato es **estra** mea calseta. – Kenkäni on sukkanen ulkopuolella.
- El abita **estra** la site. – Hän asuu kaupungin ulkopuolella.
- On no ave aira **estra** la barcon. – Laivan ulkopuolella ei ole ilmaa.
- Tu es aora **estra** peril. – Et ole nyt vaarassa.
- No telefoni **estra** la oras de labora. – Älä soita työajan ulkopuolella.

Estra voi merkitä myös liikettä kuten (= **a estra**):

- La enfantes core **estra** la casa. – Lapset juoksevat ulos talosta.

Vertauskuvallisesti **estra** voi merkitä “paitsi”:

- El recorda no cosa **estra** sua nom. – Hän ei muista yhtään nimeä paitsi omansa..

longo

Longo tarkoittaa “pitkin”. Se ilmaisee reittiä jota jokin seuraa:

- Me pasea **longo** la strada. – Kävelen katua pitkin.
- La balsa ia flota **longo** la rio. – Lautta lipui jokea pitkin.
- La xico lisca **longo** la ramo. – Poika liukuu pitkin oksaa.
- Un arania rampe **longo** mea gama. – Hämähäkki kiipeää säärtäni pitkin.

Se venyy myös tarkoittamaan “sen mukaan” mitä joku on sanonut tai kirjoittanut:

- **Longo** la predise, oji va es an plu calda. – Ennusteen mukaan tänään on jopa vielä kuumempaa.
- La viaja tra tempo es posible, **longo** esta fisiciste. – Ajassa matkustaminen on tämän fyysikon mukaan mahdollista.

par

Par tarkoittaa samaa kuin englannin “by”. Se viittaa siis passiviverbin tekijään (agenttiin) tai jonkin luomuksen tekijään:

- El ia es colpada **par** un bal de neva. – Häneen osui lumipallo.
- Me es sorprendeda **par** tua reata. – Minua hämmästyttää sinun reaktiosi.
- Suiz es ensircada **par** otra paises. – Sveitsi on muiden maiden ympäröimä.
- *Hamlet* es un teatral **par** Shakespeare. – *Hamlet* on Shakespearen näytelmä.

Laajennettuna se ilmaisee myös toimintaa tai menetelmää, jolla jokin on tehty:

- Me ia viaja asi **par** tren. – Matkustin tänne junalla.
- Roberto es mea fio **par** sposi. – Roberto on poikapuoleni.
- La botelas es codigida **par** color. – Pullot on koodattu värein.
- Nos ia descovre tua secretas **par** nos spiores. – Paljastimme salaisuutesi vakoilijoidemme avulla.
- La prisonida ia evade **par** desembra se como un porte. – Vanki pakeni naamioitumalla oveksi.
- Me va destrui la sepe **par** sola un colpa de pede. – Tuhoan aidan yhdellä ainoalla potkulla.
- On no pote solve esta problem **par** negosia. – Tätä ongelmaa ei voi ratkaista neuvottelemalla.

Kun transitiiviverbi muuntuu substantiiviksi ja tämän verbin subjekti ja objekti ovat samanluonteisia (esim. molemmat ihmisiä), prepositiota **par** voi käyttää ilmaisemaan subjektia. Silloin **de** tai **a** ilmaisee objektia:

- La ama **par** la madre. – Äidinrakkaus. (*Äiti rakastaa*)
- La ama **de/a** la madre. – Rakkaus äitiin. (*Äitiä rakastetaan*)
- La ataca **de** la troianes **par** la elinicas. – Kreikkalaisten Troijan-hyökkäys. (*Kreikkalaiset hyökkäävät Troijalaisten kimppuun*)

per

Per tarkoittaa “jotakin varten”. Se esittelee tarkoitetun tavoitteen tai vastaanottajan:

- Nos labora **per** mone. – Teemme työtä rahan vuoksi.
- Tases es usada **per** bevi. – Kuppeja käytetään juomiseen.
- Me viaja **per** vide la mundo. – Matkustan nähdäkseni maailmaa.
- Tu es vestida **per** un sera de dansa. – Olet pukeutunut tanssi-iltamiin.

- Me va vade a la botecas **per** tu. – Menen kauppaan puolestasi.
- El ia scrive la libro **per** sua madre. – Hän kirjoitti kirjan äidillensä.
- La viaja va es perilosa **per** tu. – Matka on sinulle vaarallinen.
- Me batalia **per** mea vive. – Taistelen elämästäni.
- **Per** estaazona, me no pote parla longa. – Tästä syystä en voi puhua pitkään.
- **Per** esemplo, considera la balena. – Ajattelepa esimerkiksi valasta.

Se ilmaisee myös liikettä jotakin kohti:

- La amis ia parti **per** la costa. – Ystävät lähtivät kohti rannikkoa.
- El colpa la bal **per** la gol. – Hän potkaisee pallon kohti maalia.

Yhtenä merkityksenä on jonkin vaihto johonkin:

- Tu ia paia tro **per** acel computador. – Sinä maksoit liikaa tuosta tietokoneesta.
- Me ia compra lo **per** mil euros. – Ostin sen tuhannella eurolla.
- Gracias **per** tua carta postal. – Kiitokset postikortistasi.

Se voi ilmaista aiottua ajanjaksoa:

- Nos vade a Colorado **per** un semana. – Menemme Coloradoon viikoksi.
- Me no va retarda tu **per** plu ca un minuto. – En halua viivyttää sinua minuuttia enempää.

Erityistapauksessa **per** esittelee jonkin, jota suositetaan tai edustetaan:

- Me ia vota **per** la proposa, ma tu ia vota contra lo. – Äänestin ehdotuksen puolesta, mutta sinä äänestit sitä vastaan.
- Car tu no ia es ala, me ia parla **per** tu. – Koska et ollut paikalla, puhuin puolestasi.

pos

Pos tarkoittaa ”jälkeen” tai ”takana”. Sen vastakohta on **ante**.

Paikkaa ilmaistessa se tarkoittaa sijaintia kyseisen olion vähemmän tärkeällä puolella:

- Mea dorso es **pos** mea peto. – Selkäni on rintani takana.
- La aparatos es **pos** un porte securida. – Laitteet ovat lukitun oven takana.
- La xicos turbosa ia asconde **pos** la cabana. – Poikaviikarit piileksivät liiterin takana.

Aikaa ilmaistessa se tarkoittaa hetkeä, joka tulee kyseisen hetken jälkeen:

- Desembre veni **pos** novembre. – Joulukuu tulee marraskuun jälkeen.
- Los va comensa bevi **pos** la reposa de sol. – He rupeavat juomaan auringonlaskun jälkeen.

- Verje a destra **pos** la egesa. – Käänny oikealle kirkon jälkeen.
- Me va reveni **pos** tre dias. – Palaan takaisin kolmen päivän kuluttua

Pos voi myös tarkoittaa liikettä jonkin taakse (= **a pos**):

- La serpente ia desapare **pos** la arbor. – Käärme hävisi puun taakse.

Pos cuando merkitsee “sen jälkeen kun”:

- Nos oia la tona **pos cuando** nos vide la lampo. – Me kuulemme jyrinän vasta nähtyämme salaman.

sin

Sin merkitsee “ilman”. Se tarkoittaa jonkin puuttumista:

- Tua sposa gusta sua cafe **sin** lete. – Vaimosi pitää kahvista ilman maitoa.
- Me ia pasea tra la pluve **sin** parapluve. – Kuljin sateen läpi sateenvarjotta.
- On ave no fuma **sin** foco. – Ei savua ilman tulta.
- Me va decora la casa intera **sin** aida. – Koristelen itse koko talon.
- Tu es tota **sin** compatia. – Sinulta puuttuu täysin armollisuus.
- El ia adormi **sin** intende. – Hän nukahti vahingossa.
- La rexercor ia sorti **sin** descovre la responde. – Tutkija lähti pois löytämättä vastausta.
- La depinta ia cade **sin** causa evidente. – Maalaus putosi ilman näkyvää syytä.

sirca

Sirca merkitsee “ympäri”. Se tarkoittaa sijaintia, joka ympäröi tai sulkee sisäänsä jotain muuta:

- La campores fa cantas **sirca** la foco. – Leiriläiset laulavat lauluja nuotion ympärillä.
- Mea mano es cluida **sirca** mea diton. – Käteni sulkeutuu peukaloni ympärille.
- Edera crese **sirca** la tronco. – Muratti kasvaa rungon ympärille.
- On ave pinta verde **sirca** la fenestras. – Ikkunoiden ympärillä on vihreää maalia.

Se voi myös tarkoittaa liikettä ympäröivää polkua pitkin:

- La luna vade **sirca** la tera, e la tera vade **sirca** la sol. – Kuu kiertää maata, ja maa kiertää aurinkoa.
- Nos intende viaja **sirca** la mundo par cavalo. – Aiomme matkustaa maailman ympäri hevosella.
- El vaga **sirca** la jardin e ole la flores. – Hän vaeltaa ympäri puutarhaa ja haistelee kukkia.

Aikaan ja määrään liittyvissä tarkasteluissa **sirca** tarkoittaa “suunnilleen” – oikea arvo on jossakin lähellä mainittua arvoa, tämän ympäristössä:

- Me ave **sirca** sincodes anios. – Olen noin 50 vuotta vanha.
- Me pote pensa a **sirca** sento razones per no revela mea eda. – Voin keksiä suunnilleen sata syytä olla paljastamatta ikääni.
- La conserta ia comensa **sirca** dui pos dudes. – Konsertti alkoi noin puoli yhdeksältä.
- **Sirca** la lus prima, me ia oia tua can abaiante. – Aamunkoiton vaiheilla kuulin koirasi haukkuvan.

su

Su merkitsee “alla”. Se tarkoittaa sijaintia, joka on toisen alapuolella, joko konkreettisesti tai vertauskuvallisesti:

- La neva craci **su** mea pedes. – Lumi narisee jalkojeni alla.
- La solo es **su** la sofito. – Lattia on laipion alapuolella.
- Antilopes ia reposa **su** la arbores. – Antiloopit lepäävät puiden alla.
- On ave un table de sanduixes **su** la fenetra. – Ikkunan alla on voileipäpöytä.
- Tu pare es **su** la influe de la vino. – Näytät olevan viinin vaikutuksen alaisena.
- Me no pote labora **su** tua regulas. – En voi työskennellä sinun säännöilläsi.

Su voi myös merkitä paikkaa, joka on peitetty jollain, joka ei välttämättä ole fyysisesti ylempänä kuin peitetty:

- La color vera de la sofito es apena visible **su** esta pinta fea. – Sisäkaton todellinen väri tuskin näkyy tämän ruman maalin alta.
- Me ave un paceta **su** mea braso. – Minulla on käärö kainalossani.
- El ia porta un sueter **su** sua jaca. – Hänellä oli verryttelypuku takin alla.

Su voi merkitä myös liikettä jonkin alle (= **a su**):

- La acua ia vade **su** la mobilas. – Vesi meni huonekalujen alle.

supra

Supra tarkoittaa “yläpuolella”. Se viittaa sijaintiin, joka on toista korkeampi, joko konkreettisesti tai vertauskuvallisesti:

- La nubes es **supra** mea testa. – Pilvet ovat pääni yläpuolella.
- La teto es **supra** la sofito. – Katto on laipion yläpuolella.

- El ia apoia **supra** la table per ateni la sal. – Hän nojautui pöydän ylle tavoittaakseen suolan.
- Un tempesta enorme developa **supra** la mar. – Suunnaton myrsky kehittyy meren ylle.

Supra edellyttää tyhjää tilaa kyseisten olioiden väliin. Jos tällaista ei ole, käytetään prepositiota **sur**.

Supra voi viitata myös sellaiseen, joka peittää jonkin muun olematta välttämättä fyysisesti tätä ylempänä:

- La montania lansa un ombra **supra** nosa casa. – Vuoret heittävät varjon talomme päälle.
- El ia porta un covretota **supra** sua otra vestes. – Hän piti haalareita muiden vaatteittensa päällä.

Supra voi merkitä myös liikettä jonkin yläpuolelle (= **a supra**):

- La sol leva **supra** la tera. – Aurinko nousee maan ylle.

sur

Sur on verrattavissa prepositioihin “on” ja “på” englannissa ja ruotsissa. Se merkitsee “välittömästi päällä”. Se viittaa sijaintiin jonkin reunalla, joko sen päällä painovoiman pitämänä tai kiinnitettynä siihen muulla tavoin:

- Mea xapo es **sur** mea testa. – Hattuni on minun päässäni.
- No senta **sur** la seja rompeda. – Älä istu rikkinäiseen tuoliin (/rikkinäiselle tuolille).
- Si on sta **sur** la balcon, on vide la mar. – Jos seisoo parvekkeella, niin näkee meren.
- La asfalto **sur** la strada fonde en la caldia. – Kadun asfaltti pehmenee (“sulaa”) kuumuudessa.
- Esce la vive esiste **sur** Marte? – Onko Marsissa elämää?
- Me va pende esta depinta **sur** la mur. – Ripustan tämän maalauksen seinään (/seinälle).
- La om ia besa la fem **sur** sua jena. – Mies suuteli naista poskelle.

Sur voi merkitä myös liikettä jonkin päälle (= **a sur**):

- Pone tua cartas **sur** la table. – Pane korttisi pöydälle.
- Un roca cual cade **sur** la tera es nomida un meteorite. – Maapallon pinnalle putoavaa kiveä sanotaan meteoriitiksi.
- El ia pone un dital **sur** sua dito. – Hän pani sormustimen sormeensa.

Vertauskuvallisesti **sur** tarkoittaa “koskien” tai “aiheena”:

- La teatral es **sur** la gera. – Näytelmän aiheena on sota.
- Me ia leje multe libros **sur** la tema. – Olen lukenut monta kirjaa tuosta aiheesta.
- La xica plora **sur** sua popa perdeda. – Tyttö itkee kadonnutta nukkeaan.

tra

Tra merkitsee “läpi”. Se tarkoittaa sijaintia, jonka sisällä tapahtuu liike, joka kulkee päästä päähän:

- Acua flue **tra** la tubos. – Vesi virtaa putkien läpi.
- La enfantes ia core **tra** la vileta. – Lapset juoksivat kylän halki.
- La pluve ia trova un via **tra** mea saco. – Sadevesi löysi tiensä laukkuuni.
- La tren vade de Milano a Roma **tra** Bologna. – Juna kulkee Milanosta Roomaan Bolognan kautta.
- Un rueta gida **tra** la campos a la lago. – Kuja johtaa peltojen kautta järvelle.
- Me regarda la stelas **tra** la fenetra abrida. – Katselin tähtiä avoimen ikkunan läpi.
- Los ia resta juntada **tra** la anios. – He ovat pysyneet yhdessä kautta vuosien.
- El ia senta en un sejon **tra** la note. – Hän istui nojatuolissa läpi yön.
- On ia oia la explode **tra** la site. – Räjähdyks kuultiin kautta kaupungin.

ultra

Ultra merkitsee sijaintia jonkin “toisella puolella”:

- La scola es **ultra** la eglesa. – Koulu on kirkon toisella puolen.
- **Ultra** la ponte es un vista meraveliosa. – Sillan toiselta puolelta on satumainen näköala.
- Esta taxe es **ultra** mea capasias. – Tähän tehtävään eivät kykyni yllä.

Se voi myös merkitä liikettä kohti sellaista asemaa (= **a ultra**):

- La esplorores ia viaja **ultra** la montanias. – Tutkijat matkustivat vuorten tuolle puolen.
- Los ia remi un barceta **ultra** la lago. – He soutivat jollan järven yli.

Konjunktiot

Konjunktio on sana, joka yhdistää kaksi asiaa yhteen. Niitä on kahta lajia: rinnakkaisia ja alisteisia.

Rinnakkaiset konjunktiot

Rinnakkainen konjunktio yhdistää kaksi samantyyppistä komponenttia muodostaen laajemman samantyyppisen komponentin. Jos esimerkiksi yhdistetään kaksi substantiivilauseketta sanalla **e**, niin muodostuu osiaan laajempi substantiivilauseke.

On neljä rinnakkaiskonjunktiota:

- **e** – ja (*tarkoittaen: molemmat komponentit ovat tosia*)
- **o** – tai, vai (*tarkoittaen: toinen komponenteista on tosi; mahdollisesti molemmat ovat*)
- **no** – ei, eikä, mutta ei (*tarkoittaen: ensimmäinen komponentti on tosi, toinen ei ole*)
- **ma** – mutta (*tarkoittaen: molemmat komponentit ovat tosia, mutta niillä on tietty kontrasti*)

Esimerkkejä:

- La om **e** la fem vade a la casa. – Mies ja nainen menevät taloon.
- Tu es multe vea **e** saja. – Olet hyvin vanha ja viisas. (*todennäköisesti myös hyvin viisas, sillä muuten sanottaisiin tu es saja e multe vea*)
- El ia labora ante **e** pos sua vacanse. – Hän työskenteli ennen lomaa ja loman jälkeen.
- Sua aniversario es en marto **o** april. – Hänen syntymäpäivänsä on maaliskuussa tai huhtikuussa.
- Tu desira cafe **o** te? – Haluatko kahvia vai (/tai) teetä?
- On pote visita la museo a lundi **o** jovedi. – Museossa voi käydä maanantaina tai torstaina (tai molempina).
- On ia eleje tu, **no** me. – He valitsivat sinut, eivät minua.
- Me ia conta no sola la oveas **ma** ance la capras. – En laskenut pelkästään lampaita vaan vuohiakin.

Luetteloissa, joissa on kohtia enemmän kuin kaksi, konjunktiot korvataan yleensä pilkulla ja vasta kahden viimeisen väliin pannaan konjunktio. Joskus pannaan pilkku vielä tämän konjunktionkin eteen:

- Nos va viaja tra Italia, Suiz, Osteraic, **e** Deutxland. – Matkustamme Italian, Sveitsin, Itävallan ja Saksan läpi.

Tarvittaessa korostetaan konjunktioita **e**, **o** ja **no** sijoittamalla sellainen jo ensimmäisen komponentin eteen. Kaksinkertainen **o** torjuu mahdollisuuden, että molemmat komponentit olisivat tosia:

- **e... e** – sekä... että
- **o... o** – joko... tai
- **no... no** – ei... eikä

Esimerkkejä:

- **E** Luis **e** Maria vade a scola. – Sekä Luis että Maria käyvät koulua.
- **O** tu **o** me gania, ma no ambos. – Joko sinä voitat tai minä voitan, mutta emme molemmat.
- Me ave **no** la tempo **no** la desira per leje plu. – Ei minulla ole aikaa eikä halua lukea enempää.

E, **o** ja **ma** voivat myös yhdistää lausekkeita tai lauseita:

- Me ia vade a la biblioteca, **e** tu ia visita la museo. – Minä menin kirjastoon, ja sinä kävit museossa.
- **O** nos solve esta problem, **o** la mundo va fini. – Joko me ratkaisemme tämän ongelman tai sitten tulee maailmanloppu.
- **Ma** acel es difisil. – Se on kuitenkin vaikeaa.

Adverbiä **donce** (“siis”) käytetään myös samantapaisesti lyhentämään ilmauksen **e donce** (“joten”):

- Me pensa, **donce** me esiste. – Ajattelen, joten olen olemassa.
- Nos no ave un mapa, **donce** nos es perdeda. – Meillä ei ole karttaa, joten eksymme.

Alisteiset konjunktiot

Alistainen konjunktio liittää lauseen virkkeeseen ja ilmaisee lauseen roolin tässä virkkeessä.

Niitä on kolmea lajia: pronomiset alistajat, adverbiset alistajat ja erityiset alistajat.

Pronominiset alistajat

Interrogatiiviset pronominit **cual** ja **ci** voivat toimia myös alistavina konjunktioina eli **relatiivipronomineina** esittelemässä relatiivilauseita:

- La om **ci** ia abita asi ia vade a New York. – Täällä asunut mies on mennyt New Yorkiin.
- La poma **cual** ia cade de mea saco es aora noncomable. – Omena, joka putosi laukustani, on nyt syömäkelvoton.
- La fem **de ci** nos parla labora a mea ofisia. – Nainen, josta puhumme, on töissä toimistossani.
- Tua libro, **en cual** me ia scribe sua nom, es sur la table. – Kirja, johon kirjoitin hänen nimensä, on pöydällä.

Ne liittyvät normaalisti edeltävään substantiiviin. Substantiivi voidaan joskus jättää pois; silloin lisätään selvyuden vuoksi pronomini:

- Esta es **lo cual** parteni a tu. – Tämä on se, joka kuuluu sinulle.
- La auto blu es **lo en cual** nos vole viaja. – Sininen auto on se, jossa haluamme matkustaa.
- Acel es **el ci** me ia vide. – Tuo on se henkilö, jonka näin.
- Tu es **el a ci** me ia parla ier. – Sinä olet se, jolle puhuin eilen.
- **Ci** osa, gania. – Joka uskaltaa, se voittaa.

Relatiivipronomien **cual** ja **ci** käyttö epäsuorissa kysymyksissä on hyvin samanlaista.

Adverbiset alistajat

Interrogatiiviset adverbit – **do**, **cuando**, **cuanto**, **como** ja **perce** – voivat toimia konjunktioina esittelemässä adverbiaalilauseita:

- Nos parla **como** nos pensa. – Me puhumme niin kuin ajatteleimme.
- Me dormi **cuando** me pote. – Nukun, kun pystyn.
- Me va esplica **cuanto** me comprende. – Selitän sen verran, kuin ymmärrän.
- Nos abita **do** la du rios encontra. – Me asumme siellä, missä joet kohtaavat (toisensa).
- Me ia fini la taxe **en cuando** tu ia parla a me. – Sain asian valmiiksi sillä aikaa, kun puhuit minulle.
- Nos va core **a do** la vias encontra. – Juoksemme sinne, missä joet kohtaavat.

Niitä voidaan myös käyttää substantiivin perässä esittelemässä relatiivilauseita:

- Me labora en Paris, **do** me abita. – Työskentelen Pariisissa, jossa asun.
- El va visita en Julio, **cuando** la clima es bon. – Hän tulee käymään heinäkuussa, jolloin sää on hyvä.
- Acel es la razona **perce** Juan ia parti. – Tuosta syystä Juan lähti pois.

Niitä käytetään myös epäsuorissa kysymyksissä (eräs tyyppi substantiivilauseita).

Erityiset alistajat

Erityisiä alustuskonjunktioita ovat **ce** ja **esce**. Ne esittelevät substantiivilauseita. **Ce** esittelee epäsuoran lausuman, ja **esce** esittelee epäsuoran kysymyksen.

- Me pensa **ce** tu nesesa un vacanse. – Luulen, että tarvitset loman.
- Me no sabe **esce** el va veni. – En tiedä, tuleeko hän.

Niitä voidaan käyttää tiettyjen substantiivien, adjektiivien ja prepositioiden jälkeen täydentämään niiden merkitystä:

- La idea **ce** la Sol orbita la Tera es un era. – Ajatus, että aurinko kiertää maata, on erehdys.
- Nos es sorprendeda **ce** vos no ia cexa. – Yllätyimme siitä, ettette valittaneet.
- Me es felis **ce** tu ia susede. – Olen iloinen siitä, että onnistuit.
- Los no ia es serto **esce** la tren ia parti ja. – He eivät olleet varmoja siitä, oliko juna jo lähtenyt.
- La gato ia entra a la sala sin **ce** algun vide el. – Kissa oli tullut huoneeseen kenenkään näkemättä.

Ce voi myös esitellä lauseen, joka ilmaisee tuloksen:

- El ia es tan fatigada **ce** el no ia pote pensa. – Hän oli niin väsynyt, ettei pystynyt ajattelemaan.
- El ia es tan fame **ce** el ia pote oia la ronca de sua stomaco. – Hän oli niin nälkäinen, että saattoi kuulla vatsansa kurinan.

Erityiset alistajat **afin**, **car**, **si** ja **ca** esittelevät adverbiaalilauseita:

- Me va veni **si** tu clama. – Minä tulen, jos kutsut.
- Me labora **afin** mea enfantes pote come. – Teen työtä, jotta lapseni voisivat syödä. (Tässä elefen ei tarvitse sanaa “ta”.)
- Lo es calda **car** la sol brilia. – On kuuma, koska aurinko paistaa.
- Esta es plu labora **ca** me ia espeta. – Tämä (/tässä) on enemmän työtä, kuin odotin.

Kysymyslauseet

On kolmenlaisia **kysymyksiä**: sellaisia, joihin voidaan vastata yksinkertaisesti vain “kyllä” tai “ei” (suomessa tosin yleensä verbeillä!), sellaisia, jotka esittävät joukon mahdollisia vastauksia valittaviksi ja sellaisia, jotka haluavat vastaukseksi muunlaista - yleensä sanallista - tietoa.

Lisäksi kysymys voi olla joko **suora** (“Minne olemme menossa?”) tai **epäsuora** (“Kysyin juuri, minne olemme menossa”, “En tiedä, kuka olen”). Suora kysymys päättyy kysymysmerkkiin (?).

Kyllä/ei -kysymykset

Lauseesta voidaan tehdä kyllä/ei -kysymys lisäämällä alkuun sana **esce** (“onko asia niin, että...”):

- **Esce** tu parla deutx? – Puhutko saksaa?
- **Esce** tu ia come la salada? – Söitkö salaatin?

On pari muutakin keinoa. Jos puheessa esitetään väittämä, jolle halutaan vain vahvistus (tai kielto), niin “ehdottava” sana **si?** tai **no?** voidaan lisätä lauseen loppuun. Hyvin yksinkertaisissa kysymyksissä puhujan ei tarvitse muuta kuin nostaa äänen korkeutta loppua kohti:

- Tu ia come la salada, **si?**
- Tu ia come la salada, **no?**
- Tu ia come, **si?**
- Nos es perdeda, **no?**
- Vos comprende?

Vastaus kyllä/ei -kysymykseen on **si** (“kyllä”) tai **no** (“ei”). **Si** tarkoittaa, että kysymyksen esittämä lause on tosi; **no** tarkoittaa, että se ei ole tosi:

- Tu desira bir? – Haluatko olutta?
  - ▶ **Si**, per favore. – (Kiitos) kyllä, olkaa hyvä.
  - ▶ **No**, gracias. – Kiitos, en.

Jos kysymys esitetään kieltävässä muodossa, **si** and **no** sen perässä saa saman merkityksen kuin lauseen muodon ollessa myönteinen. Tämä voi aiheuttaa joskus sekaannusta, joten voi olla selvempää vastata täydellisellä lauseella:

- Tu no desira bir? – Etkö halua olutta?
  - ▶ **Si**. – Haluan.
  - ▶ **No**. – En halua.

- ▶ **Si**, me desira bir. – Kyllä, haluan olutta.
- ▶ **No**, me no desira bir. – Ei, en halua olutta.

Vaihtoehdolliset kysymykset

Vaihtoehdolliset kysymykset pyytävät kuulijaa valitsemaan yhden annetuista vaihtoehtoista, jotka esitetään yleensä luettelona, jossa esiintyy konjunktio **o**:

- Tu desira te, cafe, **o** bir? – Haluatko teetä, kahvia vai olutta?
  - ▶ Cafe, per favore. – Kahvia, ole hyvä.
- Tu va veni par auto, **o** par bisicle, **o** tu va pasea? – Tuletko autolla vai junalla, vai käveletkö?
  - ▶ Par auto, probable. – Todennäköisesti autolla.

Muunlaiset kysymykset

Muunlaisissa kysymyksissä esiintyy interrogatiivisia määreitä, pronomineja tai adverbejä sellaisia kuin **cual**, **ci**, **cuando**, **cuanto**, **como**, **do** ja **perce**. Kysyvä (interrogatiivi) sijoitetaan yleensä lauseen alkuun, mutta voi se esiintyä myös siinä paikassa, joka sopii vastaukseen:

- **Cual** libro tu leje? = Tu leje **cual** libro? – Mitä kirjaa luet?
- **Ci** es tua autor prefereda? = Tu autor prefereda es **ci**? – Kuka on lempikirjailijasi?
- **Cual** es acel musica fea? = Acel musica fea es **cual**? – Mitä on tämä ruma musiikki?
- **Cuando** tu dormi? = Tu dormi **cuando**? – Milloinka sinä nuket?
- **Cuanto** tu ia paia? = Tu ia paia **cuanto**? – Kuinka paljon maksoit?
- **Como** vos ia evade? = Vos ia evade **como**? – Kuinka pääsit pakoon?
- **Do** nos es? = **Do** es nos? = Nos es **do**? – Missä me olemme?
- **Perce** tu core? = Tu core **perce**? – Miksi juokset?
- **Con cual** tu come la salada? = Tu come la salada **con cual**? – Minkä kanssa syöt salaatin?
- **Cual force** tu usa per come la salada? = Tu usa **cual force** per come la salada? – Mitä haarukkaa käytät salaatin syömiseen?
- **Con cual force** tu come la salada? = Tu come la salada **con cual force**? – Millä haarukalla syöt salaattia?
- **Como rapida** tu pote come la salada? = Tu pote come la salada **como rapida**? – Kuinka nopeasti pystyt syömään tuon salaatin?

Epäsuorat kysymykset

Epäsuorat kysymykset esitetään substantiivilauseina, jotka sisältävät normaalisti saman sanasarjan, kuin suora kysymys sisältäisi, jopa verbin samassa aikamuodossa. Persoonapronomini voi kuitenkin vaihtua! Epäsuorassa kysymyksessä kysymyssana sijoitetaan aina sivulauseen alkuun:

- Vos va demanda: “Ci tu ia vide?” → Vos va demanda **ci** me ia vide.
  - ▶ Te kysytte: “Kenet sinä näit?” → Te kysytte, kenet minä näin.
- Me no recorda: “A ci me ia parla?” → Me no recorda a **ci** me ia parla.
  - ▶ “Kenelle minä puhuin?”, sitä en muista. → En muista, kenelle puhuin.
- Los no sabe: “Cual nos va fa?” → Los no sabe **cual cosa** los va fa.
  - ▶ He ovat ymmällään: “Mitä me teemme?” → He eivät tiedä, mitä he tekevät.
- Me vide: “Do me va senta?” → Me vide **do** me va senta.
  - ▶ “Missä tulen istumaan?”. Nyt sen näen. → Minä näen, missä tulen istumaan.
- Me no ia sabe: “Quando nos va parti?” → **Cuando** nos va parti, me no ia sabe.
  - ▶ Ihmettelin: “Milloin lähdemme?” → En tiennyt, milloin lähdemme.

Epäsuorissa kyllä/ei -kysymyksissä käytetään aina sanaa **esce**:

- El no sabe: “Esce los ia parti?” → El no sabe **esce** los ia parti.
  - ▶ Hän on epä tietoinen: “Lähdimmekö jo?” → Hän ei tiedä, lähtivätkö he jo.
- El ia demanda: “Esce tu pote aida?” → El ia demanda **esce** me pote aida.
  - ▶ Hän kysyi: “Voitko auttaa?” → Hän kysyi, voinko auttaa.

Joskus epäsuoran kysymyksen ja relatiivilauseen ero on hyvin hiuksenhieno:

- (a) Me ia descovre **cual cosa ia es en la caxa**. – Paljastin, mitä laatikossa oli. (epäsuora kysymys)
- (b) Me ia descovre lo **cual ia es en la caxa**. – Paljastin sen, mikä oli laatikossa. (relatiivilause)

Esimerkissä (a), paljastin (=kerroin) laatikossa olleen esineen *identiteetin* tarvitsemattani koskea laatikkoon fyysisesti. Esimerkissä (b) paljastin (=otin esiin) laatikossa olleen **fyysisen esineen**.

Lauseet

Kuten virke, myös **lause** sisältää subjektin ja verbin, mutta lause on yleensä osa suurempaa kokonaisuutta, virkettä.

Jokaisessa virkkeessä on **päälause**. Tätä voi tarkoittaa erilaisin tavoin yksi tai useampi **sivulause**. Jos sivulause modifioi substantiivilauseketta, sitä kutsutaan relatiivilauseeksi. Jos se modifioi verbiä tai koko päälauseen, sitä kutsutaan adverbiaalilauseeksi. Jos taas sillä on substantiivin rooli, sitä kutsutaan substantiivilauseeksi.

Lisäksi: virke voi sisältää montakin päälauseen.

Relatiivilauseet

Relatiivilause modifioi substantiivia. Se seuraa modifioitavaansa ja alkaa yleensä relatiivipronominilla **ci** tai **cual**:

- La om **ci** ia abita asi ia vade a New York. – Mies, joka asui täällä, on mennyt New Yorkiin.
- La poma **cual** ia cade de mea saco es aora noncomable. – Laukustani pudonnut omena on nyt syömäkelpoton.

Selvyyden vuoksi relatiivilause voidaan erottaa muusta virkkeestä pilkuin, erityisesti jos se on pitkä tai mutkikas:

- La poma, **cual** ia cade de mea saco en la fango a matina ier, es aora noncomable. – Omena, joka putosi laukustani mutaan eilisaamuna, on nyt syötäväksi kelpaamaton.

Jotkin relatiivilauseet ovat merkityksen kannalta epäoleellisia sivuhuomautuksia. Nämä erotetaan aina pilkuin:

- La can, **ci** ave manxas negra, ia morde la polisor. – Koira, jolla on mustia kuvioita, puri poliisia.
- Mea padre, **ci** ia jubila, abita en Mexico. – Minun isäni, nyt jo eläkeläinen, asuu Meksikossa.
- Esta jus, **cual** Ana ia fa, ave un bon sabor. – Tämä Anan tekemä mehu maistuu hyvältä

Ci ja **cual** voivat esiintyä relatiivilauseessa joko subjektina tai objektina. Objektit seuraavat yleensä verbiä, mutta tässä tilanteessa objektina esiintyvä “ci” tai “cual” edeltää sekä subjektia että verbiä:

- La fem **ci** me ama veni de Frans. – Nainen, jota rakastan, on kotoisin Ranskasta.
- La robot **cual** me ia construi no opera. – Rakentamani robotti ei toimi.
- Nos ta vade a mea casa, **cual** es prosima. – Mennäänpä minun kotiini, joka on lähellä.

Kun relatiivipronomini on preposition kohteena, prepositio tulee ensin:

- La fem **de ci** nos parla labora a mea ofisia. – Nainen, josta puhumme, työskentelee toimistossani.
- Tua libro, **en cual** me ia scribe sua nom, es sur la table. – Kirjasi, johon kirjoitin hänen nimensä, on pöydällä.

Kun **de ci** tai **de cual** esittelee “omistetun” substantiivin relatiivilauseessa, niin selvyuden vuoksi tämä substantiivi esitellään yleensä sanalla **sua**:

- Esta fem, **de ci sua** sposo labora en la banco, es un cocor eselente. – Tämä nainen, jonka aviomies on töissä pankissa, on erinomainen kokki.
- La fem, **de ci** tu conose **sua** sposo, labora a me ofisia. – Nainen, jonka miehen tunnet, on töissä toimistossani.
- La fem, **de ci** tu ia dona la letera a **sua** sposo, es encantante. – Nainen, jonka miehelle annoit kirjeen, on hurmaava.
- Mea auto, **de cual sua** motor es rompeda, es aora dejetada. – Minun autoni, jonka moottori on rikki, on nyt romua.

Joissain kielissä relatiivilause voi modifioida koko edeltävää lausetta. LFN:ssä voi tästä syntyä epäselvyys. Siksi käytetään mieluummin sellaisia ilmauksia kuin **e lo**, **e esta** tai **e acel**:

- El pote salta a un metre alta, **e esta** ia surprende me. – Hän pystyy hyppäämään metrin korkeuteen, mikä hämmästyttää minua.
- Los studia la pragmatica, **e acel es per dise** la rol de contesto en la comprende de frases. – He opiskelevat pragmatismia, toisin sanoen asiayhteyden roolia lauseiden ymmärtämisessä.

Relatiivilauseen voi myös aloittaa relatiivisella adverbilla:

- Me labora en Paris, **do** me abita. – Työskentelen Pariisissa, jossa asun(kin).
- El va visita en julio, **cuando** la clima es bon. – Hän tulee kylään heinäkuussa, jolloin sää on hyvä.
- Acel es la razona **perce** Juan ia parti. – Tuo on syy, jonka takia Juan lähti.

Tällaiset relatiivilauseet muistuttavat usein adverbiaalilauseita:

- Me labora **do** me abita. – Työskentelen siellä, missä asun(kin).
- El va visita **cuando** la clima es bon. – Hän tulee kylään, kun sää on hyvä.

Adverbiaalilauseet

Adverbiaalilause määrittää joko päälauseen verbiä tai päälauseetta itseään. Adverbiaalilauseen esittelee jokin alisteisista adverbeistä (**como**, **cuando**, **cuanto**, **do**) tai jokin seuraavista erityissanoista: **si**, **car**, **afin** ja **ca**:

- Me no teme la can, **car** el es multe peti. – En pelkää (tätä) koiraa, koska se on hyvin pieni.
- **Si** los redui tro rapida sua pesa, los va regania lo. – Jos he menettävät liian nopeasti painoaan, he saavat sen takaisin.
- Me core **afin** la rinoseros no catura me. – Juoksen, jotteivät sarvikuonot ottaisi minua.
- Esta es plu labora **ca** me ia previde. – Työtä on enemmän, kuin arvelin.
- El ia scrive **cuando** sua madre ia demanda. – Hän kirjoitti, kun hänen äitinsä pyysi.
- El dise ce el es felis **do** el abita. – Hän sanoo olevansa onnellinen siellä, missä hän asuu.
- On no ia permete ce me fa la cosas **como** me ia desira. – Minun ei annettu tehdä asioita sillä tavoin, kuin olisin halunnut.

Alisteisen adverbien (**como**, **cuando**, **cuanto**, **do**) esittelemää adverbiaalilauseetta voidaan pitää tavallaan lyhennettynä relatiivilauseena. Esimerkiksi kolme edellä olevaa esimerkkiä voidaan esittää myös seuraavasti:

- El ia scrive **a la ora cuando** sua madre ia demanda. – Hän kirjoitti silloin, kun hänen äitinsä pyysi.
- El dise ce el es felis **a la loca do** el abita. – Hän sanoo olevansa onnellinen siinä paikassa, jossa hän asuu.
- On no ia permete ce me fa la cosas **en la modo** como me desira. – Minun ei annettu tehdä asioita sillä tavoin, kuin olisin halunnut.

Substantiivilauseet

Substantiivilause toimii substantiivin tavoin: se voi esiintyä subjektina tai objektina. Substantiivilauseen voi esitellä erityinen partikkeli **ce** tai **esce**, alistuspronomini **ci** tai **cual**, tai sitten jokin adverbiaalinen alistuskonjunktio.

Hähdäkseen, onko lause todella substantiivilause, voi korvata lauseen sanalla “el”, “lo” tai “los”. Jos syntyy järkevä virke, kyseessä on substantiivilause. Substantiivilauseet ovat usein ajattelua, havaitsemista tai tuntemista merkitsevien verbien objekteina:

- Me vide **do** tu es. – Minä näen, missä olet.
- **Cuando** me va parti, me no sabe. – Sitä, milloin lähden, en tiedä.
- Me sabe **de do** tu veni. – Tiedän, mistä tulet.
- Me sabe **ci** ia dise acel. – Tiedän, kuka sanoi tuon.
- Me ia oia **cual** tu ia dise. – Kuulin, mitä sanoit.
- Me pote divina **cual** el leje. – Voin arvata, mitä hän lukee.

Erikoispartikkelit **ce** (“että”) ja **esce** (“-ko/-kö”) esittelevät monia substantiivilauseita:

- Me pensa **ce** el es bela. – Minusta hän on kaunis.
- Me pensa **ce** el pote salta a un metre alta. – Luulen, että hän pystyy hyppäämään metrin korkeudelle.
- Me pensa **ce** si. – Arvelen niin.
- Me duta **esce** el pote salta a un metre alta. – Epäilenpä, pystyykö hän hyppäämään metrin korkeudelle.

Substantiivilauseet kertovat usein, mitä joku on sanonut, ajatellut tai kysynyt. Silloin verbin aikamuoto pysyy kaikissa tapauksissa samana kuin vastaavassa suorassa puheessa, ajatuksessa tai kysymyksessä. Huomaa kuitenkin, että pronomini voi vaihtua tietyissä tapauksissa:

- Me ia dise: “Me **veni** de London.” → Me ia dise **ce** me **veni** de London.
  - ▶ Sanoin: “Tulen Lontoosta.” → Sanoin, että tulin Lontoosta.
- El pensa: “La tren **ia es** tarda.” → El pensa **ce** la tren **ia es** tarda.
  - ▶ Hän ajattelee: “Juna oli myöhässä.” → Hän ajattelee, että juna oli myöhässä.
- El ia demanda: “Cuando nos **va parti**?” → El ia demanda cuando nos(/los) **va parti**.
  - ▶ Hän kysyi: “Milloin aiomme lähteä?” → Hän kysyi, milloin me aioimme(/he aikoivat) lähteä.
- Me va vole sabe: “Do la celebra **es**?” → Me va vole sabe do la celebra **es**.
  - ▶ Haluan (kohta) tietää: “Missä juhla on?” → Haluan (kohta) tietää, missä juhla on.

Relatiiviset ja adverbiaaliset lauseet voivat joskus sekaantua substantiivilauseiden kanssa. Jos halutaan selventää, että kyseessä on relatiivinen tai adverbiaalinen lause, sijoitetaan substantiivi tai pronomini ennen sanaa **cual** tai **ci**:

- Me no comprende **la ata** cual tu intende. – En ymmärrä, mitä toimintaa tarkoitat.
- Me ia oia **lo** cual tu ia dise. – Kuulin sen, mitä sanoit.
- Me no conose **el** ci tu ia indica. – En tunne henkilöä, jota osoitit.

- Me vide **la loca** do tu es. – Näen sen paikan, jossa olet.
- Me no sabe **la ora** cuando me va parti. – En tiedä hetkeä, jona lähden.

Rinnakkaiset lauseet

Kaksi päälausetta voidaan yhdistää yhdeksi käyttämällä rinnakkaisia konjunktioita. Pilkku lisätään usein konjunktion eteen:

- Me ia desira la auto, **ma** me no ia ave la mone. – Halusin auton, mutta minulla ei ollut rahaa.
- Me desira un bon carera **e** me vole ance trova un sposa bela. – Toivon hyvää uraa ja haluan myös löytää kauniin vaimon.

Tällaiset lauseet voivat esiintyä itsenäisinä, joko konjunktion kanssa tai ilman:

- El ia vole canta **e** el ia vole dansa, **ma** el ia teme. –Hän halusi laulaa ja halusi tanssia, mutta häntä pelotti.
- El ia vole canta. **E** el ia vole dansa. **Ma** el ia teme. – (sama toisella tavalla).
- El ia vole canta. El ia vole dansa. El ia teme. – Hän halusi laulaa. Hän halusi tanssia. Häntä pelotti.

Luvut

Lukusanat

Tärkeimmät lukusanat ovat:

- **zero** – nolla
- **un** – yksi
- **du** – kaksi
- **tre** – kolme
- **cuatro** – neljä
- **sinco** – viisi
- **ses** – kuusi
- **sete** – seitsemän
- **oto** – kahdeksan
- **nove** – yhdeksän
- **des** – kymmenen
- **sentto** – sata
- **mil** – tuhat
- **milion** – miljoona

Luvut aina 999:aan asti kirjoitetaan yhtenä sanana, jossa on kolme komponenttia yhdysviivoin toisiinsa liitettyinä. Kukin komponentti vastaa numeroin merkityn luvun (nollasta poikkeavaa numeroa), siis numeroa **un** ... **nove**. Komponentit muodostuvat sadan ja kymmenen monikerroista, sadoista **sentto**, kymmenistä **des** ja ykkösistä tavalliseen tapaan. Puuttuvia yksikköjä ei mainita ja yksinkertaiset sadan ja kymmenen monikerrat ilmaistaan lyhyesti **sentto** ja **des**. Ei siis käytetä näissä sanaa **un**.

- **des-un** – 11
- **des-du** – 12
- **des-nove** – 19
- **dudes** – 20
- **dudes-un** – 21
- **dudes-sinco** – 25

- **sento-un** – 101
- **sento-des-du** – 112
- **tresento-dudes-un** – 321
- **cuatrosento** – 400
- **novesento-sinco** – 905

Mil ja **milion** kirjoitetaan aina itsenäisinä sanoina, ja kolmen numeron ryhmät erotetaan toisistaan:

- **mil setesento-sesdes-tre** – 1763
- **du mil un** – 2001
- **tre mil des-cuatro** – 3014
- **cuatroses-sinco mil sessento-setedes-oto** – 45 678
- **novesento-otodes-sete milion sessento-sincodes-cuatro mil tresento-dudes-un balones roja** – 987 654 321 punaista palloa

Kun lukuja kirjoitetaan numeroin, LFN käyttää välilyöntiä erottamaan kolmen numeron ryhmät toisistaan. Desimaalierottimena voi käyttää joko pistettä tai pilkkua ja sen mukaan lukea erottimen vastaavasti joko **punto** tai **virgula**. Desimaalierottimen jälkeen seuraavat numerot vain luetellaan:

- **tre punto un cuatro un ses** – 3.1416
- **du virgula zero nove** – 2,09

Negatiivinen luku ilmaistaan miinusmerkillä, joka luetaan **min**:

- **min sinco grados** – miinus viisi astetta

Tuhannet miljoonat

Kulttuurista riippuen sanan “biljoona” (eri muodoissaan) merkitys vaihtelee. Se tarkoittaa joko tuhatta miljoonaa tai miljoonaa miljoonaa. Sama ongelma on sanoissa “triljoona”, “kvadriljoona”, jne. Välttääksemme sekaannuksen, käytämme LFN:ssä seuraavaa eksplisiittistä puhetapaa:

- **mil milion** – 1 000 000 000 (one with nine zeroes, 10^9)
- **milion milion** – 1 000 000 000 000 (10^{12})
- **mil milion milion** – 1 000 000 000 000 000 (10^{15})

Sanat **bilion**, **trilion**, **cuadrilion** jne ovat kyllä käytettävissä, kunhan käyttäjä selittää tarkoittamansa merkityksen.

Tieteellisessä käytössä on paras pitäytyä kansainvälisissä etuliitteissä:

- **deca-** (da) – 10
- **hecto-** (h) – 100
- **cilo-** (k) – 10^3
- **giga-** – 10^9
- **tera-** – 10^{12}
- **peta-** – 10^{15}
- **exa-** – 10^{18}
- **zeta-** – 10^{21}
- **iota-** – 10^{24}

Ordinaalit

Kun luku *edeltää* substantiivia, sillä on perusluvun rooli eli se merkitsee määrää:

- **tre** omes e **cuatro** femes – kolme miestä ja neljä naista

Kun taas luku *seuraa* substantiivia, sillä on järjestysluvun rooli eli se ilmentää asemaa jonossa.

Tämä asema ilmaistaan muissa kielissä yleensä ordinaalilla eli järjestyssanalla:

- la **om tre** – kolmas mies (suomessa lukusanaa “kolme” vastaa järjestyssana “kolmas”.)
- la **pato ses** – kuudes anka
- la **paje un** – ensimmäinen sivu, sivu 1

Lukusanan **un** tilalla voidaan käyttää myös järjestyssanaa **prima**. (Sitä ei voi kuitenkaan käyttää muodostamaan järjestyssanoja, jotka liittyvät muihin ykköseen päättyviin lukuihin, kuten 51.) LFN:ssä ei ole muita erityisiä lukuihin liittyviä järjestyssanoja. Ordinaalit **ultima** (viimeinen), **segunte** (seuraava) ja **presedente** (edellinen) eivät tietenkään liity kiinteisiin järjestyslukuihin. Esimerkkejä:

- la **paje prima** – ensimmäinen sivu
- la paje, **ultima min un** - viimeistä edellinen sivu
- sala **sento-un** – huone 101

Järjestyssanojen virkaa toimittavia lausekkeita voi muodostaa lukusanoista käyttämällä “paikkaa pitävänä sanana” sanaa **numero**:

- El es **numero tre**. – Hän on numero kolme. / Hän on kolmas.
- A cual paje tu es? Me es a **numero setedes**. – Millä sivulla olet? Olen numerolla seitsemänkymmentä.
- **Numero tre**, me vole grasia la furnores de come. – Kolmanneksi, haluan kiittää ruokailun järjestäjiä.

Murtoluvut

Liitteellä -i muodostetaan murto-osia tarkoittavia lukuja:

- **dui** – puoli
- **tri** – kolmannes, kolmasosa
- **cuatri** – neljännes, neljäsosa
- **desi** – kymmenesosa
- **des-dui** – kahdestoistaosa
- **cuatrodesi** – neljäskymmenesosa
- **senti** – sadasosa
- **tresento-sesdes-sinci** – 1/365
- **mili** – 1/1000
- **dudes-mili** – 1/20 000

Murtoluvut noudattavat samoja sääntöjä kuin tavalliset substantiivit:

- **un tri** de la tarte – kolmannes piirakasta
- **du tris** de la tarte – kaksi kolmasosaa piirakasta
- **esta tri ardeda** de la tarte – tämä piirakan palanut kolmannes
- **un cuatri** de un sentenio – neljännesvuosisata
- **tre trede-duis** de un diton – 3/32 tuumaa

Muitakin keinoja on murtolukujen ilmaisemiseen:

- **tre e un dui** oras – kolme ja puoli tuntia
- tre oras e **un dui** – kolme tuntia ja puolikas (tunti)
- **sete e un dui** milion anios – seitsemän ja puoli miljoonaa vuotta
- **des persentos** de la popla - kymmenen prosenttia kansasta
- **des sentis** de la popla - kymmenen prosenttia kansasta
- **du punto sete sinco oto** metres - 2.758 metriä

Tieteelliseen tekstiin sopivat hyvin kansainväliset etuliitteet:

- **desi-** (d) – 1/10
- **senti-** (c) – 1/100
- **mili-**(m) – 10^{-3}
- **micro-** (μ) – 10^{-6}
- **nano-** (n) – 10^{-9}
- **pico-** (p) – 10^{-12}
- **femto-** (f) – 10^{-15}
- **ato-** (a) – 10^{-18}
- **zepto-** (z) – 10^{-21}
- **iocto-** (y) – 10^{-24}

Monikerrat

Jälkiliite **-uple** muodostaa sanoja numeerisille monikerroille:

- **duple** – pari, duo
- **truple** – kolmikko, trio
- **cuatuple** – nelikkö

Lausekkeet, joissa on sana **ves** tai **veses** ilmoittavat, kuinka monta kertaa jokin tapahtuu:

- **a un ves** – (yhden) kerran
- **a du veses** – kahdesti, kaksi kertaa
- **a tre veses** – kolmesti, kolme kertaa

Ves ei ilmaise aritmeettista kertolaskua.

Aritmetiikkaa

Yhteenlasku ilmaistaan sanalla **plu** tai **e**:

- Un **plu** un es du. – Yksi plus yksi on kaksi.
- Du **e** du no es sinco. – Kaksi ja kaksi ei ole viisi.

Vähennyslasku ilmaistaan sanalla **min**:

- Ses **min** tre es tre. – Kuusi miinus kolme on kolme.

Kertolasku ilmaistaan sanoilla **multiplida par**, joka voidaan lyhentää muotoon **par**:

- Du **multiplida par** tre es ses. – Kaksi kerrottuna kolmella on kuusi.
- Ses **par** cuatro es dudes-cuatro. – Kuusi kertaa neljä on kaksikymmentäneljä.

Jakolasku taas ilmaistaan sanoilla **divideda entre**, usein lyhyemmin **entre**:

- Des **divideda entre** du es sinco. – Kymmenen jaettuna kahdella on viisi.
- Sinco **entre** du es du e un dui. – Viisi jaettuna kahdella on kaksi ja puoli.
- Sinco **entre** du es du punto sinco. – Viisi per kaksi on 2.5.
- Sinco **entre** du es du virgula sinco. – Viisi per kaksi on 2,5.

Potenssit ilmaistaan sanalla **a potia** ja eksponenttia vastaavalla (järjestys)luvulla. **Cuadrída** ja **cubída** ovat erikoissanoja, jotka tarkoittavat “korotettuna neliöön” ja “korotettuna kuutioon”:

- Tre **a potia du** es nove. – Kolme potenssiin kaksi on yhdeksän.
- Du **a potia sinco** es tredes-du. Luvun kaksi viides potenssi on 32.
- Tre **cubída** es dudes-sete. – Luvun kolme kuutio on kaksikymmentäseitsemän.
- des **a potia min nove** – 10^{-9}
- des **a potia sento** – 10^{100}

Juuret voidaan ilmaista sanoilla **a radis** ja juuren indeksiä vastaavalla (järjestys)luvulla. Neliö- ja kuutiojuurille on omat erikoissanat:

- 256 **a radis cuatro** es 4. – Neljäs juuri luvusta 256 on 4. / Luvun 256 neljäs juuri on 4.
- La **radis cuadrál** de 64 es 8. – Luvun 64 neliöjuuri on 8.
- La **radis cubo** de 27 es 3. – Luvun 27 kuutiojuuri on 3. / Luvun 27 kolmas juuri on 3.

Mittauksia

Mittaustulokset voidaan esittää monilla eri tavoilla:

- **Cuanto alta** es la tore? – Kuinka korkea tuo torni on?
- **Cuanto de altia** la tore ave? – Kuinka suuri tornin korkeus on?
- La tore **es cuanto alta**? – Kuinka korkea tuo torni on?
- La tore **ave cuanto de altia**? – Kuinka suuri tornin korkeus on?
- La tore **es 40 metres alta**. – Torni on 40 metriä korkea.
- La tore **ave 40 metres de altia**. – Tornilla on 40 metrin korkeus / Torni on korkeudeltaan 40 metriä.
- La tore **es un metre plu alta ca** la casa. – Torni on metrin korkeampi kuin talo.
- La tore **ave un metre plu de altia ca** la casa. – Tornin korkeus on metrin suurempi kuin talon.
- La tore **es du veses plu alta ca** la casa. – Torni on kaksi kertaa korkeampi kuin talo.
- La tore **ave du de la altia de** la casa. – Tornin korkeus on kaksi kertaa talon korkeus.
- La casa **ave un dui de la altia de** la tore. – Talon korkeus on puolet tornin korkeudesta.
- La tore **es duple plu alta ca** la casa. – Torni on kaksi kertaa niin korkea kuin talo.

- La tore **ave duple la altia de** la casa. – Tornin korkeus on kaksinkertainen talon korkeuteen nähden.

Peruseriaate on, että *jollakin on* korkeus (**ave altia**), mutta *jokin on* korkea (**es alta**).

40 metres alta tarkoittaisi ihan kirjaimellisesti ottaen “40 korkeaa metriä” (siis, että itse metrit olisivat korkeita) kieliopin luonnollisella laajennuksella sen sovitaan tarkoittavan “40 metriä korkeaa”.

Edellä puhuttu pätee muihinkin mittauksiin, kuten:

- **larga, largia**
- **grande, grandia**
- **pesosa, pesa**
- **longa, longia**
- **longa, tempo**
- **vea, eda**
- **basa, basia**
- **profunda, profunda**
- **frecuente, frequentia**
- **rapida, rapida**
- **densa, densia**

Sananmuodostus

Lingua Franca Novassa uusi sana voidaan muodostaa lisäämällä etuliite tai jälkiliite olemassa olevaan sanaan tai yhdistämällä kaksi sanaa yhdyssanaksi.

On myös mahdollista käyttää adjektiivia verbinä tai verbiä substantiivina ilman mitään liitettä.

Etuliitteet

Anti- tarkoittaa vastakohtaa. Se muuntaa substantiivin tai adjektiivin merkitykseltään vastakkaiseksi, "oppositioon":

- **sosia** → **antisosial** – epäsosiaalinen
- **avion** → **antiavion** – ilmatorjunta
- **proton** → **antiproton** – antiprotoni

Auto- tarkoittaa "itse-". Sillä muodostetaan substantiiveja, verbejä ja adjektiiveja, joilla on itseen kohdistuva merkitys

- **respeta** – kunnioitus → **autorespeta** – itsekunnioitus
- **flue** – virrata → **autoflue** – (rivien) automaattinen virtaus (näytöllä)
- **adere** – kiinnittää → **autoaderente** – itse kiinnittyvä

Des- liittyy verbiin ja peruuttaa sen vaikutuksen. Konsonanttien S, Z, X ja J edellä se yksinkertaistuu muotoon **de-**:

- **botoni** – napittaa → **desbotoni** – avata napit
- **infeta** – tartuttaa → **desinfeta** – desinfioida
- **jela** – jäädyttää → **dejela** – sulattaa
- **sifri** – koodata → **desifri** – purkaa koodi

Inter- muodostaa substantiiveja, verbejä ja adjektiiveja, joissa on kyse keskinäisestä toiminnasta tai tilasta:

- **cambia** – muuttaa → **intercambia** – vaihtaa
- **nasional** – kansallinen → **internasional** – kansainvälinen

Media- tarkoittaa "keski-". Se siis liittyy jonkin keskikohtaan:

- **note** – yö → **medianote** – keskiyö
- **estate** – kesä → **mediaestate** – keskikesä
- **punto** – piste → **mediapunto** – keskipiste

Non- tarkoittaa “epä-” tai “ei-”. Se muodostaa adjektiiveja ja verbejä, joilla on “erisuuntainen” merkitys alkuperäiseen nähden. Se lyhentyä muotoon **no-** ennen kirjainta N:

- **justa** – oikeudenmukainen → **nonjusta** – epäoikeudenmukainen
- **ativa** – aktiivinen → **nonativa** – epäaktiivinen
- **nativa** – syntyperäinen → **nonativa** – ei-syntyperäinen
- **nesesada** – välttämätön → **nonesesada** – tarpeeton
- **crede** – usko → **noncrede** – epäusko

Pos- tarkoittaa “jälkeen-”. Se muodostaa substantiiveja, verbejä ja adjektiiveja, jotka viittaavat aikaan (tai paikkaan) toisen jälkeen. Vrt. prepositioon **pos**:

- **graduada** – (opiskelusta) valmistunut → **posgraduada** – jatko-opiskelija
- **media** – keskikohta → **posmedia** – iltapäivä
- **alveolo** – hammasvalli → **posalveolal** – hampaidentakainen

Pre- tarkoittaa “etu-” tai “esi-”. Se muodostaa substantiiveja, verbejä ja adjektiiveja, jotka viittaavat aikaan (tai paikkaan) toisen edellä. Vrt. prepositioon **ante**:

- **graduada** – valmistunut → **pregraduada** – perustutkintoa opiskeleva
- **istoria** – historia → **preistoria** – esihistoria
- **judi** – arvio → **prejudi** – ennakkoluulo

Re- muodostaa verbejä, jotka merkitsevät toistuvaa tekoa tai vastakkaiseen suuntaan tapahtuvaa toimintaa.:

- **comensa** – aloittaa → **recomensa** – aloittaa uudestaan
- **pleni** – täyttää → **repleni** – täyttää uudestaan
- **paia** – maksaa → **repaia** – maksaa takaisin
- **veni** – tulla → **reveni** – palata takaisin

Su- tarkoittaa “ali-”. Se muodostaa substantiiveja, verbejä ja adjektiiveja, jotka tarkoittavat hierarkian alemmaa tasoa:

- **teninte** – luutnantti → **suteninte** – aliluutnantti
- **divide** – jako → **sudivide** – alajako
- **consensa** – tietoinen → **suconsensa** – alitajuinen
- **indise** – indeksi → **suindise** – alaindeksi
- **campion** – mestari → **sucampion** – haastaja

Supra- tarkoittaa “yli-” tai “super-”. Se muodostaa substantiiveja, verbejä ja adjektiiveja, jotka merkitsevät hierarkian ylempää tasoa:

- **computador** – tietokone → **supracomputador** – supertietokone
- **pasa** – ohittaa → **suprapasa** – ylittää

- **dramosa** – dramaattinen → **supradramosa** – ylidramaattinen
- **fem** – nainen → **suprafem** – supernainen
- **natural** – luonnollinen → **supranatural** – yliluonnollinen

Vis- tarkoittaa “vara-”. Se muodostaa substantiiveja, jotka tarkoittavat toisen sijaisena (tai valtuuttamana) toimivaa:

- **presidente** – presidentti → **vispresidente** – varapresidentti
- **re** – kuningas → **visre** – varakuningas

Bon- ja **mal-** muodostavat hyviä ja pahoja (tai väärinymmärrettyjä) versioita adjektiiveista ja verbeistä - joskus vertauskuvallisesti:

- **parla** – puhua → **bonparlante** – kaunopuheinen
- **vende** – myydä → **bonvendeda** – hyvin kaupaksi menevä, bestseller
- **dise** – sanoa → **bondise** – siunata
- **veni** – tulla → **bonveni** – tervetullut
- **acusa** – syyttää → **malacusa** – parjata
- **comprende** – ymmärtää → **malcomprende** – ymmärtää väärin
- **nomida** – nimetty → **malnomida** – nimitelty (ivaten)
- **odorosa** – tuoksuva → **malodorosa** – lemuava

Kokonaislukuja ja niiden osia käytetään etuliitteinä tietynlaisissa sanoissa. Suvun jäsenistä puhuttaessa luvut merkitsevät sukupolvien eroja sukulaisten välissä kuten suomessa “iso-”, “isoiso-” jne:

- **avo** – isoisä → **duavo** – iso-isoisä
- **neta** – lapsen tytär → **treneta** – lapsenlapsen lapsen tytär
- **pede** – jalka → **cuatropede** – nelijalkainen
- **sore** – sisar → **duisore** – sisarpuoli
- **galon** – gallona → **cuatrigalon** – neljännesgallona

Jälkiliitteet eli päätteet

Monet jälkiliitteet alkavat vokaalilla. Kun tällainen jälkiliite liitetään jo ennestään vokaaliin päättyvään sanaan, sanassa jo oleva vokaali jätetään pois, ellei se ole sanan ainoa vokaali:

- **fruta** – hedelmä → **frutosa** – hedelmäinen
- **jua** – peli → **jueta** – lelu
- **fe** – keiju → **fein** – keijumainen

Jos jälkiliite aiheuttaisi kielletyn vokaalijonon, jonon toinen vokaali jätetään pois:

- **comedia** + **-iste** → (comediiste) → **comediste** –koomikko

Edellä kerrottuun on kaksi poikkeusta:

- **tre** + **-i** → **tri**
- **tre** + **-uple** → **truple**

Verbejä muodostavat päätteet

Niin kuin muutkin verbit, jälkiliittein muodostetut verbit voivat esiintyä sekä transitiivisinä että intransitiivisinä, ja myös substantiiveina.

Pääte **-i** lisätään substantiiveihin ja adjektiiveihin muodostamaan verbi, jolla on merkitys “tulla joksikin”, “muuttua joksikin”. Erikoistapauksena tästä on merkitys “erittää / muodostaa uutta”:

- **arco** – kaari → **arci** – kaareutua
- **roja** – punainen → **roji** – punastua
- **umida** – kostea → **umidi** – kosteuttaa
- **duple** – kaksinkertainen → **dupli** – kahdentaa
- **saliva** – sylki → **salivi** – kuolata
- **flor** – kukka → **flori** – kukkia, kukoistaa

Pääte **-i** voi antaa verbille myös merkityksen “käyttää jtkn” (tyypillisesti työkalua tai välinettä) tai “soveltaa jtkn” (tietoa tai käytäntöä):

- **boton** – nappi → **botoni** – napittaa
- **telefon** – puhelin → **telefoni** – soittaa puhelimella
- **sponja** – pesusieni → **sponji** – pestä sienellä
- **pinta** – maali → **pinti** – maalata
- **nom** – nimi → **nomi** – nimittää

Adjektiiveja muodostavat päätteet

Aivan kuin muitakin adjektiiveja, näiden jälkiliitteiden avulla muodostettuja adjektiiveja voidaan käyttää substantiiveina merkitsemään henkilöitä tai asioita, joilla on adjektiivin kertoma ominaisuus.

Päätteen **-in** lisääminen substantiiviin muodostaa adjektiivin, jonka merkitys on “jonkin kaltainen”, “jotakin muistuttava”:

- **ami** – ystävä → **amin** – ystävällinen
- **enfante** – lapsi → **enfantin** – lapsellinen / lapsen kaltainen
- **fantasma** – aave → **fantasmin** – aavemainen
- **menta** – minttu → **mentin** – mintun makuinen
- **monstro** – hirviö → **monstrin** – hirviömäinen
- **serpente** – käärme → **serpentin** – käärmemäinen / serpentiini

Päätteen **-osa** lisääminen substantiiviin saa aikaan adjektiivin, joka merkitsee “täynnä jtkn” tai “jstkn tehty”:

- **zucar** – sokeri → **zucarosa** – sokerinen
- **oro** – kulta → **orosa** – kultainen
- **capel** – hius → **capelosa** – karvainen
- **festa** – juhla → **festosa** – juhlantäyteinen
- **melma** – muta → **melmosa** – mutainen
- **jua** – leikki / peli → **juosa** – leikkisä
- **caos** – kaaos → **caososa** – sekasortoinen

Päätteen **-al** lisääminen substantiiviin muodostaa adjektiivin, joka tarkoittaa tähän substantiiviin jotenkin kuuluvaa tai liittyvää. Suomessa sellaisen adjektiivin korvaa usein yhdyssanan alkuosa:

- **fotografia** – valokuvaus → **fotografial** – valokuvallinen, valokuva-
- **nasion** – kansa → **nasional** – kansallinen
- **siensa** – tiede → **siensal** – tieteellinen
- **averbo** – adverbi → **averbal** – adverbiaalinen
- **erita** – perintö → **erital** – perinnöllinen, perintö-
- **mito** – taru → **mital** – tarunomainen
- **monce** – munkki → **moncal** – munkillinen

Päätteen **-iste** lisääminen substantiiviin, joka merkitsee vakaumusta, uskontoa tai tiettyä filosofiaa, tekee tästä tähän asiaan liittyvän adjektiivin - samalla substantiivin (asian kannattajan tai harrastajan). Jos alkuperäinen substantiivi päättyy **-isme**, niin **-iste** ottaa tämän paikan. Joskus lähtökohtana on erisnimi. Silloin tästä erisnimestä ei mahdollista loppuvokaalia yleensä jätetä pois:

- **bigamia** – kaksinnainti → **bigamiste** – kahdesti nainut
- **otimisme** – optimismi → **otimiste** – optimisti(nen)

- **puria** – puhtaus → **puriste** – puhdasoppinen
- **Mitra** – Mithra → **mitraiste** – mithralainen

Päätteen **-an** lisääminen muutamisiin fyysistä tai ajallista aluetta merkitseviin substantiiveihin muodostaa yleisiä adjektiiveja:

- **suburbe** – esikaupunki → **suburban** – esikaupungissa oleva
- **Victoria** – Victoria → **victorian** – Victorian aikainen

Pääte **-an** on myös yksi viidestä standardipäätteestä, joilla muodostetaan kieliä ja kansoja ilmaisevia adjektiiveja. Muut neljä ovat **-es**, **-ica**, **-i** ja **-sce**. Näistä LFN valitsee sen, joka antaa parhaiten kyseiseen kieleen sopivan muodon. Joskus joudutaan käyttämään ihan erityistä päätettä tai jättämään koko pääte pois. Sanan vartaloakin pitää joskus vähän modifioida:

- **Africa** – Afrikka → **african** – afrikkalainen
- **Frans** – Ranska → **franses** – ranskalainen
- **Elas** – Kreikka → **elinica** – kreikkalainen
- **Arabia** – Arabia → **arabi** – arabialainen
- **Rusia** – Venäjä → **rusce** – venäläinen
- **Europa** – Eurooppa → **european** – eurooppalainen
- **Deutxland** – Saksa → **deutx** – saksalainen
- **Britan** – Britannia → **brites** – britti

On kuitenkin mahdollista käyttää myös säännöllistä päätettä **-an** maan nimen perässä:

- **Frans** – Ranska → **fransan** – ranskalainen
- **Elas** – Kreikka → **elasan** – kreikkalainen
- **Arabia** – Arabia → **arabian** – arabialainen
- **Rusia** – Venäjä → **rusian** – venäläinen
- **Deutxland** – Saksa → **deutxlandan** – saksalainen
- **Britan** – Britannia → **britanan** – britti

Päätteen **-ica** lisääminen substantiiviin, joka merkitsee lääketieteellistä, psykologista tms. ongelmaa, muodostaa tällaista potevaa henkilöä kuvaavan adjektiivin:

- **catalesia** – jäykkyyystila → **catalesica** – kataleptinen
- **xenofobia** – xenofobia (vieraan pelko) → **xenofobica** – xenofobinen

Päätteellä **-nte** muodostuvaa verbin aktiivipartisiippi voidaan rinnastaa adjektiivin, joka tarkoittaa “tekevää”. Verbin **es** partisiippi on **esente**:

- **ama** – rakastaa → **amante** – rakastava
- **depende** – riippua → **dependente** – riippuvainen
- **dormi** – nukkua → **dorminte** – nukkuva

- **obedi** – totella → **obedinte** – tottelevainen
- **pare** – näyttää / to seem → **parente** – ilmeinen
- **es** – olla → **esente** – oleva

Huom! Esim. englannissa “-ing” muodostaa sekä partisiippeja että toiminnan substantiiveja. Elefenissä **-nte ei** muodosta toiminnan nimiä!:

- La **covrente** es sur la caja. – Peite on laatikon päällä.
- **Covre** la caja es un bon idea. – Laatikon peittäminen on hyvä ajatus.

Vastaavasti päätteellä **-da** muodostuvia passiivin partisiippeja voidaan voidaan pitää adjektiivien kaltaisina:

- **ama** – rakastaa → **amada** – rakastettu
- **clui** – sulkea → **cluida** – suljettu
- **conose** – tuntee → **conoseda** – tunnettu
- **jela** – jäätyä → **jelada** – jäänyt
- **nesesa** – tarvita → **nesesada** – tarvittava /välttämätön
- **putri** – mädäntyä → **putrida** – mätä

Pääte **-da** sinällään **ei** tarkoita mennyttä aikaa; siihen tarvitaan sana “ia”:

- La caja es **covreda** par la tela. - tällä hetkellä kangas peittää laatikon.
- La tela **ia covre** la caja. - kangas peitti laatikon.
- La caja **ia es covreda** par la tela. - laatikko oli kankaan peittämänä.

Pääte **-able** verbin perässä muodostaa adjektiivin, joka tarkoittaa mahdollista tai kelpoista, myös jonkin (tekemisen) arvoista:

- **ama** – rakastaa → **amable** – rakastettava
- **come** – syödä → **comable** – syötävä
- **infla** – täyttää (ilmalla) → **inflable** – täytettävä
- **loda** – ylistää → **lodable** – kiitettävä
- **nota** – huomata → **notable** – huomionarvoinen
- **titila** – kutittaa → **titilable** – helposti kutiava

Substantiiveja muodostavat päätteet

Pääte **-or** verbiin liitettynä muodostaa kyseistä tekemistä ammatikseen tai muuten vakituisesti suorittavan henkilön nimityksen. . Kun se liitetään substantiiviin, saadaan nimitys henkilölle, joka askartele vakituisesti kyseisen asian parissa, esim. ammattilaisen tai urheilijan:

- **aida** – auttaa → **aidor** – avustaja
- **deteta** – havaita → **detetor** – etsivä
- **dirije** – ohjata → **dirijor** – ohjaaja
- **fumi** – savuta → **fumor** – tupakoija
- **gania** – voittaa → **ganior** – voittaja
- **jogla** – temppuilla → **joglor** – jonglööri
- **parla** – puhua → **parlor** – puhemies
- **pexa** – kalastaa → **pexor** – kalastaja
- **carne** – liha → **carnor** – lihakauppias, teurastaja
- **vaso** – ruukku → **vasor** – ruukuntekijä
- **futbal** – jalkapallo → **futbalor** – jalkapalloilija
- **tenis** – tennis → **tenisor** – tenniksenpelaaja

Pääte **-ador** muodostaa edellistä vastaavasti laitteen tai työkalun nimityksen:

- **caldi** – lämmittää → **caldador** – lämmitin
- **computa** – laskea → **computador** – tietokone
- **fax** – faksata → **faxador** – faksi (laite)
- **lava** – pestä → **lavador** – pesukone
- **parla** – puhua → **parlador** – kaiutin
- **surfa** – surfata / selata → **surfador** – webbiselain
- **umidi** – kosteuttaa → **umidador** – kosteutin

Pääte **-eria** substantiivin tai verbin perässä muodostaa nimityksen paikalle - usein liikkeelle - jonka toiminta liittyy kyseiseen asiaan:

- **cafe** – kahvi → **caferia** – kahvila
- **pan** – leipä → **paneria** – leipomo, leipäkauppa
- **beli** – kaunistaa → **beleria** – kauneushoitola
- **campana** – kello → **campaneria** – kellotorni
- **fruto** – hedelmä → **fruteria** – hedelmätarha
- **monce** – munkki → **monceria** – luostari
- **planeta** – kiertotähti → **planeteria** – planetaario
- **xef** – päällikkö → **xeferia** – päämaja

Päätettä **-ia** vastaa suomessa usein “-uus” tai “-yys”. Se muodostaa abstraktin substantiivin, joka toimii ominaisuuden nimenä. Jos kantasana päättyy **-ia**, se ei muutu:

- **ajil** – ketterä → **ajilia** – ketteryys
- **felis** – onnellinen → **felisia** – onnellisuus
- **jelosa** – mustasukkainen → **jelosia** – mustasukkaisuus

- **neutra** – puolueeton → **neutria** – puolueettomuus
- **madre** – äiti → **madria** – äitiys
- **enfante** – lapsi → **enfantia** – lapsuus
- **sultan** – sulttaani → **sultania** – sulttaanikunta
- **fria** – kylmä → **fria** – kylmyys
- **vea** – vanha → **veia** – vanhuus

Sanat kuten **enfantia** ja **sultania** voivat viitata aikaan tai paikkaan, jossa kyseinen ominaisuus vallitsee (tai on vallinnut).

Monet oppiaineiden nimitykset päättyvät myös **ia** (tai **ica**), mutta tätä on pidettävä osana sanan vartaloa, ei siis jälkiliitteenä. Oppiaineiden harrastajien nimitykset saadaan sitten päätteellä **-iste**. Päätettä **-iste** käytetään myös tietyn uskonnon, filosofian tms. kannattajasta (kuten todettiin kohdassa adjektiiviset jälkiliitteet). Myös mm. muusikkojen nimiä saadaan päätteellä “-iste”:

- **jeografia** – maantiede → **jeografiste** – maantieteilijä
- **psicologia** – psykologia → **psicologiste** – psykologi
- **cimica** – kemia → **cimiciste** – kemisti
- **eletrica** – sähkö → **eletriciste** – sähköasentaja
- **musica** – musiikki → **musiciste** – muusikko
- **Crixna** – Krishna → **crixnaiste** – Krishna-uskoinen
- **ideal** – ihanne → **idealiste** – idealisti
- **gitar** – kitara → **gitariste** – kitaristi
- **solo** – soolo → **soliste** – solisti
- **jornal** – aikakauslehti → **jornaliste** – toimittaja
- **sicle** – polkupyörä → **sicliste** – polkupyöräilijä

Pääte **-isme** muodostaa oppijärjestelmiä. Pääte korvaa päätteen **-iste** tämän oppijärjestelmän kannattajan nimityksestä. (Joskus myös kansainvälisissä sanoissa, joissa esiintyy “-ism-”):

- **dauiste** – taolainen → **dauisme** – taolaisuus
- **altruiste** – epäitsekäs → **altruisme** – epäitsekkyys
- **raziste** – rasisti → **razisme** – rasismi
- **sindicatiste** – unionisti → **sindicatisme** – unionismi
- **turiste** – matkailija → **turisme** – matkailu
- **simbol** – merkki → **simbolisme** – symbolismi
- **canibal** – ihmissyöjä → **canibalisme** – ihmissyönti

Harvoin käytettyjä jälkiliitteitä

Seuraavat päätteet esiintyvät vain tietyissä sanoissa. (Kannattaa siis tarkistaa sanastosta!).

Pääte **-eta** voidaan lisätä tiettyihin substantiiveihin muodostamaan niistä toinen substantiivi, joka on ikäänkuin pienempi versio edellisestä. Tämä voi olla nuori eläin tai alusvaate tms.

Pääte **-eta** voidaan vastaavasti liittää joihinkin verbeihin ja adjektiiveihin muodostamaan “pienennetty versio” toiminnasta tai ominaisuudesta:

- **bebe** – vauva → **bebeta** – vastasyntynyt vauva
- **caro** – rattaat → **careta** – kottikärry
- **imaje** – kuva → **imajeta** – peukalonkynsi / esikatselukuva
- **lente** – linssi → **lenteta** – kontaktilinssi
- **mone** – raha → **moneta** – kolikko
- **orolojo** – kello → **orolajeta** – rannekello
- **bove** – lehmä / härkä → **boveta** – vasikka
- **ovea** – lammas → **oveta** – karitsa
- **calsa** – (pitkä) sukka → **calseta** – nilkkasukka
- **camisa** – paita → **camiseta** – aluspaita / T-paita
- **jaca** – takki → **jaceta** – liivi
- **pluve** – sataa → **pluveta** – tihuuttaa
- **rie** – nauraa → **rieta** – hihittää
- **parla** – puhua → **parleta** – jutella
- **bela** – kaunis → **beleta** – sievä, soma

Päätteen **-on** lisääminen tiettyihin substantiiveihin muodostaa nimityksen jollekin “suuremmalle versiolle” alkuperäisestä. Myös mm. ulkovaatteiden nimityksiä muodostuu näin:

- **abea** – mehiläinen → **abeon** – kimalainen
- **caxa** – laatikko → **caxon** – (iso) kuljetuslaatikko
- **dente** – hammas → **denton** – torahammas
- **dito** – sormi → **diton** – peukalo
- **padre** – isä → **padron** – isäntä / “patruuna”
- **sala** – huone → **salon** – olohuone
- **seja** – tuoli → **sejon** – nojatuoli
- **calsa** – sukka → **calson** – sukkahousut
- **jaca** – takki → **jacon** – päällystakki

Päätteet **-eta** ja **-on** eivät toimi synonyymeinä sanoille **peti** ja **grande**! Voi hyvin olla olemassa **un careta grande** tai **un salon peti**. Ne muodostavat sen sijaan sanoja, joilla on erityismerkitys, joka on enemmän tai vähemmän kiinteässä suhteessa alkuperäisen sanan merkitykseen.

Päätteillä **-o** ja **-a** voidaan joissakin tapauksissa ilmaista sukupuolta, kun kyseessä on sukulaissuhteen nimi:

- **tio, tia** – setä tai eno, täti Huom. On myös olemassa sukupuolisesti neutraalit nimitykset sukulaisille, mutta ne eivät muodostu millään yhteisellä jälkiliitteellä. Esimerkiksi:
- **tie** - setä / eno / täti

Joidenkin puiden nimet saadaan vaihtamalla niiden hedelmän nimen lopussa oleva **-a** muotoon **-o**:

- **pera** – päärynä → **pero** – päärynäpuu

Pääte **-esa** voidaan lisätä joidenkin sosiaalista roolia ilmaisevien historiallisten miesnimitysten perään muodostamaan vastaava naisnimitys:

- **prinse** – prinssi → **prinsesa** – prinsessa

Teknillis-tieteelliset jälkiliitteet

Kansainvälisiä tieteellisiä termejä on muodostettu latinan- ja kreikankielisistä lähteistä käyttämällä suurta määrää teknillis-tieteellisiä sanapäätteitä. Niistä kerrotaan (elefeniksi) täällä. Elefen käyttää myös näitä, ja noudattaa silloin tämän kielen transskriptiosääntöjä.

Päätteitä **-i** ja **-uple** käytetään nimeämään murto-osia ja monikertoja.

Yhdyssanat

Yhdyssana voidaan muodostaa yhdistämällä verbi sen objektiin, järjestyksessä verbi-objekti. Saatu substantiivi merkitsee henkilöä tai muuta asiaa, joka suorittaa kyseisen toiminnan kyseiselle objektille:

- **corti, ungia** – lyhentää, kynsi → **cortiungia** – kynsileikkuri
- **covre, table** – peittää, pöytä → **covretable** – pöytäliina
- **fura, bolsa** – varastaa, käsilaukku → **furabolsa** – taskuvaras
- **lansa, petra** – heittää, kivi → **lansapetra** – katapultti
- **para, morde** – pysäyttää, pureminen → **paramorde** – kuonokoppa
- **para, pluve** – pysäyttää, sade → **parapluve** – sateenvarjo

- **pasa, tempo** – ohittaa, aika → **pasatempo** – ajankulu, harraste
- **porta, mone** – kantaa, raha → **portamone** – lompakko
- **porta, vose** – kantaa, ääni → **portavose** – tiedottaja
- **brinca, dorso** – hypätä, selkä → **brincadorso** – pukkihyppy (*leikki*)

Jos objektina oleva sana alkaa vokaalilla, tämä säilyy, ellei satu olemaan sama vokaali, johon verbi päättyy, kuten sanassa **portavion** (lentotukialus).

Elefenissä ei muodosteta yhdyssanoja peräkkäisistä substantiiveista! Sen sijaan voidaan sijoittaa prepositio sanojen väliin:

- avia **de** mar – merilintu
- casa **per** avias – lintutalo
- xef **de** polisia – poliisipäällikkö

Joissain harvoissa tapauksissa sellaisella yhdistelmällä on sellainen erityinen merkitys, että sitä on pidettävä yhden kiinteän sanan vertaisena. Esimerkiksi **leon-de-mar** (merileijona) ei ole leijona. Näissä tapauksissa sanat yhdistetään yhdysviivaa käyttämällä, ja sanaa määrittävä adjektiivi tulee vasta yhdistelmän perään. Yhdysviivaa voi muulloinkin käyttää, mikäli se selventää asiaa:

- un **leon-de-mar** grande – suuri merileijona
- un **leon** grande **de mar** – suuri leijona mereltä
- un **avion** grande **de mar** – suuri vesitaso (*koska vesitaso on lentokone*)
- un **avion-de-mar** grande – suuri vesitaso (*vaihtoehtoinen tapa*)
- un **avion de mar** grande – suuri vesitaso (?) (*moniselitteinen, koska tässä meri näyttää olevan suuri*)

Lyhenteet

Monia **lyhenteitä** käytetään elefenissä. Niissä olevien kirjainten väliin ei merkitä pisteitä.

Monet lyhenteet merkitsevät yleisiä sanoja tai lausekkeita. Tällaisia lyhenteitä ei aloiteta isoin kirjaimin paitsi virkkeen alussa:

- **acc** (ance conosedada como) – alias
- **aec** (ante la eda comun) – eaa (ennen ajanlaskun alkua, eKr)
- **ec** (de la eda comun) – jaa (jälkeen ajanlaskun alun, jKr, AD)
- **etc** (e tal cosas, e tal continuante) – jne (ja niin edespäin)
- **lfn** – LFN (Lingua Franca Nova, elefen)
- **n** (numero) – nro (numero)
- **nb** (nota bon) – huom.! (huomaa!)
- **ovn** (ojeto volante nonidentifiada) – UFO (tunnistamaton lentävä esine)
- **p** (paje, pajes) – s. (sivu, sivut)
- **pd** (per dise) – toisin sanoen
- **pe** (per esemplo) – esim. (esimerkiksi)
- **pf** (per favore) – olkaa hyvä
- **ps** (pos scrive) – PS (post scriptum, jälkikirjoitus)
- **tv** (televisa, televisor) – TV (televisio)
- **v** (vide) – ks. (katso)

LFN säilyttää muutamia kansainvälisiä lyhenteitä, mm. lyhenteet metrisille mitoille:

- **cd** (disco compata) – CD (compact disc)
- **pc** (computador personal) – PC (personal computer)
- **cm** (sentimetre) – cm (senttimetri)
- **km** (cilometre) – km (kilometri)
- **mg** (miligram) – mg (milligramma)
- **µm** (micrometre) – µm (mikrometri)
- **MB** (megabait) – MB, Mt (megatavu)

Erisnimien lyhenteissä käytetään suuria kirjaimia. Sellaisia pikkusanoja kuin **la** ja **de** – jotka kirjoitetaan pienellä nimen täydellisessä muodossa – ei oteta mukaan lyhenteeseen. Lyhenteen eteen kirjoitetaan kuitenkin usein artikkeli **la**:

- **dr** (dotor) – tri (tohtori, osana henkilön nimeä)
- **sr** (senior) – hra (herra, osana henkilön nimeä)
- **sra** (seniora) – nti / rva (neiti / rouva, osana henkilön nimeä) as part of a person's name)
- la **NU** (Naciones Unida) – YK (Yhdistyneet kansakunnat)
- la **RU** (Rena Unida) – UK (United Kingdom)
- la **SUA** (Statos Unida de America) – USA (United States of America)

Jotkin kansainväliset erisnimet ovat niin vakiintuneita alkuperäisessä (tai transskriptoidussa) muodossaan, että elefen säilyttää nämä:

- **IBM** – IBM (International Business Machines Corporation)
- **KGB** – KGB (Комитет государственной безопасности, Valtion turvallisuuden komitea)

Välimerkit

Yleisesti ottaen LFN jättää **välimerkkien käytön** kirjoittajan päätettäväksi. Ainoa vaatimus on selkeys ja ymmärrettävyys. On kuitenkin tiettyjä perussopimuksia, jotka ovat aika lailla samankaltaisia eurooppalaisissa kielissä.

Perussääntö: Virke tulee aloittaa isolla alkukirjaimella.

Ensisijaiset välimerkit

Normaali virke päättyy **pisteeseen** (.).

Jos virke esittää suoran kysymyksen, se päättyy **kysymysmerkkiin** (?).

Virke voidaan päättää **huutomerkkiin**, (!) mikäli se edustaa voimakasta tunnelatausta.

Pilkku (,) merkitsee yleensä puheeseen syntyvää luonnollista taukoa. Pilkkua voidaan käyttää myös erottamaan virkkeen eri osia, kuten lauseita, toisistaan (selkeyden vuoksi). Pilkku toimii myös erottimena luettelossa.

Lukuja kirjoitettaessa voidaan desimaalierottimena käyttää joko pistettä tai pilkkua. Peräkkäiset kolmen numeron ryhmät on hyvä erottaa välilyönnein.

Kaksoispiste (:) edeltää tulevaa, yksityiskohtaisempaa selitystä sitä ennen sanotulle. Kaksoispisteen jälkeen tuleva kokonainen virke aloitetaan isolla kirjaimella; pienempi virkkeen osa tai luettelo ei tarvitse isoa alkukirjainta.

Puolipistettä (;) voidaan käyttää pisteen tilalla silloin, kun kahden virkkeen välillä on selvä yhteys tai tasapaino. Sitä voi käyttää myös listan erottimena silloin, kun listan elementit ovat pitkiä, mahdollisesti itsekin pilkun sisältäviä.

Älä jätä välilyöntiä edellä kuvattujen perusvälimerkkien vasemmalle puolelle. Jätä välilyönti sen sijaan välimerkin jälkeen, jollei kappale lopu jo tähän välimerkkiin.

Lainausmerkit

Lainausmerkki kuuluu suoran lainauksen (sitaatin) alkuun ja loppuun. Maailmassa on käytössä monenlaisia lainausmerkkejä, esimerkiksi ' " < ... > «...».

Elefenissä käytetään tavallisesti muotoa " sen helpon kirjoittamisen ja kansainvälisyyden vuoksi. Jos uusi lainaus pitää kirjoittaa entisen sisään, se erotetaan heittomerkein ' – siitä tulee

kohta esimerkki. Hienossa typografiassa, kuten painetuissa kirjoissa, käytetään koukkupäisiä lainausmerkkejä “” ja ’’, mutta tämä on tarpeetonta jokapäiväisessä kirjoitustyössä. Lainausmerkkien ja lainatun tekstin väliin ei pidä kirjoittaa ylimääräisiä välilyöntejä.

Joissakin kulttuureissa ajatusviiva (—) ilmestyy (lainausmerkkien sijasta) vuoropuhelua esittävän tekstin keskelle aina, kun uusi henkilö puuttuu puheeseen. Suosittelemme tämän tavan välttämistä elefenissä, koska se saattaa aiheuttaa sekaannusta muiden ajatusviivojen kanssa.

Kun lainataan tarinan henkilöiden puheita, lainaus saa usein seurakseen “*nimilapun*”, joka kertoo paitsi sanojan henkilöisyyden, usein myös hänen mielenlaatunsa. Suosittelemme, että tämän nimilapun ja lainatun tekstin väliin pannaan ajatusviiva. Sillä tavoin on helppo säilyttää alkuperäisen virkkeen asianmukaiset välimerkit.:

- La vendor murmura – “Ma lo no es tan simple, mea ami.”
- “Me acorda.” – la om responde felis.
- “Perce tu es asi?” – la fem demanda.
- “Cisa” – la bonvolor sujesta – “me pote aida.”
- “Me ave un ami nomida Freda,” – el esplica – “ci es un tortuga.”

Kielestä kirjoitettaessa joudutaan usein referoimaan sanaa tai lauseketta. Lainausmerkit sopivat hyvin siihen:

- Me gusta la parola “xuxa”.
- Sua sposa ia comenta – “Me gusta la parola ‘xuxa’.” (Huomaa heittomerkit!)

Toissijaisia välimerkkejä

Sananheitto (...) edustaa taukoa, joka aiheutuu siitä, että jokin sana on jätetty pois.

Ajatusviivat (– o —) ja **sulkumerkit** ((...)) voivat ympäröidä tavallisen tekstin väliin merkittyjä huomautuksia.

Heittomerkki (’) kertoo, että jokin kirjain (yleensä vokaali) on jätetty pois esimerkiksi runotekstissä.

Elefenissä **valuuttojen symbolit** (€, ¥, £, \$, etc) sijoitetaan joko hinnan eteen tai sen jälkeen, kyseisen maan tavasta riippuen.

Muitakin välimerkkejä on olemassa, mutta niiden käytöllä ei ole juurikaan yhteyttä elefenin sääntöihin.